

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

BOZCAADA'DAKİ YEREL HALKIN TURİZMİN
ETKİLERİNE KARŞI YAKLAŞIMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esin BİLDİN

TEMMUZ 2019

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

BOZCAADA'DAKİ YEREL HALKIN TURİZMİN
ETKİLERİNE KARŞI YAKLAŞIMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esin BİLDİN

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN

TEMMUZ 2019

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

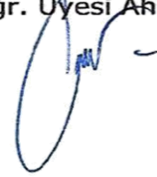
Esin BİLDİN

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN

ONAY

Esin BİLDİN tarafından hazırlanan 'Bozcaada'daki Yerel Halkın Turizmin Etkilerine Karşı Yaklaşımlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma' başlıklı bu yüksek lisans tezi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

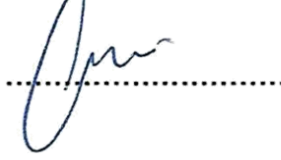
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İMZA

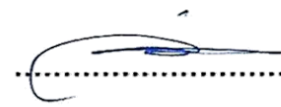
Üyeler:

Dr. Öğr. Üyesi M. Fevzi ESEN

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Gül Nihan GÜVEN YEŞİLDAĞ

Kurumu: Beykent Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Turizm ve Otel İşletmeciliği Öğretim Üyesi

Tez Savunma Tarihi: 11/ 07/ 2019

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarına başladığım günden bu yana göstermiş olduğu içten desteği, sabrı ve çalışmaya başladığım ilk günden en son güne kadar kıymetli bilgi birikimi ve tecrübeleriyle her zaman liderlik etmiş olan danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN'a en içten teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Çalışmamızın hipotez ve analiz aşamalarında değerli vakitlerini ayırarak desteklerini esirgemeyen başta Dr. Öğr. Üyesi M. Fevzi ESEN'e ve Dr. Öğr. Üyesi Gül Nihan GÜVEN YEŞİLDAĞ'a teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tüm öğrencilik hayatım ve tez dönemim boyunca, bütün endişelerimi gideren, bildiklerini ve öğrendiklerini benimle paylaşmakta tereddüt etmeyen, Bozcaada'da gerçekleştirmiş olduğum anket çalışmasına göstermiş olduğu destek için Arş. Gör. Funda ALDOĞAN ŞENOL'a (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi) tüm kalbimle teşekkürü bir borç bilirim.

Hem ders hem de tez dönemim boyunca göstermiş olduğu anlayış, sabır ve maddi-manevi tüm desteği için sevgili eşime sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak; Başta Bozcaada'nın kadınlarına, sevecen ve misafirperver yerel halkına, Bozcaada'da faaliyet gösteren işletme sahiplerine teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın anket uygulamasına katılarak katkı sağlamış olan Bozcaada Belediyesi ve Bozcaada Kaymakamlığı'na bağlı tüm birimlerinde, Bozcaada İlçe Emniyet Müdürlüğü'nde, Bozcaada İlçe Jandarma Komutanlığı'nda, Bozcaada Devlet Hastanesi'nde, Bozcaada Halk Eğitim Merkezi'nde, Bozcaada Ziraat Bankası Şubesi'nde, Bozcaada PTT Şubesi'nde görev yapan herkese saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

BOZCAADA'DAKİ YEREL HALKIN TURİZMİN ETKİLERİNE KARŞI YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bildin, Esin

Yüksek Lisans Tezi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği
Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN

Temmuz, 2019. 173 sayfa.

Bu çalışma Bozcaada'daki yerel halkın turizmin etkilerine olan yaklaşımı ve turizmin gelişimine yönelik tutumunun değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Turizmin gelişim göstermiş olduğu yerlerde meydana gelen olumlu ve olumsuz etkilerin yerel halk tarafından algılanma düzeyi, turizmin gelişimini ve bu gelişimi pekiştirecek turizm politikalarının uygulanmasına yönelik yerel halkın desteğini doğrudan etkilemektedir. Yerel halkın turizmin gelişimine yönelik beklentileri ve gerçekleşen turizm etkilerinin birbirine paralel olması oldukça önem arz etmektedir. Bozcaada son yıllarda turizm hareketlerinin arttığı gözde bir destinasyon haline gelmiştir. Bozcaada'daki yerel halkın turizmin gelişimine ve meydana getirdiği etkilerine yönelik yaklaşımını, belli demografik özelliklerine bağlı olarak turizmin gelişimine olan bakış açısını ve Bozcaada'ya duydukları bağlılığı ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Çalışmada veri toplama tekniklerinden olan anket yöntemi uygulanmıştır. Anket formunda Yere Bağlılık, Turizm Gelişimi ve Turizmin Etkileri olmak üzere 3 ayrı ölçek kullanılmıştır. Tesadüfi örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış olup, uygulamada yüzyüze ve önce dağıtıp sonra toplanarak toplamda 525 katılımcıya ulaşılmıştır. Anketler daha sonra kontrol edilip eksik ve hatalı anketler tespit edilmiştir. Bu işlem sonunda toplamda 442 anket analize tabi tutulmuştur.

Bazı demografik değişkenler üzerinden oluşturulan hipotezler doğrultusunda turizm gelişimi, turistlerle olan etkileşim, gelir kaynağında turizme bağlılık ve Bozcaada ile özdeşleşme arasındaki ilişki Ki-Kare testi uygulanarak incelenmiştir. Analizlerin sonucunda yerel halkın Bozcaada'da yaşam süresi ve Bozcaada'lı olma ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bozcaada'daki yerel halkın turizm sektöründe çalışıyor olması ve Bozcaada'daki yaşam süresi ile turistlerle olan etkileşim sıklığı arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yerel halkın turizme bağlı gelir kaynağı ile turizm gelişimini desteklemesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bozcaada'daki yerel halkın eğitim seviyesi ve turizmin gelişimini desteklemesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Bozcaada'daki yerel halkın yaşam süresi ve Bozcaada ile kendini özdeşleştirmesi arasında da anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Gerçekleştirilen frekans analizleri doğrultusunda turizmin ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerin olumlu ve çevresel etkileri Bozcaada'daki yerel halk tarafından yüksek oranda olumsuz algılandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: turizm gelişimi, yerel halk, turizmin etkileri, Bozcaada

ABSTRACT

A RESEARCH ON APPROACH OF LOCAL PEOPLE IN BOZCAADA IN REGARDS TO EVALUATE THE IMPACTS OF TOURISM

Bildin, Esin

Master Thesis, Department of Tourism Management, Field of Tourism
Management

Supervisor: Asst. Prof. Ahmet VATAN

July 2019. 173 pages.

This study was conducted to evaluate to attitude of local people in Bozcaada towards tourism effects and attitude towards tourism development. The level of perception of positive and negative impacts that occur in the places where tourism has developed directly affects the development of tourism and their support for the implementation of tourism policies that will reinforce this development.

In this study, survey method which is one of data collection method techniques was applied. In the questionnaire form, 3 different scales were used; Place Attachment, Tourism Development and Effects of Tourism. One of the random sampling methods was used as a simple random sampling method. In practise, 525 participants were reached some of survey was implemented face-to-face and some of them were distributed firstly and then collected from participants. All questionnaire forms were then checked and missing and faulty forms were specified. Totally, 442 questionnaires were analyzed.

In the direction of hypotheses which were generated by considering demographics, the relationship between tourism development, interaction with tourists, commitment to tourism income source and identification with Bozcaada were analyzed by applying Chi-Square test. As a result of analysis,

no significant relationship was found between the length of life in Bozcaada and being born in Bozcaada with the source of income related to tourism. There is a significant relationship between the presence of local people in Bozcaada in tourism and length of life in Bozcaada with the frequency of interaction with tourists. Besides, no significant relationship was found between the income source related to tourism and the support of tourism development by local people in Bozcaada. There is a significant relationship between the education level of local people in Bozcaada and the support of tourism development. There is also significant relationship between the length of life in Bozcaada and the identification with Bozcaada. Based on frequency analysis, it was concluded that the economic, socio-cultural and environmental impacts of tourism were highly perceived by the local people in Bozcaada.

Key Words: tourism development, local people, effects of tourism, Bozcaada

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	I
ONAY	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE ETKİLERİ

1.1.TURİZM TANIMI VE KAPSAMI	1
1.2. DÜNYADA TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	3
1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesinde Turizm.....	3
1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrasında Turizm	6
1.3. TÜRKİYE’DE TURİZM HAREKETLERİNİN GELİŞİMİ.....	13
1.3.1. Cumhuriyet Öncesinde Türkiye’de Turizm	13
1.3.2. Cumhuriyet Sonrasında Türkiye’de Turizm	16
1.3.2.1. Planlı dönem öncesi turizm	16
1.3.2.2. Planlı dönem sonrası turizm	19
1.4. TURİZMİN ETKİLERİ	22
1.4.1.Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri	23
1.4.1.1. Turizmin sosyo-kültürel gelişime olumlu ve olumsuz etkisi	23
1.4.1.2. Turizmin birey ve aile üzerindeki etkisi	26
1.4.1.3 Turizmin toplumsal sınıflar üzerindeki etkisi	27
1.4.2. Ekonomik Gelişmeye Etkisi	28
1.4.2.1. Turizmin dış ödemeler dengesine katkısı	31
1.4.2.2. Turizmin GSMH üzerindeki etkisi	32
1.4.2.3. İstihdama olan etkisi	34
1.4.2.4. Turizmin ulusal ve bölgesel kalkınmaya etkisi	35
1.4.2.5. Yatırım kaynağı olarak etkisi.....	37
1.4.3. Turizmin Fiziksel Çevreye Etkileri	38
1.4.3.1. Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkileri	39
1.4.3.2. Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumlu etkileri	43

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZM FAALİYETİNİN GERÇEKLEŞTİĞİ BÖLGEDE YEREL HALKIN YAKLAŞIMI

2.1. YEREL HALK VE TURİST KAVRAMI.....	45
2.1.1. Yerel Halk Kavramı.....	45
2.1.2. Turist Kavramı.....	47
2.2. TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	48
2.2.1. Doxey Irridex (Tolerans) Modeli.....	49
2.2.2. Butler Turizm Yaşam Eğrisi (Yaşam Döngüsü Modeli)	50
2.2.3. Sosyal Değişim Teorisi.....	53
2.2.4. Topluluğa Bağlılık Teorisi.....	55
2.2.5. Büyüyen Örgüt Teorisi	56
2.2.6. Yere Bağlılık Teorisi.....	58
2.3. YEREL HALKIN TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI.....	61
2.3.1. Yerel Halk - Turist İlişkisi	61
2.3.2. Yerel Halkın Perspektifinden Turizm	64
2.3.3. Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Olan Desteği	66
2.3.4. Turizm Faaliyetinin Yerel Halk Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOZCAADA'DAKİ YEREL HALKIN TURİZMİN ETKİLERİNE KARŞI YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. BİR TURİZM DESTİNASYONU OLARAK BOZCAADA	74
3.1.1 Bozcaada'nın Tarihçesi	74
3.1.2. Bozcaada'nın Coğrafi Yapısı, İklimi ve Ulaşımı.....	76
3.1.3. Bozcaada'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu	76
3.1.4. Bozcaada'nın Turizm Potansiyeli	78
3.1.4.1. Tarihi ve kültürel yerler	83
3.1.4.1.1. Alaybey Camii	83
3.1.4.1.2. Köprülü Mehmet Paşa Camii	83
3.1.4.1.3. Namazgah Çeşmesi.....	84
3.1.4.1.4. Meryem Ana Kilisesi	84
3.1.4.1.5. Bozcaada Kalesi	84
3.1.4.1.6. Yeni Kale	84
3.1.4.1.7. Aya Paraskevi Ayazması.....	85
3.1.4.1.8. Bozcaada Müzesi	85
3.1.4.2. Festival ve Etkinlikler	85
3.1.4.2.1. Ozanın Günü ve İlyada Okumaları	85
3.1.4.2.2. Kültür Sanat Bağbozumu Festivali	86
3.1.4.2.3. Bozcaada Caz Festivali	86
3.1.4.2.4. Diğer Etkinlik ve Festivaller.....	86
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	87

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	88
3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	89
3.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	89
3.3.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	89
3.3.4. Araştırmada Yer Alan Ölçekler.....	90
3.4. ARAŞTIRMA BULGULARI	91
3.4.1. Verilerin Analizi.....	91
3.4.2. Katılımcıların Demografik Dağılımları	91
3.4.3. Araştırmanın Ölçeklerine Yönelik Güvenirlik Analizleri ve Önergelerin Güvenirliğe Etkisi	94
3.4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Frekans Analizleri.....	97
3.4.5. Normallik Dağılımı	104
3.5. HİPOTEZLERİN ANALİZLERİ	104
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA.....	125
EK-1. ANKET FORMU	149
EK-2. ÖZGEÇMİŞ	152

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1. TURİZME ETKİ EDEN OLAYLARIN KRONOLOJİK SİRALAMASI	11
TABLO 2. PLANLI DÖNEM ÖNCESİ TÜRKİYE'YE GELEN ZİYARETÇİ SAYISI VE TÜRKİYE'NİN GELİRİ	18
TABLO 3. 1963-2000 YILLARI ARASINDA KALKINMA DÖNEMLERİ SONUNDA TÜRKİYE TURİZM GELİRİ VE ZİYARETÇİ SAYILARI.....	21
TABLO 4. ULUSLARARASI TURİST SAYILARI VE GELİRLERİ 2017	30
TABLO 5. TURİZM GELİRLERİNİN GSMH İÇİNDEKİ PAYI (2000-2018)	33
TABLO 6. TURİZMİN DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ	40
TABLO 7. DOXEY İRRİDEX MODELİ (1975)	49
TABLO 8. 2017 YILI İTİBARIYLA BOZCAADA'DA FAALİYET GÖSTEREN BELEDİYE BELGELİ KONAKLAMA İŞLETMELERİ SAYISI.....	79
TABLO 9. 2017 YILI İTİBARIYLA BOZCAADA'DA FAALİYET GÖSTEREN TURİZM İŞLETME BELGELİ OTELLER. 79	
TABLO 10. 2009-2018 ARASI BELEDİYE BELGELİ OTELLERİN GECELEME RAKAMLARI.....	80
TABLO 11. 2009-2018 ARASI TURİZM İŞLETME BELGELİ OTELLERİN GECELEME RAKAMLARI	80
TABLO 12. 2011-2016 ARASI GEYİKLİ – BOZCAADA FERİBOT ARAÇ-YOLCU İSTATİSTİKLERİ.....	81
TABLO 13. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI	91
TABLO 14. YERE BAĞLILIK ÖLÇEĞİNE AİT GÜVENİRLİK ANALİZİ BULGULARI.....	95
TABLO 15. YERE BAĞLILIK ÖLÇEĞİNİ OLUŞTURAN ÖNERMELERİN GÜVENİRLİĞE ETKİSİ	95
TABLO 16. TURİZM GELİŞİMİ ÖLÇEĞİ GÜVENİRLİK ANALİZİ BULGULARI.....	95
TABLO 17. TURİZM GELİŞİMİ ÖLÇEĞİNİ OLUŞTURAN ÖNERMELERİN GÜVENİRLİĞE ETKİSİ	96
TABLO 18. TURİZM ETKİLERİ ÖLÇEĞİ GÜVENİRLİK ANALİZİ BULGULARI	96
TABLO 19. TURİZM ETKİLERİ ÖLÇEĞİNİ OLUŞTURAN ÖNERMELERİN GÜVENİRLİĞE ETKİSİ.....	96
TABLO 20. YEREL HALKIN YERE BAĞLILIK ÖLÇEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARININ TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ	97
TABLO 21. YEREL HALKIN TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK TUTUMLARININ TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ 98	
TABLO 22. YEREL HALKIN TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ.....	99
TABLO 23. YEREL HALKIN TURİZMİN SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ	100
TABLO 24. YEREL HALKIN TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ	102
TABLO 25. HİPOTEZLERİN Kİ-KARE TEST SONUÇLARI	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1. BUTLER'IN TURİZM YAŞAM DÖNGÜ MODELİ	51
ŞEKİL 2. YERE BAĞLILIĞIN BOYUTLARI	59
ŞEKİL 3. TURİZM GELİŞİMİ İÇİN YEREL HALKIN DESTEĞİ.....	67
ŞEKİL 4. TURİZM ETKİLERİNİN YEREL HALKIN DESTEĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ İÇİN ÖNERİLEN MODEL.....	68

KISALTMALAR

UNWTO: Dünya Turizm Örgütü

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

NATTA: National Tourist Agency

PASSRAPID: Milli Türk Seyahat Şirketi

BYKP: Beş Yıllık Kalkınma Planı

IMF: International Monetary Found – Uluslararası Para Fonu

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

WTTC: The World Tourism and Travel Council – Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

GDP: Gross Domestic Product – Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

TCC: Tourism Carrying Capacity – Turizm Taşıma Kapasitesi

TURING: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu

TALC: The Tourism Area Life Cycle – Turizm Yaşam Döngüsü Modeli

PLC: Product Life Cycle – Ürün Yaşam Döngüsü

GİRİŞ

Uluslararası turizm hareketleri 2018 yılında %6 oranında artışla 1.4 milyar kişiye ulaşmıştır. Ancak Dünya Turizm Örgütü'nün 2010'daki 2020 yılı uzun dönem tahminlerinde ön görülen hedef iki yıl önce gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bölgeler bazında bu rakamlara baktığımız zaman dünya ortalamasının üzerinde en büyük gelişmeyi %10 ile Ortadoğu ardından %7 ile Afrika göstermiştir. Asya-Pasifik ve Avrupa ise dünya ortalamasına paralel olarak %6 büyümeye gerçekleştirmiştir. ABD'de ise dünya ortalamasının altında kalarak %3 büyümeye kaydedilmiştir.

Turizm endüstrilerinin son yıllarda kaydetmiş olduğu gelişme, turizmin ekonomik büyümeye ve kalkınma için en önemli itici güçlerden biri olduğunu doğrular niteliktedir. Turizm, ülkelere ve özellikle de yerel topluluklara yeni gelir kaynakları ve girişimcilik fırsatları sunmaktadır. Ülkelerin gelişim seviyesinden bağımsız olarak turizme verilen önem son yıllarda oldukça artmıştır. Turizm endüstrileri, gelişmekte olan birçok ülkenin en güçlü ihracat kalemlerinden biri olarak görülmektedir. UNWTO ise 2030'da uluslararası turistlerin %57'sinin gelişmekte olan ülkeleri tercih edeceğini belirtmektedir (Urban Strategy Partners, 2017). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, turizmin yarattığı bu fırsatları etkin bir şekilde değerlendirmek ve turizmden elde edilen geliri arttırmak üzere daha fazla çaba sarf etmektedir.

Turizm, her ölçekteki ekonomi ve yerleşim yerlerinin sürdürülebilir kalkınmaya sahip olabilmesi için en etkili araçlardan biridir. Günümüzde turizmin geliştiği bölgelerde en sık karşılaşılan problem sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik gelişim arasındaki ilişkinin dengesini korumaktır. Çalışmanın da konusu olan Bozcaada'da olduğu gibi artan talep karşısında kısıtlı kaynaklara sahip turizm destinasyonlarında, turizmin gelişimini kontrol altına almak gittikçe güçleşmektedir. Bu noktada başarıyı yakalayabilmek için turizmin geliştiği bölgenin yerel yönetiminin ve devlet yönetiminin

bölgedeki paydaşların beklentilerini göz önünde bulundurarak, bölgenin turizm gelişimi için uygun turizm politikaları belirlemesi gerekmektedir.

Turizm gelişiminden ve bu gelişim sonucu meydana gelen etkilerin doğrudan içinde yer alan yerel halk bölgedeki en önemli paydaşlardan biridir. Yerel halkın desteği olmadan bir bölgede turizmin gelişimi söz konusu olamaz. Yerel halk turizm gelişiminin olumlu olumsuz tüm etkilerini yaşamlarında hissetmektedir. Turizmin bir bölgede gelişmeye başlamasıyla beraber meydana gelen olumlu ekonomik etkilerden dolayı yerel halkın desteği hemen kazanılmaktadır. Gelişme kontrol altında olmadığı takdirde ise olumlu ekonomik etkileri yüksek olsa dahi ortaya çıkan olumsuz sosyo – kültürel ve çevresel etkiler yerel halkın desteğini çekmesine neden olabilmektedir. Butler (1980) turizm yaşam döngüsü modelinde de yerel halkın turizmin etkilerini olumlu ya da olumsuz algılamalarına bağlı olarak turizm gelişimine destek verdiğini öne sürmüştür.

Bu çalışmada Bozcaada'daki yerel halkın turizm gelişimine ve turizmin etkilerine olan yaklaşımı, Bozcaada'ya duyulan bağlılık ve turizmin gelişimine olan desteği arasındaki ilişki yerel halkın demografik özellikleri doğrultusunda ele alınmıştır. Bu çalışmada Bozcaada'daki yerel halkın turizm ve turizme bağlı iş kollarından gelir elde etmesi ve turizmin gelişimine olan yaklaşımı arasında bir ilişki olup olmadığı saptanmıştır. Bozcaada'daki yerel halkın turizm sektöründe çalışmasa dahi turistlerle etkileşim halinde olması da bu araştırmanın sonuçlarından biridir. Yerel halk Bozcaada'da turizmin daha fazla gelişmesi konusunda yüksek bir katılım göstermemiş olsa dahi turistlerle etkileşim halindedir.

Bozcaada son yıllarda Türkiye'nin en gözde turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir. Adını sık sık etkinlikler ve festivallerle de duyuran Bozcaada'da turizmin doğru yönetilmesi önem arz etmektedir. Bozcaada kısıtlı doğal kaynakları, bulunduğu coğrafi konumu ve fiziksel taşıma kapasitesiyle kitle turizmine hitap etmemesine rağmen adaya yoğun talep söz konusudur. Çanakkale'de Ada Hatları'nda faaliyet gösteren ulaştırma

şirketi GESTAŞ'ın 2019 yazında başlatmış olduğu gezi teknesiyle düzenlenen seferler de Bozcaada'nın turizm yoğunluğunu arttıran bir diğer unsur olmuştur. Turizmin bir bölgede gelişimiyle yalnızca çok sayıda turistin ziyarete gelip harcama yapması ve ekonomik gelişmeye katkı sağlanması amaçlanamaz. Bölgedeki yerel halkın yaşam alanı, sosyal yapısı, gelenekleri, yaşam kalitesi de bu gelişime bağlı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Yerel halk turizmin gelişiminden geri dönülemez zararlar görmediği takdirde turistlerle etkileşime girmeyi ve değişimi kabul etmektedir.

3 bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde turizmin tanımı, tarihsel gelişimi ve etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde yerel halk ve turist kavramları, turizmin gelişimine yönelik oluşturulan teoriler, yerel halkın turizmin etkilerine olan yaklaşımı ve turizmin gelişimine olan desteği üzerine alan taraması yapılmış ve ulaşılan çalışmalarla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Bozcaada'da turizmin gelişimi ile mevcut turizm potansiyeline ve araştırmanın yöntem, veri, analiz ve bulguları yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ ve ETKİLERİ

1.1.TURİZM TANIMI VE KAPSAMI

Turizm kelimesinin kök itibariyle birçok kaynakta dönmek, geri dönmek ve dolaşmak anlamına gelen Latince "tournus" kelimesine dayanan bir geçmişe sahip olduğu görüşü hakimdir. Tarihsel gelişimi 1811'lere dayanan turizmin anlamı halen değişmeye devam etmektedir. 1881 yılında Oxford İngilizce Sözlük'te turizm kelimesinin kök ve etimolojik olarak Yunanca daire şeklini tarif etmek için kullanıldığı da belirtilmektedir (Lieper, 1983). Ayrıca Lieper (1983) çalışmasında, Uluslararası Turizm Tarihi'nde imzasız bulunan bir makalede 1500 yılından önce turizm ve turist kavramlarına rastlanmadığını da belirtmiştir.

Bu tarihten sonra karşımıza çıkan bir başka tanım ise 1905 yılında Guyer Feuler tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre; *"turizm gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirine daha çok yaklaşmasına olanak veren 'modern' çağa özgü bir olay"*dır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2018).

Avusturya'lı ekonomist Herman V. Schullard tarafından da 1910 yılında turizmin tanımı şu şekilde yapılmıştır (Gilbert, 1990); temel olarak ekonomik niteliği olup, doğrudan yabancı bireylerin belirli bir ülke, bölge ve şehir içindeki ya da dışındaki giriş-çıkış ve konaklama hareketlerinin toplamıdır. Bu tanımla birlikte turizmin ekonomik niteliği olduğu da belirtilmiştir.

Ekonomik yönüne vurgu yapan bir diğer araştırmacı ise bu dönemde Edmood Picard olmuştur. Picard, turizmin ana fonksiyonunun doğrudan seyahat edilen ülkeye döviz akışının sağlanması olduğunu belirtmiştir (Kozak vd., 2018). 1942 yılında Henziker ve Krapf turizmi biraz daha teknik olarak turizmi ele almış ve tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre ise turizm tam olarak kazanç elde etme amacı olmaksızın yabancıların seyahatlerinden doğan ilişki ve olayların tümüdür (Anand, 1997).

Burkart ve Medlik (1974) turizmi, bireyin ikamet etmediği yer dışında kalmasından kaynaklanan ve kalıcı ikamete yol açmayan ve herhangi bir kazanç faaliyetiyle bağlantılı olmayan olayların toplamı olarak tanımlamıştır.

Kavram olarak birçok değişik açıdan incelenebilecek olan turizm, genel anlamıyla evlerinden uzakta, iş ya da tatil amaçlı seyahat eden insanların gerçekleştirdiği bir faaliyettir. Tarihsel geçmişine de baktığımız zaman turizm değişimlere uğramış, işletmecilik ve sosyolojik boyutlarıyla birlikte milyonlarca insanın katıldığı sosyo-ekonomik bir faaliyet ya da olay olarak kabul edilebilir (İçöz, 2005). 1991 yılında Ottawa’da düzenlenen Uluslararası Seyahat ve Turizm İstatistikleri Konferansı’nda, daha önce başka kuruluşlar tarafından yapılan turizm tanımları gözden geçirilmiş ve güncellenmiştir. Yapılan güncelleme sonucunda, turizm boş zaman, iş ve diğer amaçlarla gününbirlik ya da bir yıldan fazla olmamak kaydıyla olağan çevreleri dışında konaklayan kişilerin tüm faaliyetlerini kapsadığı belirtilmiştir (UN & WTO, 1991).

Turizm, beslenmek, barınmak gibi sadece yaşamsal faaliyetlerden ibaret bir olay değildir. Turizm insanların katılmış olduğu faaliyete verilen davranışın bir adıdır. Bu davranış belli bir değişime ve doygunluğun gerçekleşmesiyle ortaya çıkar. Etki-tepki kuralı gereğince turizm toplumsal değişimin en etkili öğelerinden biridir (Eralp, 1982).

Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO) tanımına göre turizm boş zaman, iş ve diğer amaçlarla arka arkaya bir yıldan fazla olmamak koşuluyla olağan

çevrelerinin dışına gerçekleştirdikleri seyahat hareketlerini kapsayan aktivitedir. Günümüze kadar gelen turizm tanımlarına baktığımız zaman dikkat çeken ilk husus yaşadığın yerden bir hareketin olması ve başlangıç noktasına geri dönüş olayıdır (Usta, 2016).

1.2. DÜNYADA TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarih öncesi toplumlarda seyahat etmenin başlıca motivasyonları tehlikeden kaçma, daha yaşanabilir iklimi olan bölgeler göç etme ve en önemlisi de hayatta kalmak için yemek ihtiyacı olarak ele alınmaktadır. Teknolojinin ve insanların imkanlarının gelişmesiyle birlikte ise göç ve hayatta kalmanın ötesinde sebeplerin turizm hareketlerinin başlangıcı olduğu görülmektedir (Gee & Fayos-Sola, 1997).

Hayatta kalma amacı doğrultusunda seyahat etme turizmin kendisiyle doğrudan ilişkili değildir. İnsanları seyahat etmeye yönelten bu unsurlar dünyadaki ekonomik, sosyolojik, ekolojik gelişmeler ile birlikte yerini merak, dinlenme, gezme amacıyla yapılan seyahatlere bırakmıştır. Turizm aktivitelerinin küresel ölçekte büyümesi, seyahat kolaylıkları ve sosyal imkanlar gibi (boş zaman ve gelir artışı) bireyleri seyahate yönelten unsurların artmasıyla mümkün olmuştur (Akdağ, 2016). Bununla beraber ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, konaklama sistemindeki ilerlemeler ve uluslararası örgütsel gelişmeler ile turizm modern yaşamın önemli ve kaçınılmaz bir parçası haline gelmiştir.

1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesinde Turizm

Bugüne kadar yapılan araştırmalar turizmin tarihsel gelişimini, yazının ve tekerleğin icadına kadar gittiğini göstermektedir. Literatüre baktığımız zaman turizmin Mısırlılarla başlayıp, Antik Yunan ile devam eden ve Roma İmparatorluğu'nun yıkımına kadar süren zaman içinde gelişmeye başladığı görülür.

Devlet yapısı olarak merkeziyetçi bir yönetim anlayışına sahip olan Mısır İmparatorluğu'nda (M.Ö. 4850-715), imparatorluğun M.Ö. 2700'lü yıllarına denk gelen zamanlarda Firavunlar taş bolluğu sebebiyle piramidleri yapmaya başlamıştır. Kutsal kabul edilen bu yapıların her biri 1600-1200 yılları arasında yoğun ziyaret almış ancak bu ziyaretlerin, dini amaç dışında merak sebebiyle yapıldığı gibi kanıtlar bulunmaktadır. Ziyaretçilerin bir diğer özelliği ise mutlaka hediye satın almaları olmuştur. Antik Mısır'dan dünyaya kalan piramidleri ziyaret etmek dünyanın bilinen ilk turizm faaliyetlerinden biri olmuştur (Ritchie & Goeldner, 2009).

Eski Yunan'da turizm faaliyetlerinin gelişmesi iki farklı alan ile hız kazanmıştır. Bunlardan biri para diğeri ise dildir. Seyahat edenlere varış noktalarında tüketmek istedikleri mal ve hizmetler için takas yerine geliştirdikleri bir madeni parayı kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Diğer bir etken olan dil ise Akdeniz'de gittikçe yaygınlaşan Yunanca sayesinde iletişimi kolay bir hale getirmiştir. Yunan şehirlerinin genellikle kıyı boyunca olmasından dolayı deniz yoluyla seyahat oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. M.Ö. 700'lü yıllarda Eski Yunan'da turizm daha modern bir hal almış ve Olimpiyat Oyunları'nın başlamasıyla da artık başka bir boyut daha kazanmıştır (Gee & Fayos-Sola, 1997).

Roma İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde (M.Ö 500-M.S. 300) yapılan iyi yollar ve geliştirilen su yolları seyahat etmeyi kolaylaştırmıştır. Romalıların geliştirdikleri bu yollarla günde 120-150 km yol alabildikleri bilinmektedir. Buna ek olarak Roma para biriminin Yunan ve Latin dilleriyle birlikte kabul görmesi ile ortak bir hukuk sistemi sayesinde gönül rahatlığıyla insanlar ticaret ve eğlence amacıyla seyahat etmeyi sıklaştırmıştır (Çakıcı & Güler, 2016).

Orta Çağ döneminde, Roma İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesi ve feodal bir yapıya geçmesiyle oluşan her toplum kendi kurallarını, para birimini ve taşıma sistemini kurmuştur. Merkezi kontrol yapısını kaybeden Roma

İmparatorluğu'nun kurduğu sistemin parçalanması güvenli şekilde seyahat etmeyi zorlaştırmış ve gittikçe tehlikeli bir hal almıştır (Ritchie & Goeldner, 2009). Bu dönemde dini amaçlı seyahatler ön plana çıkmıştır. Avrupa'da derebeylerin ve din adamlarının halk üzerindeki etkisi dini turizmi yaygınlaştıran en büyük etkenlerden biri olmuştur (Kozak vd., 2018). Roma İmparatorluğu'nun bölünme süreci Haçlı Seferleri'yle son bulmuş olup, bu seferler yeni yerlerin keşfi, farklı medeniyetlerin tanınmasına yol açmıştır. Haçlı Seferleri'nden sonra Marco Polo'nun 13. yy'da Orta Asya'dan doğuya doğru yaptığı seyahatleri ve bu seyahatlerini kayıt altına aldığı raporları da yeni yerler görme isteğini ve ticarete yönelik ilgiyi arttırmıştır (Usta, 2016). Böylece seyahat Rönesans Dönemi'nde tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Vasco de Gama (1498), Christophe Colombe (1492) ve Magellan (1520) yaptıkları geziler ile yeni olanaklar yaratmışlardır. Türk denizci Piri Reis'in (1475-1554) Kitab-ı Bahriye yapıtında yer alan Amerika haritası da bu dönemin en nitelikli çalışmalarından birisi olarak görölmektedir (Göksan, 1978).

Orta Çağ, Müslümanlar açısından da önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Mekke ve Medine'nin fethi ve bunun sonucunda İslamiyet'in hızla yayılması ile beraber Müslüman dünyası da kutsal topraklara dini amaçlı seyahat etmeye başlamıştır (Aksoy, 2001).

Büyük Tur (Grand Tour) soylu İngiliz ailelerin başlatmış olduğu kültür, eğitim ve zevk amaçlı gerçekleştirdiği seyahatlerin genel adı ve turizm tarihinin en modern referanslarından biridir. 17. ve 18. yy kapsayan bu geziler daha çok soylu İngiliz ailelerinin genç üyelerinin kendisini geliştirmesi amacıyla yapılmıştır. Büyük Tur çıkış noktası itibariyle belli bir kültürel ve sosyal çevrenin ürünü olmuştur. Sonuç olarak, 16. yy'dan 19. yy kadar gerçekleşen Büyük Tur, İngiliz tarihine etki eden yönleriyle birçok disiplinin dikkatini çekmiş ve her biri gerçekleştirilen bu turlara yönelik kendi bakış açısını oluşturmuştur. Büyük Tur, İngiltere'de entellektüel yaşamın ve sanatın gelişimi üzerinde en büyük rollerden birine sahiptir (Towner, 1985). Büyük

Tur'a çıkanlara yönelik rehber niteliğinde bir kitap olan *The Grand Tour*'un Thomas Nugent tarafından 1778 yılında yayınlandığı ve çok satan bir kitap olduğu bilinmektedir (Theobald, 2005).

Rönesans Dönemi ile birlikte sanat amacıyla yapılan seyahatlerin artmış olduğu gözlenmiştir. Özellikle İtalya'ya yapılan bu seyahatlerin ortalama 300-400 öğrenci ile daha çok eğitim amaçlı olduğu bilinmektedir (Kozak vd., 2018).

Türk kavimlerinde de bu dönemde turizm hareketlerine rastlanmaktadır. Özellikle her 40 km bir yer alan kervansaraylar önemli ticari hareketlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Uzun süren yolculuklarda tacirler, dinlenmek üzere kervan ve hanlarda konaklayıp; ihtiyaçlarını giderdikten sonra yola devam ettikleri bilinmektedir. Orta Asya'da kervansaraylardan önce ise ilk olarak askeri amaçla inşaa edilen 'Ribat' adlı yapılar; daha sonrasında hem dini amaçlı hem de konaklama amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca Selçuklu döneminde güzergahların güvenliği devlet tarafından sağlanmış ve zarar gören tacirlerin zararları devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır (Kozak vd., 2018).

1.2.2. Sanayi Devrimi Sonrasında Turizm

Bugün bilinen turizm hareketlerinin hemen hemen tüm temelleri 1750 ve 1850 yılları arasında gerçekleşen Endüstri Devrimi'yle birlikte atılmıştır. Bu süreç beraberinde ekonomik gelişmeleri, çalışanlar üzerinde sosyal değişiklikleri, tarım ve makineleşme alanında ilerlemeyi beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi'nin başlangıcı İngiltere'de 1766 yılında James Watt'ın Buhar Makinesi icadı olarak kabul edilmektedir. 1815 yılında buharlı gemiler ile Clyde, Avon ve Thames'e düzenlenen seyahatlerin ardından 1833'de de Londra'ya seyahatler düzenlenmeye başlanmıştır. 1841'de buharlı gemi seyahatleri için Gemi Gezi Rehberi yayımlanmaya başlanmıştır. Buharlı

gemiler yaygınlaşırken bir taraftan demiryolu ulaşımı için de çalışmalar hız kazanmış ve 1825’de ilk demiryolu İngiltere’de inşa edilmiştir. 1830’da ise Liverpool ve Manchester arasında yolcu taşınmaya başlanmıştır. İngiltere’nin ardından ise 1826-1840 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde ilk demiryolu yapımına başlanmıştır (Ritchie & Goeldner, 2009). İngiliz Demiryolları’nda taşınan yolcu sayısı 1851 yılında 79 milyonken bu rakam 1890 yılında 817 milyon kişiye ulaşarak; bu yıllar arasında toplamda 1,5 milyardan fazla insan demiryolu ile seyahat etmiştir. Ayrıca İngiliz Kraliyet Otel Rehberi’ne göre ise 1854 yılında otel sayısının 8.000’e ulaştığı bilinmektedir. Bu dönemin en bilinen ulaştırma aracı ise Avrupa’dan İstanbul’a gelen şark Eskpresi’dir (Göksan, 1978).

Otomobilin turizm ve seyahat hayatına girmesi ise 1900’l yıllarda ABD’de Henry Ford’un T Model’ini tanıtmasıyla olmuştur. Otomobilin günlük hayatta yerini almasıyla birlikte demiryolu ulaşımı kullanımı düşüşe geçmiştir. Otomobilin seri üretime geçmesiyle birlikte, büyük kesimlerce otomobile daha kolay sahip olunmaya başlanmıştır (Gee & Fayos-Sola, 1997). Bu durum yolların daha iyi hale gelmesine yol açmış ve o dönemde gerçekleşen seyahatlerin %80’i otomobil ile gerçekleştirilmiştir (Ritchie & Goeldner, 2009). Günümüzde de Avrupa’da en fazla tercih edilen ulaşım aracı otomobil olup bu oran, havayolu ulaştırmacılığının ilerlemiş olmasına rağmen 2016 yılında dünya genelinde %39’luk bir dilimi kapsamaktadır (e-UNWTO, 2017).

Havayolunun da ulaşım aracı olarak kullanılmaya başlanması yine bu döneme denk gelmektedir. Her ne kadar İngiltere, Fransa ve Almanya otomobilin öncüsü olsalar da ilk uçuşlarını 1903 yılında ABD’de North Carolina Eyaleti’nin Kitty Hawk şehrinde gerçekleştiren Orville ve Wilbur Wright kardeşler yepyeni bir çağın başlangıcına yn vermişlerdir (akıcı & Güler, 2016). Uçağın keşfi ABD’de gerçekleştikten sonra yolcu taşıma amaçlı ilk servis bugün de Lufthansa olarak bilinen havayolu ile Berlin, Leipzig ve Weiner arasında bir rota ile Almanya’da başlamıştır. İlk okyanus aşırı uçuş ise yine Almanya’dan Newyork’a 1927 yılında gerçekleşmiştir (Ritchie &

Goeldner, 2009). Ulaşım teknolojisinin gittikçe gelişmesiyle turizm hareketinin kıtalar arasına yayılmasına katkı sağlamıştır. Ulaşım teknolojisi yalnızca münferit seyahatlerin değil, gruplar halinde seyahatlerin de gelişmesine yol açmıştır.

Bugünkü turların atası kabul edilebilecek olan girişimci ve yenilikçi Thomas Cook 1841 itibariyle çeşitli turlar düzenlemiştir. Demiryolu kullanımının yaygınlaşması ve güvenilir bir ulaşım aracı olmasıyla birlikte Thomas Cook bu olanakları avantaja çevirip, kişi başına bir şilin gibi bir fiyata tur düzenlemeye başlamıştır. Bu turların çıkış noktası ilk başlarda gezici vaiz kimliğiyle alkole karşı mücadele amaçlı olarak kiliselere düzenlenmesidir (Kozak vd., 2018). Cook'un Leicester'dan Loughborough'a düzenlemiş olduğu bu gezilerde 5 Temmuz tarihinde 570 yolcu taşımıştır. Bu gezide tur müşterilerine basit bir öğle yemeği ve bando dinletisi sunmuştur. 1866 yılında Cook hem demiryolu hem de gemi yolculuklarını birlikte organize ederek daha geniş çapta Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da kapsayan bir tur düzenlemiştir. 1872 yılında ise buharlı gemilerle Avustralya ve Yeni Zelanda'yı görmeyi de kapsayan ilk dünya turunu düzenleyen Cook'un turları maliyetinden dolayı yalnızca zengin ailelerin tercih ettiği bir hizmet haline gelmiştir (Mason, 2003). Tur maliyetlerini düşürmek adına, Cook otel odalarını ve biletleri toplu olarak önceden satın alarak da tur operatörlüğüne farklı bir boyut kazandıran ilk kişi olmuştur (Gee & Fayos-Sola, 1997).

Sanayi devrimi sonrası uluslararası seyahatlerde çok büyük artış olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği yıllarda ise savaşlar turizm hareketlerini etkilemiştir. Buharlı makinelerin icadı (1765), lokomotiflerin gelişmesi (1820), tarım alanında pamuk eğirme makinesini icadı (1780) insanlığın her anlamda değişimine çok büyük katkılar sağlamıştır. Yaşanan bu hızlı ilerlemeler, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla duraksama dönemine girmiştir. 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ise kitle turizminde muazzam bir artış olmuştur (Çakıcı & Güler, 2016). Savaş sonrasında dünyada insan haklarının evrensel bir

nitelik kazanması (Eralp, 1982), endüstriyel gelişme ve değişim, insanların harcanabilir gelirlerinin olması bireysel yaşam tarzında değişimi hızlı ve büyük ölçüde arttırmıştır (Lickorish & Jankins, 1997).

Bu dönemde gerçekleşen en önemli ticari hareketlerden biri hiç kuşkusuz birçok ülke tarafından imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) olmuştur. 1947 yılında imzalanan bu anlaşmanın 1994'de Uruguay'da düzenlenen turunun turizm açısından önemi büyüktü. 1995 yılında imzalanan Hizmet Ticari Genel Anlaşması ile turizm ile alakalı sorunlar ve çözüm yolları ele alınmıştır. Bu anlaşma birbirleri arasında hizmet ticareti yapan üyelerin istisnasız belirtilen hükümlere uymasını sağlamak, engelleri azaltmak üzere turizm hareketlerini kolaylaştırmada evrensel bir önem ve özellik taşımaktadır (Gee & Fayos-Sola, 1997)

Savaşın bitimiyle birlikte havayolu ulaşımı savaşta kullanılan jet uçaklarıyla seyahat popülerliğini arttırmış hem de ucuz olması sebebiyle de kitle turizminin çok hızlı büyümesine etki etmiştir. Savaşların bitmesi ve endüstri devrimi beraberinde bir çok toplumsal değişimi de getirmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Kozak vd., 2018);

- Makinenin tarıma girmesiyle birlikte artan istihdam ihtiyacı kırsaldan kente göçü başlattı.
- Sosyal sınıf kavramı ortaya çıkmış ve hiyerarşi elitlerin aleyhinde bozulmuştur.
- Kentlerin metropol haline gelmesiyle sanat ve kültür merkezi kimliğini aldılar.
- Üretim, tüketici, pazar ilişkisi alt yapı ve üst yapı yatırımlarının önemini arttırmıştır.
- Yeni koloni ve sömürgelerin keşfi kapitalizmin yaygınlaşmasına neden oldu.
- İşçi haklarının düzenlenen girmesi ve artan gelir düzeyi satın alma gücünde artışı gösterdi.

- Çalışma sürelerindeki azalma boş zamanları arttırdı ve artan gelir ile birlikte insanlar daha fazla seyahat etmeye başladı.

Dünyada artan turizm hareketleri 1950 itibariyle sürekli olarak artış göstermiştir. Toplamda 25.3 milyon turistin seyahat ettiği bilinmektedir. Bu rakamın 16.8 milyonunu Avrupa'yı seyahat eden turistler oluştururken, 7.5 milyonunu ise Amerika'ya seyahat edenler oluşturmaktadır. 1975'e kadar bu sayı 222.3 milyon turiste ulaşmıştır. 1950'den 2000'e kadar turizm hareketleri toplamda %6,8 oranında büyüme göstermiştir. En yüksek büyüme ise 1950-60 arasında %10,6 olarak gerçekleşmiştir (UNWTO, 2006).

Uluslararası turizm hareketlerinde tarihsel gelişme açısından en önemli dönem 1980 yılının ilk ve ikinci yarısı olarak ele alınmaktadır. Birinci yarının başlarında turizm hareketleri artışta iken, 1980'li yılların başında ortaya çıkan dünya ekonomisindeki durgunluk dünyadaki turizm talebini olumsuz etkilemiştir. İkinci yarıda meydana gelen Çernobil kazası, terörist hareketlerin çoğalması, Amerikan dolarının diğer para birimleri karşısında değer kaybetmesi turizm talebini olumsuz etkilemiştir (İçöz, 2005).

Turizm hareketlerinin bir başka göstergesi olarak uluslararası havayolu taşımacılığı konusunda yapılan tahminler yer almaktadır. 1990-2000 yılları arasında yılda ortalama %5 düzeyinde artış gösterdiği belirtilmektedir (İçöz, 2005). Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün öngörülerine göre 2020 yılında seyahat eden kişi sayısının 1.6 milyar kişi olmasını beklemektedir. 2017 raporlarına baktığımız zaman bu sayının 1.326 milyar kişi uluslararası turizm hareketlerine katıldığını (e-UNWTO, 2017) ve bu bilgiler ışığında 2020 tahmininin gerçekleşmesi hatta geçme ihtimalinden bile söz edilebilir. Sanayi devrimi sonrasında ülkelerin her türlü teknolojik, ekonomik, sosyal ve çevresel değişim ve gelişimi insanların turizm hareketine her yıl daha fazla sayıda katılımını sağlamıştır.

Tablo 1. Turizme Etki Eden Olayların Kronolojik Sıralaması

M.Ö. 4000	Sümerlerin parayı icadı, tekerleğin icadı
M.Ö. 2000	Yakın Doğu'da Kervansaraylar inşa edildi. Yolculuk yapan tüccarlar buralarda konaklama, yeme-içme, dinlenme ihtiyaçlarını giderdiler.
M.Ö. 776	Olimpiyat Oyunları başladı ve 4 yılda bir düzenlenen bu oyunlar spor alanında turizm hareketlerinin başlangıcı kabul edilmektedir.
M.Ö. 336-323	Büyük İskender'in orduları Yunanistan ve Asya topraklarına girdi.
1271-1295	Marco Polo daha sonra seyahat edenlere rehber niteliğinde olması üzere hazırlamış olduğu broşürleştirdiği seyahatlerini gerçekleştirdi. İran, Tibet, Buma, Hindistan, Sibirya'ya gerçekleştirdiği seyahatlar.
1492-1502	Kristof Kolomb Yeni Dünya olarak betimlenecek olan toprakları keşfetti. Bahamalar, Jamaika, Küba, Orta Amerika, Güney Amerika'nın kuzey kıyılarını keşfetti.
1519	Ferdinand Magellan İspanya'dan denizyoluyla bir dünya turuna çıktı. Turu tamamlayamadan Filipinler'de ölen Magellan'ın planladığı bu turu ekibi tamamladı.
1765	Sanayi Devrimi'nin başlangıcı kabul edilen James Watt'ın buharlı makinesinin icadı.
1822	Robert Smart İrlanda'ya kalkan buharlı gemiler için biletleme işini yapan ilk acentayı kurdu.
1826-1840	İlk olarak kömür ya da başka madenler taşıyan daha sonra yolcu taşımak amacıyla demiryolu ABD'de kullanılmıştır.
1829	Bilinen ilk modern otel Boston'da The Tremont House adıyla açılmıştır.
1830	İngiltere'de demiryolu yolcu taşımacılığı için kullanılmaya başlandı.
1841	Thomas Cook- kiraladığı özel tren ile 570 kişilik ilk büyük turunu organize etti.

1902	The American Automobile Association Chicago'da kuruldu.
1903	Wilbur & Orville Wright kardeşler ilk uçuşlarını gerçekleştirdi.
1908	Henry Ford T Model arabasını tanıttı.
1918	Deutsche Lufthansa ilk yolcu seferini Berlin'den Leipzig ve Weimar'a yaptı.
1927	Newyork-Paris arası ilk okyanus aşırı uçuş Charles A. Lindbergh tarafından yapılmıştır.
1936	Havayolu Taşımacılığı Birliği (ATA) Chicago'da kuruldu.
1945	İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve turizm hareketlerinin kalkış noktası.
1964	SABRE rezervasyon kanalı olarak ilk Amerikan Havayolları tarafından kullanılmaya başlandı.
1969	Neil Armstrong, Edwin Aldrin, Jr., ve Michael Collins Ay'a giden ilk Amerika'lı astronotlar oldular.
1975	Dünya Turizm Örgütü 156 ülkenin katılımıyla İspanya'da kuruldu.

Kaynak: Ritchie & Goeldner, 2009

Tablo 1'de (s.11) gördüğümüz gibi her bir gelişme ulusal ve uluslararası turizm hareketlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Turizm hareketleri insanlığın gelişimiyle paralel bir gelişme izlemiştir. Bu gelişmeler ışığında turizm hareketine katılım oranı da beraberinde artmış ve güvenli seyahat edebilmek için gerekli koşullar sağlanıp, insanlara rehber olan kişilerin bildiklerini paylaşması da insanların turizm hareketine katılmasına yol açmıştır. Turizm faaliyetleri günümüzde geldiği noktada ise dünya ekonomisinin dördüncü en büyük sektörü olma özelliğine sahiptir. Turizmin faaliyetlerine her yıl katılan milyonlarca insan, yüz milyarlarca doları harcamaktadır. Öyle ki turizm, günümüzde bazı ülkelerin, bazı kentlerin ve bölgelerin en önemli yaşam kaynağı haline gelmiştir (Vatan, 2018).

1.3. TÜRKİYE’DE TURİZM HAREKETLERİNİN GELİŞİMİ

Dünya’da bu hızla ilerleyen turizm hareketlerinin Türkiye’deki gelişimi de aynı oranda paralellik göstermiştir. Bulunduğu coğrafya itibariyle Türkiye, doğal ve zengin kaynaklara sahip olması, toprağının verimli olması, çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması tarihin her döneminde ilgi çeken ve sahiplenilmek istenilen bir ülke olmuştur. Milattan öncesine bakıldığında bu coğrafyaya gerçekleşen turizm hareketlerinin sebepleri genellikle tüccarların iş nedeniyle, şifa arayan hastaların bugün termal diye nitelendirdiğimiz şifalı sulara gelmesi, kutsal yerleri ziyaret olarak sayılabilir. Milattan sonra ise Osmanlı İmparatorluğu bilinmeyen yönleri ile bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Bizans’tan kalan eserleri görmek isteyen Batılı halkın uğrak noktası olmuştur (Kuşluvan, 2006)

Ekonomik yönünün güçlü olduğu anlaşılan turizmin, Türkiye’deki gelişimini Cumhuriyet Öncesinde Türkiye’de Turizm ve Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de Turizm olarak ele alacağız.

1.3.1. Cumhuriyet Öncesinde Türkiye’de Turizm

Türkiye’de turizm hareketlerinin başlaması Osmanlı İmparatorluğu’na kadar dayanmaktadır. Sanayi Devrimi’nin başladığı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nun yeni yatırımlara, sanayiye aktaracak sermayesi ne yazık ki yoktu. Bunun en büyük sebeplerinden biri ise kapalı işletme sistemi olan Tımar Sistemi’dir. Sanayi üretiminin devlet kontrolünde olması haksız rekabeti önlüyordu. Burada devlet, işletmelerin iç işlerine karışmasa da ürettikleri malın kalitesi, miktarı ve fiyatına müdahale etmekteydi. 17. ve 18. yy’da dünyada ekonomik şartların değişimlerinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından yakalanamaması ve benimsedikleri Tımar Sistemi’nin bu sebeple yetersiz kalması nedeniyle 19. yy ortalarında sistem tamamen kaldırılmıştır (Özdemir, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu’nda modernleşme süreci ise seyahat ve konaklama sisteminde de önemli değişikliklere sebep olmuştur. 1838’de İngiltere’ye

tanınan bazı ticari hakların daha sonra bazı Avrupa ülkelerine de tanınması ve anlaşmaların yapılması, ardından da 1839'da Tanzimat Fermanı ile yabancı vatandaşlara mülk edinme hakkının verilmesi, Osmanlı topraklarında yatırım izninin verilmesi bu ülkelerin mallarını pazarlamasına yol açmıştır. Ayrıca gittikçe gelişen ulaşım sistemleri, diplomatik ilişkilerin gelişmesi, göçler, dini amaçlı yapılan seyahatler, tarihi yapılara duyulan merak bu topraklara yapılan seyahatleri arttırmıştır (Yakartepe & Binan, 2011).

Birçok gezi rehberi ve tanıtım broşüründe yavaş yavaş yerini almaya başlayan İstanbul'a ise ilk otelin 1841'de inşa edildiği bilinmektedir. Levanten James Missirie tarafından Pera'da Hotel d'Angleterre (İngiliz Oteli)'in Avrupa standartlarında olan ilk otel olduğu bilinmektedir (Yakartepe & Binan, 2011). İngiliz Oteli'nin ardından bu şehirde yeni otellerin açılması ise 19. yy sonlarını bulmuştur. Grand Hotel Français, Hotel de Rome, Bristol, Büyük Londra ve Tokatlıyan en bilinenleri arasındadır. Pera Palace'dan sonra en bilinen otel Tokatlıyan'dır. Kapalıçarşı'da lokanta işleten Mıgırdıç Tokatlıyan, Pera Palas'ın rağbet görmesinden sonra bu oteli açmıştır. 1894 yılında açılan otel, lokanta ve pastanesi ile ün yapmıştır (Akçura, 2013).

Tanzimat Fermanı'yla yoğun bir Batılılaşma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu, 1856'da Islahat Fermanı'yla da bu gelişmelere hız kazandırmıştır (Kanca, 2013). Hicaz Demiryolu, bu gelişmelerin en önemlilerinden biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Sanayi Devrimi'yle beraber gelişen buharlı treni kendi topraklarına da getirmiştir. İmparatorluk sınırlarında ilk demiryolu hattı 211 km'lik İskenderiye-Kahire arasında aldıkları bir imtiyaz sayesinde İngilizler tarafından yapılmıştır. Anadolu topraklarında ise 1856'da İzmir-Aydın arası ilk demiryolu inşası yine İngilizler tarafından yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük projelerinden biri olan Avrupa'da başlayıp İstanbul'u merkez alan oradan da Hicaz'a uzanarak Basra Körfezi'ne gidecek olan tarihi Hicaz Demiryolu Projesi'dir. 27 Ağustos 1908 tarihinde hizmete açılan hat hac yolculuğunu 50 günden 8 güne indirmiştir (Uzun & Abidin, 2017).

Sanayileşme alanında gittikçe Batılı yönde ilerleyen Osmanlı'nın değişiklikleri fuar ve sergiler alanında da rotasını bu yöne çevirmiştir. Bu Osmanlı Devleti'nin turizmle tanıştığı en erken tarihlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun fuarlara olan alakası ilk 1855 Paris ve 1862 Londra fuarlarıyla olmuştur. Bu fuarlarda yaptıkları gözlemler ve deneyimler neticesinde Osmanlı ilk fuarını organize etmiştir. 1863 yılında kurulan bu fuar Sergi-i Umumi Osmani için Viyana'dan ve diğer Avrupa ülkelerinden iş adamları, gazeteci ve fabrikatörlerden oluşan 142 kişilik bir grup ve ardından gelen 450 kişilik bir grup hem fuarı ziyarete gelmiş hem de bu imparatorluğa grup halinde gelen ilk turist kafilesi olmuştur. Ayrıca İngiliz Oteli'nin sahibi Mösyö Misiri'nin, 21 Haziran 1863 tarihli Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesinde 42 günlük, tüm masrafların içinde olduğu bir Avrupa seyahati ilan etmiştir (Akçura, 2013).

Ulaşım sistemleri geliştikçe otellerin açıldığını gösteren en belirgin örnek Wagon Lits'in Orient Express için Pera'da açmış olduğu Pera Palas Oteli'dir. İlk seferi 5 Eylül 1883 tarihinde gerçekleşen Orient Ekspres'in İstanbul'a aktarmasız ulaşması ancak 1895 yılında gerçekleşmiştir. Wagon Lits'in Orient Ekspres ile Osmanlı toprağına giriş yapmasından hemen sonra bu şirkete bağlı iki otel inşa edilmiştir. Bunlardan biri günümüzde hala hizmet vermeye devam eden Pera Palas Oteli'dir. 1 Şubat 1895'te hizmete açılan ve şehrin en "batılı" oteli olarak bilinen bu otelin öncelikli amacı, Orient Ekspres ile İstanbul'a gelen turistlerin konaklama ihtiyacının giderilmesi olmuştur. İstanbul'daki bir diğer otel ise Tarabya'daki Summer Palace'dır (Akçura, 2013).

Şehire gelen turist sayısının artmasıyla birlikte artık şehirde turistlere rehberlik edecek birilerine ihtiyaç doğmaya başlamıştır. Gittikçe yaygınlaşan tercümanlar ve rehberler için 29 Ekim 1890 tarihinde kabul edilen "*Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Tatbik Edilecek 190 Sayılı Nizamname*" aktif dış turizm faaliyetlerinin önem kazandığını gösteren adımlardan bir tanesi olmuştur (WEB1).

1.3.2. Cumhuriyet Sonrasında Türkiye’de Turizm

Türkiye’de planlı dönem öncesinde, 1923 yılında başlatılan çalışmalar 1923-1950 arasında son derece sınırlı olmuştur. Dünyanın o dönem siyasal konjonktüründe yaşanan hareketlilik ile ülkelerin içinde bulunduğu savaş hali dünya genelinde turizm hareketlerinde durgunluğa sebep olmuş ve Türkiye de bu olumsuzluklardan etkilenmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin içerde ve dışarda çözmesi gerektiği ekonomi, siyasal ve toplumsal sorunlardan dolayı turizm ile ilgili yapılan çalışmalar istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir (Avcıkurt, Köroğlu, & Sarioğlu, 2003). Bu sebeple Cumhuriyet’in ilanından sonra turizm alanındaki ilerlemeler ve çalışmalar, planlı ve plansız dönem olarak 2 ayrı süreç içinde ele alınmıştır.

1.3.2.1. Planlı dönem öncesi turizm

1920’nin ortalarında yeni kurulan hükümet Osmanlı saraylarını halkın ziyaretine açmaya başlamıştır. Bu dönem boyunca yerli ve yabancı birçok turistini ilgisini de çeken Topkapı Sarayı ve Aya Sofya müzeleştirilmiştir. Resmi olarak turizm endüstrisini düzenleyen, yöneten ve planlayan hiçbir kurum o dönemde bulunmamasına rağmen bazı özel ve gönüllü kuruluşlar turizm ile doğrudan ilgilenmeye başlamışlardır (Karamustafa & Kuşluvan, 1999).

1930’ların başına kadar Türk turizminin en önemli kuruluşu 1923 yılında Türk Seyyahın Cemiyeti adıyla kurulan, daha sonra Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını alan cemiyet olmuştur. Büyük seyahatler düzenlemek, İstanbul başta olmak üzere diğer şehirleri tanıtmak ve tarihi eserlerin önemini belirtmek amacıyla kurulan bu cemiyet, turizmin adının bile geçmediği bu zor zamanlarda broşürler, yayınlar, haritalar ile Türkiye turizmini başlatmak gibi önemli bir görev üstlenmiştir (Akçura, 2013).

Wagon Lits ile yapılan anlaşma sonucunda 1924 yılında Türkiye’nin ilk yataklı vagon ile seferleri başlamıştır. Demiryolu ile ulaşım yeni Türkiye’nin

en önemli yatırımlarından biri olmuştur. 1927 yılında ise Ankara-Haydarpaşa arası Lüks Anadolu Ekspresi çalışmaya başlamıştır (Kozak vd.,2018).

Turizm hareketleriyle alakalı iki önemli adım da 1925 yılı içerisinde atılmıştır. Bunlardan biri ulaştırma olup havacılık alanında Türkiye Tayyare Cemiyeti'nin kurulması (Hacıoğlu, 2016), diğeri ise Türkiye'nin ilk seyahat acentası olan Natta (National Turkish Tourist Agency) kurulmuş olmasıdır. NATTA'nın yanında yer alan bir diğerkuruluş PASSRAPID (Milli Türk Seyahat Şirketi) ise yurtdışından gelen ve yurtdışına gidenlerin pasaport işlemi, rehber temini, uçak, tren ve gemi biletlerinin temini, otel rezervasyonu gibi hizmetler sunuyordu. 1927 yılında faaliyetlerine başlayan şirket 1937 yılında faaliyetlerini durdurmuştur (WEB1).

Turizm ile ilgili ilk devlet kurumu 1934 yılında 2450 sayılı "*İktisat Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri Kanunu*" olmuştur (Kozak vd., 2018). Turizm işleri bu yasaya bağlı olarak çalışacak "*Türk Ofisi*" yürütmüştür. Burada önemli nokta bu ofisin bir özel sektör yapılanması olmasıdır (Karamustafa & Kuşluvan, 1999). 1939 yılında Ticaret Bakanlığı bünyesinde tanıtma ve turizm işleri bir müdürlük masası kurularak ele alınmaya başlamıştır. Bunun ardından hemen 1940 Basın-Yayın Umum Müdürlüğü'ne, 1949'da ise Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Turizm Dairesi kurulmuştur (Gülbahar, 2009). Her geçen yıl yeni bir örgütlenmeye maruz kalan turizm ile alakalı hala kesin bir yol çizilememiştir.

Türkiye'de 1950 yılında yani planlama öncesi dönem yatak kapasiteleri 3.300 iken bu rakam ancak 1962 yılında 22.000'e ulaşmıştır. O dönem Türkiye'ye gelen turist sayısı ise 200.000'lere yaklaşmıştır. 1950 yılından itibaren ise turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, turizmin Bakanlık düzeyinde ele alınması ve turizmin meslek düzeyinde eğitimi ve öğretimi (Ankara Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi-1961) gibi turizm endüstrisini destekleyen öncü adımlar atılmıştır (Dinçer & Çetin, 2015).

Tablo 2. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'ye Gelen Ziyaretçi Sayısı ve Türkiye'nin Geliri

Yıllar	Türkiye'ye Gelen Uluslararası Ziyaretçi Sayısı	Uluslararası Turizme Katılanlardan Türkiye'nin Aldığı Pay (%)	Dış Turizm Gelirleri (Milyon \$)	Aktif	Uluslararası Turizm Gelirlerinden Türkiye'nin Aldığı Pay (%)
1950	28.625	0,1	6		0,2
1955	79.369	0,1	1,9		-
1960	94.077	0,1	5,4		0,07
1963	198.841	0,2	7,6		0,07

Kaynak: (Kuşluvan, 2006)

Bu dönemde dünyadaki turizm hareketliliğine baktığımız zaman turist sayısı 25,3 milyon kişi iken Tablo 2'de görüldüğü gibi bu rakamın yalnızca 28.625 kişisi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu rakam planlı döneme kadar 6 katı büyüyerek 172.867 kişiye ulaşmıştır. Ziyaretçi sayısında sürekli bir artış gözlenmiş olsa da dünyada 81.329,000 olan ziyaretçi sayısının çok az bir kısmına tekabül etmektedir.

Devlet ilk kez düzenlemiş olduğu "*I. Turizm Danışma Toplantısı*"yla turizm faaliyetlerinin içine dahil olmaya başlamıştır. Bu toplantı sonrası Türkiye'nin genel turizm çerçevesini çizen bir rapor hazırlanmıştır (Yolal, 2016). Bu rapor 1950 yılında çıkarılan "*5647 sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu*" (Kozak vd., 2018) ile 1953 yılında çıkarılan "*6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu*"na (Yolal, 2016) zemin hazırlamıştır.

1955 yılında, turizm yatırımlarının ve faaliyetlerinin hızlandırılması, özel sektöre kredi sağlanması, bazı kamu kurumları tarafından inşa edilen turizm tesislerini kurulması ve yönetilmesi amacıyla, turizm politikasının örgütsel bir aracı olarak devlet sermayesiyle Turizm Bankası kurulmuştur. Banka Sait

Halim Paşa Yalısı gibi bazı tarihi binaları satın almış ve restorasyonunu yaparak hizmete açmıştır (Nohutçu, 2002).

Planlı dönem öncesinde Türkiye’de turizm alanında en önemli adım 1957 yılında *"4951 sayılı yasa ile Basın, Yayın ve Turizm Vekaleti"* kurularak turizm artık bakanlık bünyesinde ele alınarak politikaları kabinede belirlenmeye başlamıştır (Yolal, 2016).

1.3.2.2. Planlı dönem sonrası turizm

Kalkınma planları ekonomik politikaların ve belirlenen hedeflere ulaşmak için yetki ve yöntemleri belirlemek için yapılan, kamuda emir, özel sektörde ise teşvik edici nitelik taşıyan, meclis tarafından kabul edilen ve yürürlüğe konulan planlardır. Süreleri gereği orta vadeli planlar arasında yer alan bu planlar ilk olarak 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ve 1961 Anayasası ile birlikte yürürlüğe girmiştir. 5 yıllık olarak düzenlenen bu planların ilki 1963 yılında açıklanmıştır ve günümüze kadar açıklanan 10 adet kalkınma planı bulunmaktadır (Dinçer & Çetin, 2015).

Türkiye’de planlı döneme kadar turizm alanında önemli bir başarı sağlanamamıştır. I. Kalkınma Planı 1963-1967 yıllarını, II. Kalkınma Planı 1968-1972, III. Kalkınma Planı 1973-1977 yıllarını, IV. Kalkınma Planı 1979-1983 yıllarını, V. Kalkınma Planı 1985-1989 yıllarını, VI. Kalkınma Planı 1990-1994 yıllarını, VII. Kalkınma Planı 1995-1999 yıllarını, VIII. Kalkınma Planı 2001-2005 yıllarını, IX. Kalkınma Planı 2007-2013 yıllarını, X. Kalkınma Planı 2014-2018 ve XI. Kalkınma Planı ise 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Kalkınma planlarının turizm hareketlerine olumlu yönde etkisi olmuştur.

1950’li yıllardan itibaren Türkiye’nin dış aktif turizminde bir artış yaşanmaya başlamıştır. 1963’te planlı döneme geçilmesiyle birlikte bu artış daha belirgin bir şekilde gözlenmiştir. 1950 yılında 28.625 olan turist sayısı 1963 yılında 198.841 kişiye yükselmiştir. 1950 yılında dünyada mevcut uluslararası turist

sayısı 25.3 milyon iken Türkiye'nin bu pastadan aldığı pay yalnızca %0,1 olmuştur (Kuşluvan, 2006). 1963 yılı itibariyle Türk turizmi büyük bir yükseliş göstermesine rağmen 1980'li yıllara kadar istenilen büyüklüğe ulaşamamıştır (Avcıkurt vd., 2003).

1963'ten itibaren her beş yıllık dönem için hazırlanan kalkınma programları yalnızca turizm endüstrisi değil otomotivden, tekstile bir çok endüstriyi geliştirme görevini ve amacını üstlenmektedir (Demir, 2014). Turizm politikalarının hazırlanan beş yıllık programlarında aşağıda yer alan 3 hedef altında değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Ural, 2008);

- Turizm potansiyelinin verimli ve dengeli kullanılması
- Doğal ve kültürel varlıkların korunması ve geliştirilmesi
- Evrensel turizm değerlerine uyum ve yerel halkın yabancı turistlerle ilişkisinin geliştirilmesi

Kalkınma planlarıyla turizmden Türkiye'nin almış olduğu payın artması ve hedeflenen büyümeyi yakalamak pek mümkün olmamıştır. 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP)'nda olduğu gibi takip eden diğer programlarda da amaç gelişme olmuştur. Bu sebeple kalkınma planlarının yanı sıra teşvik programları açıklanmıştır. 1969 yılında açıklanan "*Turizm Gelişme Politikası Esasları Kararnamesi*" olmuştur. Kararnamenin amacı turizme elverişli bölgelerde hızla tesis yatırımların yapılması ve mevcut kaynak israfını önlemek olmuştur (Rendan, 1999).

Bugünkü turizm sektörünün oluşmasında en önemli rolü oynayan adım ise 1982 yılında yürürlüğe giren "*2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu*" olmuştur. Ardından 1985 yılında turizm "*Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler*" kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte turizmin gelişmesinin önündeki engeller önemli ölçüde giderilmiş ve turizm Türkiye ekonomisi için geri dönüşü olmayan bir öneme sahip olmuştur (Erkol, Zengin, & Batman, 2013).

1980'ler boyunca BYKP (Beş Yıllık Kalkınma Planı) ve teşvikler ile turizm endüstrisindeki gelişmelere rehberlik edilmiştir. Teşvik ve tedbirlerin etkisi önemli ölçüde 1980 sonrasında etkisini göstermiştir. 1980'lerin başında devletin attığı en önemli adımlardan biri de Güney Akdeniz kıyılarında turizm için alt yapısı oluşturulması olmuştur. Devletin özel turizm alt yapısı ve verilen yatırım teşvikleri ile birlikte güney kıyılarında otel ve tatil köyü yatırımlarında bir patlama yaşanmıştır. Sonuç olarak Türkiye yoğun çalışmalar sonucunda kitle turizmine yönelik fiziksel turizm arzı yaratmayı başarabilmiştir (Yarcan & Ertuna, 2002).

Planlı dönemin en önemli yatırımlarında biri hiç kuşkusuz Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi'dir. 1974 yılında başlanan proje 1/25.000 ölçekli oluşu, planlama, programlama, finansman, uygulama süreçleri ile Türkiye'nin en önemli projelerinden biri olma özelliğini hala korumaktadır. 1976 yılında Dünya Bankası'ndan temin edilen 25 milyon Amerikan doları ile başlanan proje 1991 yılında Rio de Janeiro'da yapılan konferansta dünyanın en iyi 6 bütünleşik projesinden biri seçilmiştir (Örs, 2005).

Tablo 3. 1963-2000 Yılları Arasında Kalkınma Dönemleri Sonunda Türkiye Turizm Geliri ve Ziyaretçi Sayıları

YILLAR	GELİR (Milyon \$)	GELEN YABANCI SAYISI
1963-1967	55.087	1.804,535
1968-1972	278.840	3.982,983
1973-1977	951.355	7.329,991
1979-1983	1.770,057	7.233,845
1985-1989	9.329,941	16.493,433
1990-1994	17.798,000	31.154,557
1996-2000	34.698,589	45.971,224

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, Erişim: 15 Mart 2019 (WEB2)

Tablo 3’de (s. 21) görüldüğü gibi planlı dönemin başladığı 1960’lı yıllardan 2000’e gelene kadar düzenli olarak büyüme kaydeden Türkiye turizmi, 1991 yılına gelindiğinde tüm dünyada etkisini hissettiren ancak bölge itibariyle etkisini daha fazla hissettiği 1. Körfez Savaşı dolayısıyla turizm gelirlerinde bir düşüş yaşamıştır. 1963-1967 1. BYKP sonunda gerçekleşen turizm gelirimiz 55 milyon Amerikan doları iken bu rakam 7. BYKP sonunda 34 milyar ADB dolarına yükselmiştir.

Türk turizmi geldiği nokta itibariyle son 1955’den günümüze oldukça iyi bir ilerleme kaydetmiştir. Elde etmiş olduğu toplam turist sayısına yürüttüğü kalkınma programları ve teşviklerle bu noktaya getirmiştir. 1963-1980 yılları arasında fiziksel planlama çalışmalar yürütmüş ve alt yapı çalışmalarını gerçekleştirmiştir. 1990 sonrasında ise turizmde ikinci atılım dönemine girerek tanıtım ve pazarlama politikalarıyla sürdürülebilir turizm faaliyetleri etrafında yürütmeyi hedeflemiştir (Erkol, Zengin, & Batman, 2013).

Etkili bir turizm politikası için atılan önemli adımlardan biri Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı’dır. Planlama, yatırım, örgütlenme, iç turizm, araştırma ve geliştirme, ulaşım ve alt yapının güçlendirilmesi, tanıtım ve pazarlama, eğitim, hizmet kalitesi, kentsel ölçekte markalaşma, turizm çeşitlendirilmesi, mevcut turizm alanlarının rehabilitasyonu, turizm gelişim bölgeleri, turizm gelişim koridorları, turizm kentleri, eko turizm bölgeleri olarak toplam 16 başlık altında stratejiler önerilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

1.4. TURİZMİN ETKİLERİ

Turizm endüstrisi sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeyi hızlandırması, hizmet sektörünün yan dallarında üretim ile ülke genelinde istihdam yaratması, yabancı sermaye ve döviz girdisi sağlamasıyla ekonomik kalkınmada önemli bir role sahiptir (Önen, 2000). Bu sebepten dolayı ülkeler

turizmden elde ettiği geliri ve toplumun refah düzeyini arttırmak için uluslararası turizm faaliyetleri için yoğun çaba göstermektedir (Usta, 2016).

1.4.1.Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil aynı zamanda ekolojik, siyasi, sosyal ve kültürel etkileri de olan toplum ve sosyal yapı üzerinde önemli bir role sahip olan uluslararası bir harekettir. Bu sebeple, turizmin etkileri değerlendirilirken sadece gelir ve döviz girdisi sağlamak gibi ekonomik katkıları değil, sosyo-kültürel olarak yarattığı etkilerin de incelenmesi önem teşkil etmektedir (Özdemir, Gürkan, & Kırıl, 2000).

Turizm, merkezinde insan ilişkilerine dayanan bir yapısı olduğundan hem iç hem de dış dinamikler yönünden sosyo-kültürel değişimi hızlandırmaktadır. Bu sebeple turizm toplumlar arasında etkileşimi sağlayıp, sosyal yapıyı ve toplumsal davranışları etkileyerek bazı değişimlere yol açmaktadır (Duran, 2009).

1.4.1.1. Turizmin sosyo-kültürel gelişime olumlu ve olumsuz etkisi

Sosyal yapı üzerinde görünen etkiler, mevcut toplumsal değerlerde, bireysel ve aile ilişkilerinde, ahlaki ve etik değerlerde, gelenek ve göreneklerde ortaya çıkan etkileri içermektedir. Turizm sayesinde bir araya gelen farklı sosyal ve kültür yapısına sahip olan topluluklar birbirlerinden etkilenmektedir (Demirbulat, 2012). Turizm aracılığıyla gerçekleşen sosyal ve kültürel etkileşimin kapsamı çok geniş ve çok yönlüdür. Bu etkileşim yalnızca ev sahipliği yapan ülke insanların değil, turist gönderen ülke insanlarını da bu anlamda etkilemektedir (Avcıkurt, 2017). 2002 yılında, 18-30 yaş arasında 2300 kişiye 8 ülkede yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; turistlerin seyahatlerinde kültürün çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Seyahatlerinden edindikleri 7 faydanın 6'sı kültürle ilişkilidir. Farklı kültürlere tolerans ve beğenme, diğer kültürleri öğrenme ve kendi kültürlerini de anlamının cevaplar arasında olması da kültürlerin turizm olayından

etkilenmemesinin mümkün olmadığını göstermektedir (Richards & Wilson, 2003).

Genç Türk nüfusunun turizme sosyo-kültürel açıda yaklaşımını ele alan bir çalışmada, 102 öğrenciye "*turist*" kelimesini duyduklarında ilk akıllarına gelen anlamın ne olduğu sorusu yöneltildiğinde farklı bir kültür olarak algıladığı yanıtını verenler %21 ve farklı bir kültürü öğrenmeye yönelik iyi bir fırsat olduğu yanıtını verenlerin ise %20 oranında çıkmıştır. Aynı araştırmada turistlerin "*misafir*" olarak görülüp görülmediğine yönelik soru ise %5 oranında olumlu yanıt almıştır. Bu bağlamda ülke gençlerinin turistleri misafirden çok kültürel bir fayda olarak gördükleri sonucu çıkmaktadır (Sarı, 2012).

Turizmin sosyal yapıya olan etkisi farklı araştırmacılar tarafından farklı boyutlarda ele alınmıştır. Bu etkiler hem turistler hem de onlara ev sahipliği yapan yerel halk boyutunda önemlidir. Bu etkileri şöyle sıralayabiliriz (Brunt & Courtney, 1999);

- Turizm toplumların iç yapısını turizm/turistle ilişkisi olan veya olmayan olarak ayırarak değiştirir.
- Turizm yerel toplumların üzerinde bağımsız karar vermelerini etkileyecek bir sömürgeci bir yapıya sahiptir.
- Düşük/orta düzeyde turizm gelişimi daha olumlu etkiler meydana getirecektir.
- Turizmde cinsiyet ayrımı gözetmeksizin esnek çalışma koşullarıyla istihdam gerekmektedir.
- Turizm kadınlar için büyük ölçüde ekonomik bağımsızlık sağlayacak çok fazla fırsatlar sunmaktadır.
- Turizm yeni fırsatlar sunar ve sosyal boyutta değişimi destekler.
- Turizmde yatırım, maliyet merkezlerinden (örn. Atık sistemleri) ziyade kar merkezi (örn. Yüzme havuzu) yönünde olmaktadır.

- İstihdam olanakları ve turistlerin varlığı genç nüfusu turizm bölgelerine çeker.
- Turizm sayesinde gelişen altyapıyla bölgedeki insanların yaşam kalitesi artar.
- Turizm bir uçta sosyo-ekonomik gelişme sağlarken diğer uçta bağımlılığın artmasına sebep olur. Bu anlamda en büyük olumsuzluk ise bölgenin gittikçe kalabalık olup tikanıklık yaşamasıdır.

Bu etkiler, ev sahibi nüfusun ziyaretçilerle birlikte geçirdiği zamana bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Diğer taraftan da kültürel etkiler, toplumun değerlerinde, inançlarında ve kültürel davranışlarında kademeli olarak daha uzun vadeli değişimlere yol açmaktadır (Sharpley, 1994).

Günümüz turizm hareketlerine gelişmiş ülkelerin yön verdiği ve gelişmekte olan ülkelerin de ev sahibi toplum olarak sosyal ve kültürel olarak değişim göstermesi kaçınılmazdır. Bu değişimlerin olumsuz boyutları ise şöyle sıralayabiliriz (Ritchie & Goeldner, 2009);

- Kumar, fuhuş, sarhoşluk gibi bazı aşırı davranışların yaygınlaşması ve bunların normal algılanması,
- "Gösteriş etkisi" olarak adlandırılan, yerel halkın turistlerin kullanmış olduğu ithal ve lüks mallara olan merakı ve kullanma isteği,
- Özellikle turistlerin ve yerli halkın arasında belirgin ulusal farklılıklarının yarattığı gerginlik,
- Sektörde çalışanların düşük ücretle çalışması ve kendini köle gibi hissetmesi,
- Bölge halkı kültürünün eğlence gibi görülüp değersizleştirilmesi,
- Çalışanların her ülkede standartlaştırılması ve tek tip çalışan haline getirilmesi,
- Çok sayıda ve yoğun olarak turistin gelmesinden dolayı yerel halkın günlük yaşamına kadar değişimlerin gözlenmesi,

- AIDS gibi bazı yüksek riskli ve bulaşıcı hastalıkların yayılma hızının artması

1.4.1.2. Turizmin birey ve aile üzerindeki etkisi

Aile ve toplum hem makro hem de mikro düzeyde sosyologların inceleme konusu olmuştur. Aile içinde ve dışında gelişen olayları inceleyerek ailenin toplum içindeki rolüne vurgu yapmaktadırlar (Avcıkurt, 2017). Turizmin aile yapısı üzerindeki etkisi konusunda ise araştırmacılar daha çok kadının ailedeki rolünün değişmesine bağlı olarak aynı kanıdadırlar. Genişleyen iş fırsatları ile birlikte ailenin geleneksel ekonomik otoritesinin özellikle gençler ve kadınların turizm içerisinde yer almasıyla zayıfladığını öne sürmektedirler (Kadt, 1984).

Kadın, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan toplumlarda turizmin en gerekli iş gücü haline gelmiştir. Geleneksel aile yapılarının eğitim, din, sosyo-kültürel vb. olarak etkilenmesinin öncelikli sebeplerinden biri kadının aktif olarak turizmde yer almasıdır (Sharma, 2004).

Turizm kültürler arası etkileşimin ve farkındalığın arttırılmasında, farklı kültürlerle sahip insanlar arasındaki bakış açısının geliştirilmesinde en etkili yöntemlerden biridir. Seyahat eden bireyler, diğer kültürler hakkında daha fazla bilgi sahibi olup, ön yargılarının üstesinden gelebilmektedirler (Khunou, 2009). Bu bağlamda bireylerin turizm olayından etkilenmeleri kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olumlu ve olumsuz olarak bir çok etkisi bulunan turizmin, birey üzerindeki etkilerinden kısaca şöyle bahsedebiliriz (Gürbüz, 2002);

- Farklı toplum ve kültürlerden gelen bireylerin yakın dostluk ve arkadaşlık kurması,
- Bölgeye gelen turistlerle iletişim kurabilmek adına yabancı dil öğrenme ve geliştirme isteği,

- Bireylerin günlük yaşamında giyim-kuşam ve başka alışkanlıklarının turistler gibi olmasına çabalamaları

1.4.1.3 Turizmin toplumsal sınıflar üzerindeki etkisi

Toplumsal sınıf ayrımı kişilerin belli özelliklere göre ayrılmasını ifade etmektedir. Bu sınıflar üst, orta ve alt olarak ayrılırken bazı sosyologlara göre ise üst, üst-orta, alt-orta, işçi ve alt sınıflar olarak ayrılmaktadır. Turizm, toplumdaki sosyal sınıflar üzerinde de farklı şekilde etkiler göstermektedir. Gelişmekte olan bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de özellikle kıyı kesimlerde tarıma dayalı bir hayattan turizm sektörüne bağlı bir düzene yol açmıştır. Sonuç olarak bu bölgede yaşayan halk tarımdan uzaklaşmış ve geçimini turizm sektöründen sağlar duruma gelmiştir (Avcıkurt, 2017).

Kırsal bölgelerde turizmin kentleşme sürecini hızlandığı, bu bölgelerde yeni iş olanakları yarattığı; bu bakımdan ayrılan toplumsal sınıfların çağdaş sanayi toplumunu benimsemesiyle kentsel gelişmeyle bütünleşmeyi hızlandığı saptanmıştır. Turistik işletmelerin sayısının artmasıyla birlikte toplumdaki tek tip düzen değişip, toplumda değişik özellik ve çıkar amacı güden sınıflar artmaktadır (Doğan H. , 2004).

De Kadt (1984), turizm ile birlikte oluşan yeni iş olanakları ve ekonomik faydanın artmasının toplumsal sınıf yapısında değişime yol açmadığını belirtmektedir. Aynı zaman da De Kadt (1984), toplumun alt sınıfında yer alan kişilerin turizmde en alt pozisyonlarda çalışırken, eğitim düzeyi biraz daha iyi olanlar daha iyi pozisyonlarda çalışmakta olduklarını belirtmiştir.

Turizm endüstrisi toplumun sınıfsal yapısını etkileyen önemli unsurlardan biri olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar arasındaki eşitsizlik duygusunun önemli ölçüde giderilmesine yardımcı olmaktadır (Nettekoven, 1984). Gelirin ve sosyal statünün turizm hareketlerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sosyal sınıflar üzerindeki etkisi ayrıca turizmin ekonomik

etkisi ile de anlaşılabilmektedir. Örneğin; Malta'da turizmin gelişmesiyle birlikte iş adamlarından, avukatlardan, arazi ticareti yapanlar ve noterlerden oluşan zengin bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler yalnız turizmin değil, artan sanayileşme ve şehirleşmenin de ortaya çıkardığı bir sonuçtur (Doğan H. , 2004).

1.4.2. Ekonomik Gelişmeye Etkisi

1950'li yıllar itibariyle turizm talebinde meydana gelen artış, gelişmekte olan ülkelerin ve büyük yatırımcıların sektörde iyi analizler yapmadan, fayda ve maliyetlerini düşünmeden turizm sektöründe yatırım yapmasına yol açmıştır. Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak bu durumun dışında kalmamıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, diğer sektörler göre daha fazla istihdam yaratması ve uluslararası platformda cazip bir imaj çizmeye katkı sağlaması nedeniyle yeni bir ithalat modeli ve büyüme stratejisi olarak önerilmesi üzerine, gelişmekte olan ülkeler tarafından turizm bir strateji olarak benimsenmiştir (Tosun, Timothy, & Öztürk, 2003).

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede ekonomik büyüme ve gelişmenin en önde gelen kaynaklarından biri turizm sektörü olarak görülmektedir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nın son açıklamış olduğu rakamlara baktığımızda uluslararası turist sayısının 2018 yılında %6'lık bir büyüme ile 1.4 milyar kişiye ve küresel ekonomide ise %3.7'lik bir büyüme etkisine ulaştığını ve 2010'dan bu yana ulaştığı en iyi rakam olduğu belirtilmiştir. Dünya genelinde %6 oranında büyüme gerçekleşmesinin ana sebepleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (UNWTO, 2019);

- Dünya genelinde gelişen ekonomik koşullar,
- Büyük ekonomilerden gelen dışa olan talep,
- Daha önce krizlerden etkilenmiş olan kilit bölgelerin iyileştirilmesi,
- Gelişmiş ulaşım olanakları,
- Vize olanaklarının kolaylaşması

Uluslararası turizm hareketleri döviz kazandırıcı niteliği ile tüm ülkeleri etkilemektedir. Başta gelişmekte olan ülkelerde GSMH düzeyine, istihdama, ödemeler dengesine, refah seviyesinin yükselmesine büyük oranda katkılar sağlamaktadır. Sonuç olarak, turizmin gelişmesi beraberinde ülkede döviz sıkıntısını hafifletmesi, ülke genelinde rekabet gücü ve verimliliği arttırmasıyla ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkisi olmaktadır (Bahar & Kozak, 2018).

Turizme artan ilgiye rağmen literatürde turizmin ekonomik etkisi 20. yy.'a kadar oldukça az ele alınmıştır. Bu zamana kadar turizmin etkilerine dolaylı olarak yaklaşan az sayıdaki çalışmadan, yine çok az bölümünde turizmin doğrudan etkilerine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Geniş bir açıdan düşünüldüğünde turizm ile birlikte gelen faydaları ve beraberinde gelen maliyetine yönelik ilerlemeleri detaylıca ele alındığında, turizm alt yapıdan, ulaşım sektörüne, istihdam olanaklarından, enerji yönetimine, devlete sağladığı vergi gelirine kadar ekonomik katkıları büyük önem arz etmektedir (Sinclair, 1998).

Haralambopoulos ve Pizam (1996) yaptıkları bir çalışmada, turizmin ekonomik katkıları konusunda yerel halkın yüksek oranda aynı fikirde olurken, diğer taraftan ise ekonomik açıdan büyük bir bağımlılık yarattığı düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, turizmin ekonomi üzerinde olumlu etkilerinden bahsederken bir taraftan ise sektörden sağlanan gelire de yüksek oranda bağılılık yaratması da olumsuz bir etkisi olarak görülmektedir.

Turizmin en çekici yönü olan kısa sürede ekonomik yararlılığını hissettirebilmesidir. Turizmin bu anlamda yararının gerçekleşebilmesi için ise ülkelerin turizm politikalarına ve geliştirme projelerine bağlıdır. Yatırım seçenekleri arasında verimliliğinin daha yüksek olması, farklı sektörlerle de olan katkısı (ulaşım, konaklama vb.) ile çarpan etkisinin yüksek oluşu gibi

özellikleri turizmin ekonomideki yerinin önemini gözler önüne koymaktadır (Barutçugil, 1986).

Dünya genelinde ya da ülkeler bazında uygulanan ekonomi politikalarına göre ülkelerin üretimleri ya da ulusal gelirleri azalma ya da artış göstermekte ve bu değişimler doğrudan ya da dolaylı olarak turizm sektörünü etkilemektedir. Dünya genelinde daha fazla mal ve hizmet üretiminin gerçekleştiği ve fazla gelirin elde edildiği dönemlerde ve ekonomilerin durgun olduğu dönemlerden turizm hareketleri doğrudan etkilenmektedir. Yüksek konjonktür dönemlerinde turizm hareketlerinin artış ve durgunluk dönemlerinde ise yavaşladığı gözlenmektedir. Serbest piyasa, devlet kontrolü ya da uygulanan tüm parasal politikalar turizm olayını yakından ilgilendirmektedir (İçöz, 2005).

Tablo 4. Uluslararası Turist Sayıları ve Gelirleri 2017

Ülkeler	Turizm Geliri - \$ (2017)	Turist Sayısı (2017)
ABD	251.361.000.000,00	76.941.000,00
Fransa	69.894.000.000,00	86.861.000,00
İspanya	68.437.000.000,00	81.786.000,00
Tayland	62.158.000.000,00	35.592.000,00
Almanya	56.173.000.000,00	37.452.000,00
İngiltere	51.474.000.000,00	37.651.000,00
İtalya	44.548.000.000,00	58.253.000,00
Avustralya	43.982.000.000,00	8.815.000,00
Japonya	36.979.000.000,00	28.691.000,00
Çin	32.617.000.000,00	60.740.000,00
Türkiye	31.870.000.000,00	37.601.000,00

Kaynak: <https://www.worldbank.org/> adresinden temin edilen raporlar ışığında yazar tarafından hazırlanmıştır. (WEB3)

Tablo 4'te 2017 yılında gerçekleşen turizm hareketlerine baktığımız zaman en fazla geliri 251 milyar dolar ile ABD'nin aldığını buna karşılık en fazla turist ağırlayan ülkenin ise 87 milyona yakın kişiyle Fransa olduğunu Tablo 4'te görebiliriz. En fazla ziyaretçi çeken ülkeler sıralamasında Türkiye 37 milyon kişiyle 7. sırada yer alırken, en fazla geliri elde eden ülkeler

sıralamasında ilk 10'a girememiştir. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC)'nin raporuna göre ise 2017 yılında turizmin GDP'ye doğrudan katkısı %3.2 oranında olurken, toplam katkısı %10.4 olmuştur. GDP'ye olan toplam katkının 2018'de %10.5 olarak gerçekleşmiş olması beklenmektedir (WTTC, 2018).

1.4.2.1. Turizmin dış ödemeler dengesine katkısı

Turizm yarattığı gelir ile birçok ülkenin dış ödemeler dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Turizm olayında para akımı genellikle turist gönderen ülkede kazanılan ve gidilen bölgede satın alınan mal ve hizmetlerin tüketimi için harcanması şeklinde gerçekleşir. Bir ülkenin ödemeler dengesi, diğer ülkelere yapmış olduğu ödemeler ve yabancı ülkelere gelen gelirleri olarak bahsedilebilir (İçöz, 2005).

Görünmez bir ihracat kalemi olarak turizmin, ödemeler dengesi hesabına doğrudan bir etkisi olup, bu etki uluslararası hizmetler kalemi olarak yer almaktadır. Turistlerin ziyaret ettikleri ülkede yaptıkları harcamalar ülkeye gerçekleşen döviz girişini ve yurtdışına çıkan turistlerin gittikleri ülkelerde yaptıkları harcamalar ise döviz çıkışını göstermesi bakımından ödemeler bilançosu ülke ekonomisine olan katkılarını gözlemlemek açısından oldukça önem arz eden bir kalemdir. Uluslararası ticarete dengeleyici bir unsur olarak turizm harcamalarının ödemeler dengesine katkısının olumlu yönde olduğu bilinmektedir (Bahar & Kozak, 2018).

Gelişmiş ülkelerde ödemeler dengesi fazla verdiği takdirde enflasyona yol açmaması için ülke vatandaşlarını harcama yapmaları için başka ülkelere turizm hareketlerine katılmak üzere göndermektedirler. Buna en yakın ve en iyi örnek olarak Japonya gösterilebilir. Türkiye, Tunus, Mısır gibi gelişmekte olan ülkelere ise ödemeler dengesi açık verdiği takdirde bu açığın kapanması amacıyla turizm faaliyetlerine ve daha fazla turist gelmesi ve döviz girişinin sağlanması amacıyla tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmektedir.

1.4.2.2. Turizmin GSMH üzerindeki etkisi

Sürekli olarak dış ticaret açığı veren bir ülke olarak Türkiye'nin turizm gelirlerine bağılılığı oldukça yüksektir (Soyu, Karaçor, Altınok, & Fırat, 2017). Türkiye'nin özellikle dış ticaret açığının kapatılması planlı dönemin öncelikli amaçlarından biri olmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu turizm potansiyelini değerlendirmek ve gelirlerin arttırılması amacıyla turizm yatırımlarına teşvikler arttırılmış ve bunun sonucu olarak turizm, milli gelir içinde önemli ve vazgeçilemez bir noktaya ulaşmıştır.

1980'li yıllar Türkiye'nin aktif dış turizmi için bir kilometre taşı niteliğindedir. 1985 yılında yürürlüğe konulan 5. Kalkınma Planı ile birlikte turizm sektöründeki yatırımların sayısı artmış ve bu da ülke ekonomisine katkı sağlayan dönüm noktalarından biri olmuştur. 1985 yılında 2 milyon 614 bin kişi olan turist sayısı planlı dönemin sonu olan 1989 yılında neredeyse iki katına çıkarak 4 milyon 459 bin kişi sayısına ulaşmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1985-1989). Bu dönemde Türkiye'de GSMH içindeki payına bakıldığında 1985 yılında bu oran %1.6 iken 1989 yılında %2.35 oranına yükselmiştir (Uysal, Erdoğan, & Mucuk, 2004).

Turizmin Türkiye ekonomisinde yerinin önemi ve payı giderek artış göstermiş ve ülke ekonomisi için geri dönüşü olmayan bir şekilde elde edilen gelirler yüksek boyutlara ulaşmıştır. Böylece turizmin gelişmesiyle ekonomideki GSMH payı da önemli bir boyuta ulaşmıştır. Devletin yaptığı tüm harcamalar, teşvikler, alt-üst yapı çalışmaları, idari harcamalar, vergi iadeleri, sübvansiyonlar vb. turizm gelirlerinde etkisini artış yönünde göstermiştir (Bozgeyik & Yoloğlu, 2015). Turizm sektörünün doğrudan ve dolaylı olarak 55 sektörle yoğun bir etkileşim içinde olması göz önünde bulundurulduğu zaman turizm gelirlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki öneminin azımsanmayacak seviyede olduğu da anlaşılmaktadır (Soyu vd., 2017).

Tablo 5. Turizm Gelirlerinin GSMH içindeki Payı (2000-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (Bin \$)	Turizm Gel./ GSMH (%)	Yıllar	Turizm Geliri (Milyon \$)	Turizm Gel./ GSMH (%)
2001	10.066,5	6,9	2010	24.930,9	3,2
2002	11.900,9	6,6	2011	28.115,6	3,4
2003	13.854,8	4,4	2012	29.077,0	3,3
2004	17.076,6	4,2	2013	32.308,9	3,4
2005	20.322,1	4,1	2014	34.305,9	3,7
2006	18.593,9	3,4	2015	31.464,7	3,7
2007	20.942,5	3,1	2016	22.107,4	2,6
2008	25.415,0	3,3	2017	26.283,6	3,1
2009	25.064,4	3,9	2018	29.512,9	—

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, Erişim: 4 Şubat 2019 (WEB4)

Tablo 5'te de görüldüğü gibi turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 2001 yılında %6,9 oranında olması ekonominin ilgili yıllarda turizme olan bağlılığını gözler önüne sermektedir. Yıllar içerisinde bu oran düşüş göstermiş olsa da %2'nin altına düşmemiştir. Turizm ülkeler ve bölgelerarası gerçekleşen olay ve gelişmelerden kolayca etkilenebilecek esnek bir yapıya sahiptir. Hem turist kabul eden hem de turist gönderen ülkelerin ekonomik ve siyasi yapıları turizm talebini doğrudan etkilemektedir. Turizmden elde edilen gelire olan bağlılığın düşük olması ülke ekonomilerinin dünyada gerçekleşen siyasi ve ekonomik krizlerden en az seviyede etkilenmesini sağlamaktadır. Tabloda göze çarpan düşük GSMH oranı 2016 yılında %2,6 olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu turizme olan bağlılığın azaldığını göstermemektedir. 2015 yılında ülkemizde ardarda gerçekleşen havaalanı saldırısı, IŞİD tarafından Şanlıurfa'da gerçekleştirilen bomba saldırısı, yine Ankara tren garında IŞİD tarafından yapılan terör saldırısı ve Türkiye tarafından Rusya uçağının Suriye sınırında düşürülmesi sonucunda Rusya'nın

önemli tur operatörlerinden Pegas, Natalie Tours, Biblio Globus ve Tez Tour Türkiye'ye olan turların iptalini duyurması hem 2015 yılı turizm gelirlerinin bir önceki yılın altında olmasına hem de 2016 yılında turizm gelirlerinin ciddi oranda düşmesine sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da turizmin GSMH içindeki payı düşmüştür. Turizme olan ekonomik bağlılığın yüksek olduğu ülkelerde alınan her diplomatik ve ekonomik kararın ülke ekonomisine dönüşü oldukça olumsuz olmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde ise hem terörün olumsuz etkileri devam etmekte hem de Booking.com ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) arasındaki dava nedeniyle booking.com üzerinden yapılan rezervasyonlar durdurulmuş ve 2017 yılı geliri de 2014 yılı gelirinin de altında kalmıştır (Dilek & Dilek, 2017).

1.4.2.3. İstihdama olan etkisi

Günümüzde turizm, ülkeye döviz girişini arttıran ve istihdam olanağı yaratma özelliği ile ulusal ekonomiye katkısı bulunan, uluslararası düzeyde ise kültürel ve toplumsal anlamda iletişimi sağlayan ve bütünleştiren etkisi ile dünya barışında önemli bir role sahiptir. Türkiye ekonomisinin de önemli yapı taşlarından olan turizm, hükümetlerin dış ticaret açığına, enflasyona ve işsizliğe çözüm olması amacıyla üzerinde önemle eğildikleri bir sektördür (Çımat & Bahar, 2003).

Turizm emek piyasası, dinamik bir yapıya sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde, turizm işleri için çoğunlukla çok genç ve az eğitim görmüş nüfus, yüksek bir rakebet içindedir. Bu anlamda turizm ilk kez iş piyasasına giren ya da başka yerlerde istihdamda zorluk çekenler için istihdam fırsatları sunmaktadır (Çalık, 2018).

İşsizlik Türkiye gibi geliştirmekte olan ülkelerin baş edilmesi gereken en ciddi problemlerinin başında gelmektedir. Bu sorunun çözümünde de turizm sektörünün önemli etkilere sahip olduğu ve sahip olduğu bu gücü tamamen emek-yoğun bir sektör oluşundan almaktadır. Sektörde makineleşme ve otomasyonun sınırlı olması istihdam yaratma potansiyeli açısından, onu diğer

sektörlerden ayırmaktadır. Ayrıca doğrudan istihdamın yaratılmasında konaklama işletmeleri, bunun ötesinde önsel ve gerisel bağlantılar sayesinde dolaylı olarak da istihdam imkanları yaratmaktadır (Yıldız Z. , 2011).

WTTC'nin Mart 2018'de yayınlamış olduğu Seyahat ve Turizmin Ekonomik Etkileri raporuna göre 2017'de dünya genelinde dolaylı ve doğrudan istihdam edilen kişi sayısı 118.454,000 olarak belirtilmiştir. Bu oran dünya genelindeki toplam istihdamın %3.8'ini oluşturmaktadır. Henüz açıklanmamış olan 2018 rakamlarında ise bu sayının 121.356,000 kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir (WTTC, 2018).

WTTC'nin 2018 yılında açıklamış olduğu bir diğer rapor olan Şehirlerin Seyahat ve Turizme Etkileri'ne göre ise şehir bazında istihdam payında ilk 20 şehir arasında Antalya %8.7 ile 17. sırada yer alırken, ülke turizmindeki istihdam payında ilk 20 şehir arasında İstanbul'un ülkedeki turizm çalışanlarının %28.4'ünü istihdam ederek 16. sırada yer almaktadır (WTTC, 2018).

1.4.2.4. Turizmin ulusal ve bölgesel kalkınmaya etkisi

Ekonomik büyüme ve kalkınma, ekonominin gelir düzeyinde büyümesiyle, nüfusunda aynı oranda fayda sağladığı düşünülerek birbirinin yerine kullanılan iki kavramdı. Ancak 1970'lerden bu yana ekonomistler ve politikacılar büyüme ve kalkınma arasındaki ilişkiyi sorgulamaya başlamıştır. 1974 yılında ise Dünya Bankası'nı yaptığı bir araştırmada az gelişmiş ülkelerde on yıldan fazla gözlenen ekonomik büyümenin nüfusun neredeyse üçte birine çok az ya da hiç yararı olmadığını ortaya koymuştur (Case, C.Fair, & Oster, 2012).

Ekonomik kalkınma ekonomik büyümeden daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Hem üretim miktarındaki artış hemde sosyo-kültürel yapıda meydana gelen gelişmeler ekonomik kalkınmanın göstergeleridir. Yani ekonomik kalkınma bir toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan belli

bir seviyeye çıktığını göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasındaki en önemli şartlardan bir tanesi dış satımın arttırılmasıdır. Gelişme ve çağdaşlaşmanın gerçekleşebilmesi için ise geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel üretime geçilmesi bir zorunluluktur. Ancak böylesi bir gelişme için büyük miktarda sermaye, ham madde ya da borçlanma gerekmektedir. Turizm bu noktada kalkınma için gerekli döviz girişini sağlamaktadır. Diğer taraftan ise turizm tarımsal ürün ve hammadde ihracatından daha fazla avantaj sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma ve kaynakların etkin kullanımında turizm sektörünün önemli bir yeri vardır. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, planlı ve etkin bir turizm politikası ve uygulamaları ile dengeli bir şekilde kalkınma sağlanabilecektir (Çeken, 2008).

Uluslararası turizm geliştirmekte olan ülkeler tarafından hızlı kalkınma yollarından biri olarak görülmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma açısından önemli sorunlarından biri üretim yapabilecek kaynak ve olanakların olmayışıdır. Bu ülkeler endüstriyel üretim olanakları sınırlı olduğu için potansiyeli doğrultusunda turizme yönelmektedir (Somuncu, 2015).

Turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri arasında ekonomik faydalarının yanı sıra yaşam kalitesinin gelişmesi, kültürel mirasın korunarak daha iyi hale getirilmesi, alt ve üst yapının iyileştirilmesi ve çevrenin geliştirilmesi de olumlu etkiler arasında sayılmaktadır (Tekbalkan, 2017). Turizmin kalkınma üzerindeki etkisini önemli kılan bir diğer konuda turizm olayının gerçekleşmesi için hiç bir karışık teknolojiye ihtiyaç duyulmamasıdır. Hammadde ve teknoloji bakımından dışa çok bağımlı olmayan bir sektördür (Durgun, 2006).

Hem arz hem de talep tarafında turizm sektörü ekonominin diğer bölümleriyle de yakından ilişki içinde olmasından dolayı ekonomi ve kalkınmaya olan etkisini ölçmek kolay değildir. Kalkınmanın etkilerinin sağlıklı bir şekilde ölçülebilmesi için Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

tarafından belirtilmiş olan yeterli beslenme, barınma, giyinme, temiz su, sağlık, temel eğitim gibi temel ihtiyaçların dengeli ve eşit bir şekilde sağlanması gerekmektedir (Tosun vd., 2003).

1.4.2.5. Yatırım kaynağı olarak etkisi

Kamu ve özel yatırımları, tüm ekonomilerde daha yüksek büyüme kaydetmek amacıyla ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesinde ve yeniden yapılandırılmasında yardımcı olmaktadır. Toplam talebin yanı sıra önemli bir sermaye kaynağı olan yatırımlara, sektörel büyümeyle ilgili araştırmalarda büyük önem verilirken turizm bu ilgiden çok az pay almıştır. Ancak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde turizm, istihdam ve gelir yaratma kaynağı olarak kabul edilmiştir (Nawaz & Hassan, 2016).

Turizm Türkiye ekonomisi için oldukça önemli bir faaliyet olmasına rağmen 1983 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, turizm yatırımlarının artmasında bir dönüm noktası niteliğindedir. Turizm yatırımları; alt yapı yatırımları, üst yapı yatırımları (konaklama tesisleri yatırımları) ve diğer hizmet tesisleri yatırımları olarak üç ana gruba ayırabiliriz (Barutçugil, 1986);

- **Alt Yapı Yatırımları:** Alt yapı yatırımları doğrudan turizm yatırımı olmamakla birlikte turizmin gelişimine önemli ölçüde etkisi vardır. Merkezi ya da bölgesel kamu kuruluşları aracılığıyla yol, liman, havaalanı, elektrik, su, kanalizasyon gibi temel hizmetlere yönelik yapılan yatırımlardır.
- **Üst Yapı Yatırımları:** Turizm olayına katılan yerli ve yabancı turistlerin konaklama ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan konaklama işletmesi yatırımları üst yapı yatırımlarının önemli bir bölümünü kapsamaktadır.
- **Diğer Hizmet Tesisleri Yatırımları:** Alt yapı ve üst yapı yatırımlarının dışında kalan turistlerin spor, yeme-içme, eğlenme, alış-

veriş gibi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan yatırımları temsil etmektedir. Konaklama tesisleriyle bütünleşik olarak aılabileceği gibi bağımsız olarak da kurulabilir.

1.4.3. Turizmin Fiziksel evreye Etkileri

evre kavram olarak geniş anlamlar ihtiva etmektedir. Çevreyi konu edinen her araştırmada, yeni bir anlam kazanmış ve kavramın erevesi gittikçe genişlemiştir. evre için yapılan üç farklı tanıma baktığımız zaman ilk olarak karşımıza çıkan etrafı saran, koşullar ve nesneler olarak genel bir tanım çıkmaktadır. Ekolojik anlamda bakacak olduğumuz zaman ise bir organizma ya da ekolojik bir topluluğa etki eden ve canlılığın sürdürülmesi için belirleyici olan fiziksel, kimyasal ve biyotik faktörlerin bir kompleksi olarak tanımlanmıştır. İnsanlar açısından ele aldığımız da ise bireylerin ve toplulukların yaşamını etkileyen sosyal, kültürel ve ekolojik koşulların toplamı olarak tanımlanmaktadır (URL2).

Turizm gelişiminin bazı yönlerinden dolayı evre üzerinde mevcut ve gittikçe de büyüyen bir endişe bulunmaktadır. Turizmin gelişimi hemen hemen turizmi gelişmiş olan birçok ülkede çevresel bozulmanın başlıca nedeni olarak sayılmaktadır. İspanya'da kıyı bölgelerde çok fazla konaklama tesisi inşası su kirliliğine, Mısır'da Piramitler ve Hindistan'da Tac Mahal'in çevresel etkiler sebebiyle büyük tehlike altında olduğu buna örnek gösterilebilir. Büyük lekli turizm, evre dostu olmayan bir gelişme ile sağlanmamalıdır. Planlama aşamasında hem çevresel hem de sosyal etkilerinin dikkatli bir şekilde ölçülmesi büyük bir gereklilik haline gelmiştir (Lickorish & Jankins, 1997).

1970'ler itibariyle turizmin çevresel etkilerini konu alan çalışmalarda göze çarpan ortak ifade turizm açısından gelişmiş ülkelerin turizmin sebep olduğu olumsuzlukları diğerlerine göre daha önce deneyimlemiş olduklarıdır. Turizm seyahat, alış-veriş, gezme, eğlence gibi birbirine bağlı ve ayrılamaz

aktivitelerin bir bütünü olması sebebiyle her girdinin yarattığı etkiler yayılmakta ve ölçümlemesi ise zor olmaktadır (Briassoulis, 2000).

1.4.3.1. Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkileri

Turizm, doğal çevre gelişimini hem etkileyen hem de doğal çevrenin gelişiminden etkilenen bir özelliğe sahip olup, turizmin çevre üzerindeki etkileri bölgedeki turizm planlamasıyla da doğrudan ilişkilidir. Turizm ve çevre arasındaki ilişkinin uyumu, doğal çevreyi koruma bilinci, doğal kaynakların korunması ile mümkün iken doğal kaynakları, çevre dinamiklerini ve sürdürülebilirliği dikkate almayan uygulamalar ile de turizm ve çevre arasında çatışma halini alabilmektedir (Özyurt, 2018).

Turizm fiziksel bir çevrede gerçekleşmekte ve bu çevrenin çekiciliği ve sahip olduğu fiziksel özellikler turizm talebini etkilemektedir. Turizm hareketine katılan turist sayısının artmasıyla birlikte turizmin fiziksel çevre üzerinde oluşturmuş olduğu zarar artık net bir şekilde gözlenmektedir. Kıyı kesimlerde artan yapılaşma, seyahat ederken kullanılan ulaşım araçları, turizm faaliyetinin gerçekleştiği bölgede atık yönetiminin olmaması, bazı eğlence araçlarının suya, havaya ve toprağa salmış olduğu zararlı atıklar doğrudan çevre üzerinde geçici veya kalıcı olarak hasara sebep olmaktadır.

Turizmin çevre üzerinde olumsuz etkilere yol açması aynı zamanda kendi varlığını da tehdit altına almaktadır. Turizm olayı içerisinde her biri farklı önem derecelerine sahip alt unsurlar bulunmaktadır. Turizmin en temel öğelerinden biri olan ulaşım da kullanılan araçların tüketmiş oldukları fosil yakıtlar çevre kirliliğine sebep olan etmenlerin başında gelmektedir. Ulaşım altyapısı için yapılan kilometrelerce yollar, havaalanları, limanlar ise kuruldukları yerlerin fauna ve florasını olumsuz etkilemektedir (Kahraman & Türkay, 2014).

Tablo 6. Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Etmenler	Doğal Çevre Üzerinde Etkileri	Açıklama
Aşırı kalabalıklaşma	İnsan üzerinde aşırı strese sebep olma ve hayvanlarda başlayan davranış değişimleri	Yaşam kalitesinde azalma ve kapasite sınırlamasına duyulan gereksinim
Aşırı gelişme	Aşırı yapılaşma ile köy-kentlerin ortaya çıkması.	Çarpık ve plansız kentleşmenin meydana getirdiği sorunlar
Rekreasyon: Hız botları, Balıkçılık, Avlanma	Kaynakların kötü kullanımı sonucu hızla tükenmesi	Gürültü kirliliği ve hayvanların yavruslama dönemlerinde korunmasız olması
Kirlilik: Ses, Atık, Kötü kullanım	Doğal seslerin zarar görmesi Doğal ekolojinin bozulması Yabani yaşam yerlerinin tahrip edilmesi	Canlı çeşitliliğinin tehlikeye atılması ve türlerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması
Yaban hayvanlarına müdahale	Davranış değişikliğine sebebiyet verip, korku salması	Bölgede yaşayan hayvanların uzaklaşması ve doğal zincirin bozulması
Motorlu Taşıtlar	Kardondioksit emiliminin artması, toprak ve bitki örtüsüne zarar	İklim değişikliklerine sebep olması
Diğer Etkiler: Kamp Ateşleri, Yollar ve kazılar, yapay su ve tuz üretimi, hatıra toplama vb.	Doğal çekici faktörlerin tükenmesi Doğal sürece müdahale edilmesi	Nadir bitki türlerinin toplanması, doğal enerji akımının bozulması

Kaynak: (Gee & Fayos-Sola, 1997)

Tablo 6’da turizmin olumsuz etkileri UNWTO tarafından tablolastırılmıştır. Turizmin ekonomik getirisine yüksek bağlılığı olan ülkelerde turizmin sağlamış olduğu ekonomik faydaların yanında artan baskıya rağmen çevresel etkileri göz ardı edilmektedir. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, birçok ülkede gerçek anlamda bir turizm politikası uygulamaya girmediğinden, çevresel koruma da gerçekleştirilememektedir (Kahraman & Türkay, 2014).

Turizmin çevre üzerindeki etkileri değerlendirilirken üzerinde durulan en önemli konulardan biri taşıma kapasitesidir. Taşıma kapasitesi kavramı

1936'lı yılların başında ortaya çıkmış ve sınırlı kaynakların olması ve bu kaynakları kullananların kaynaklar üzerindeki baskısı taşıma kapasitesinin önemini arttırmıştır (Yüksek, 2014).

Taşıma kapasitesi kavramı ilk olarak mühendislik alanında kullanılmıştır. Mühendisler, mimarlar için taşıma kapasitesi bir yapının ya da binanın taşıyabileceği maksimum sayıda kullanıcı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda taşıma kapasitesi yaklaşımı yapıların gelişimini kolaylaştırmak amacıyla ortaya çıkmış ve bir planlama aracı olarak kalmıştır (Saleem, 1994).

Taşıma kapasitesi, bir alanın gelecek dönemlerde de barındırabileceği nüfus miktarını azaltmadan bulunduğu zaman içerisinde sahip olduğu nüfus hacmidir. Aynı zamanda taşıma kapasitesi, bölgenin doğal kaynaklarına, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına zarar vermeden destek verebileceği nüfus miktarıdır. Bölgenin bozulmaya başlamadan sağlayabileceği kaynak miktarı da taşıma kapasitesini temsil etmektedir (Algan & Bayraktar, 2018).

Avcı (2007)'ya göre ise taşıma kapasitesi, mevcut kaynaklara negatif etki yapmadan, misafir memnuniyetini düşürmeden ya da bölge toplumunun ekonomisi ya da sosyal yaşantısı üzerinde istenmeyen etkiye sebep olmayan maksimum kullanım olarak tanımlanabilir.

Turizmde taşıma kapasitesinin sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik boyutları vardır. Turizm taşıma kapasitesi (TCC) tanım, değerlendirme ve uygulamasının turizm gelişimi planlamasının içinde yer alan bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu süreç yerel halka, planlayıcılara ve karar vericilere rehberlik eden, tamamlayıcı bir süreçtir. Turizm taşıma kapasitesi (TCC) tanımlanma süreci aşağıdaki unsurları içerebilir (EC, 2002);

- Fiziksel-ekolojik, sosyo-demografik ve politik-ekonomik olarak sistemin analizi,

- Turizm gelişimin türü ve düzeyi, turist ürünü, mevcut kısıtlamalar vb. ile turizm gelişiminin analizi,
- Sorunların, tehditlerin, risklerin, çatışmalar ve fırsatların tanımlanması,
- Göstergelerin tanımı, sınırları ve istenilen seviyelerin belirlenmesi,
- Sistem içinde yer alan her bir bileşenin etkilerinin değerlendirilmesi,
- Her bir unsur için turizm taşıma kapasitesinin tanımının yapılması,
- Turizm taşıma kapasitesi (TCC) için yeni stratejilerin oluşturulması ve politik tedbirlerin alınması,
- Taşıma kapasitesi göstergelerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi, son haline getirilmesi

Bozcaada'da yapılan araştırmada 2011 yılında Ramazan Bayramı tatilinde yaşanan kapasite aşımının alt ve üst yapıya, sunulan hizmetlere, özellikle ulaşım, yeme-içme gibi hizmetlerde ciddi sorunlara yol açmış ve işletmeciler bu durumu hazırlıksız oldukları bir kriz olarak tanımlamışlardır. Taşıma kapasitesi yerel yönetim, işletmeler, yerel halk ve diğer tüm paydaşlarca dikkate alınması gereken önemli bir husustur (Doğan M. , 2013).

Mathieson'ın (1982) tanımında da belirtmiş olduğu gibi taşıma kapasitesi, fiziksel ortamda dönülemez bir hataya yer vermeden ve rekreasyon deneyiminde de kabul edilemez kalite düşüklüğü yaşamadan bir yeri kullanabilecek olan insan sayısıdır. Taşıma kapasitesi farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde gruplandırılmıştır. O'Reilly (1986) ve EC (2002) taşıma kapasitesini fiziksel (çevresel), ekonomik ve sosyal olarak 3 grupta incelerken, Yüksek (2014) fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak 4 grupta, Holden (2002), Simon, Narangajavana ve Marques (2004), Avcı (2007) ekolojik, toplumsal, psikolojik ve ekonomik olarak 4 grupta ve Çavuş (2004) ve Ünlüönen ve Tokmak (2009) fiziksel, çevresel, ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak 5 grup altında ele almıştır.

Taşıma kapasitesinin bileşenleri aşağıdaki gibidir (EC, 2002);

- Fiziksel – Ekolojik Taşıma Kapasitesi: Sabit ve esnek olarak bütün doğal ve kültürel yapıların yanı sıra alt yapıyı da işaret eder. Sabit bileşenler, doğal sistemin taşıma kapasitesini oluşturur. Ekolojik kapasite, özümseme kapasitesi vb. olarak ifade edilir.
- Sosyo – Demografik Taşıma Kapasitesi: Sosyo – demografik çevre, turizmin varlığı ve büyümesiyle ilgili olduğu için yerel halk için önemli olan sosyal yönleri ifade eder. Yerel halkın kimliği, ziyaretçi deneyimi, eğitilmiş iş gücü, mevcut insan gücü gibi kavramlar sosyo – demografik konulara dahildir. Sosyal kapasite eşiği büyük ölçüde değer yargılarına bağlı olmasından dolayı değerlendirmek, ekonomik, fiziksel, ekolojik taşıma kapasitelerine göre daha zordur. Sosyal taşıma kapasitesi hem yerel halkın tolerans seviyelerinin hem de ziyaretçilerin deneyimlerinin kalitesini içerecek şekilde genel bir kavram olarak kullanılmaktadır.
- Politik – Ekonomik Taşıma Kapasitesi: Politik – ekonomik çevre diğer sektörlerle rekabet de dahil olmak üzere turizmin yerel yapının ekonomisi üzerindeki etkisi, ekonomik faaliyetlere dahil olma seviyesi ve bunun meydana getirdiği etkileri ifade eder.
Ekonomik olarak kavramın niteliği husus, ekonominin turizme dayanma düzeyi ile ilişkilidir. Turizmin bölgeye olan maliyeti ve fayda dengesi ön plana çıkmaktadır (Algan & Bayraktar, 2018).

1.4.3.2. Turizmin fiziksel çevre üzerindeki olumlu etkileri

Hammaddesi doğal, kültürel, coğrafi ve tarihi güzellikler olan turizmin gelişmesi iyi planlama ve kontrol ile birlikte sürekliliğini koruyacaktır. Bu süreklilik mevcut hammaddenin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına bağlıdır (Karakaş & Güngör, 2015).

Kozak vd. (2018) turizmin çevreye olan olumlu etkilerini dört başlık altında toplamıştır. İlk olarak, *anıt ve yapıların restorasyonu* ya da iyileştirilmesinde turizmin tarihin korunmasına yönelik itici bir gücü bulunmaktadır. İkinci olarak *eski yapıtların yeni kimlikleriyle* bugün de yaşamlarının sağlanması ve düzenlemelerin yapılmasıdır. TURING'in İstanbul'da restore ederek

kullanıma ve ziyarete açtığı Yerebatan Sarayı, Malta Köşkü, Hidiv Kasrı, Soğukçeşme Sokağı turizmin olumlu etkisinin sonucu olarak gösterilebilir. Turizmin bir diğer olumlu katkısı ise *çevrenin korunmasına* hız kazandırmasıdır. Turizmin pazarlamasının en önemli ögesi çevredir. Turizm faaliyetine katkı amacıyla pek çok ülkede ulusal parklar, doğal ve tarihi yerler bulunmakta ve bu kaynakların korunması için düzenlemeler yapılmaktadır.

Uluslararası turizm talebinin arttırılabilmesi ve bu talebin sürekliliğini koruyabilmesi çevresel değerlerin korunmasına önemli ölçüde bağlıdır. Bu bağlamda turizmin çevrenin korunmasına ilişkin son katkısı ise *planlama ve yönetsel bir boyut eklenmesi* doğrultusundadır. Alınan önlemler ülkenin sahip olduğu yönetim yapısına kadar çeşitli etkenler göz önüne alınarak belirlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZM FAALİYETİNİN GERÇEKLEŞTİĞİ BÖLGEDE YEREL HALKIN YAKLAŞIMI

2.1. YEREL HALK VE TURİST KAVRAMI

Turistik bir destinasyonda yaşayan yerel halkın, turizmin gelişimine olan yaklaşımı turizmin gelişimine doğrudan etki eden en önemli unsurlardan biridir. Yerel halkın özelliklerini, yaşam tarzlarını ve davranış biçimlerini inceleyen ve bu doğrultuda turizmin gelişimine yönelik tutumlarını belirleyen birçok çalışma turizm literatürüne geçmiştir. Bu bölümde turizmin gelişimine yönelik geliştirilen teoriler ile yerel halkın, turizmin etkilerine olan yaklaşımı ve tutumlarını belirleyen unsurlar ele alınacaktır.

Topluluk, bir mahalle, bir mülk veya bir bölge içerisinde aynı coğrafi sınırlar içerisinde, farklı ihtiyaç, ilgi ve amaçlara sahip bir grup insandan oluşmaktadır (Chapman & Kirk, 2001). Bu bağlamda Aref vd.'ne göre ise (2010) topluluk aynı coğrafi alanda yaşayan veya çalışan, bazı ortak kültürleri ve ortak çıkarları da olan bir grup birey olarak tanımlanmaktadır. Topluluğun bu coğrafi tanımı, topluluğun gelişiminin turizm gelişimini iyileştirme becerisiyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu anlamak çok önemlidir.

2.1.1. Yerel Halk Kavramı

Yerel halk kavramının temelleri 18. yy. sonlarına kadar dayanmaktadır. Alman toplum bilimci Ferdinand Tönnies 1887 yılında yayımlanmış olduğu "Gemeinschaft ve Gesellschaft" kitabında yer almıştır. Dünyada yaşanan sanayileşmenin getirdiği ekonomik kalkınmanın ardından 19. ve 20. yy.'ın bilim insanlarını yaptığı çalışmalar günümüzdeki yerel halk algısını

oluşturmuştur. Yerel halk kavramının günümüzde yaygın hale gelmesinin sebebini anlamak için insanların oluşturduğu bu topluluğu neyin yerel halk yaptığını bilmek gerekmektedir. En bilinen tanımıyla küçük bir uzamsal birim olarak yerel halk ortak değerlere, ilgi alanlarına ve sosyal yapıya sahip bir topluluktur (Agrawal & Gibson, 1999).

Sosyolojide yerel halkın tanımı yapılırken genelde iki türlü yaklaşım içinde ifade edilmektedir. Birinci yaklaşım yerel halkı *bölgesel*, ikinci yaklaşım *ilişkisel* bir kavram olarak ele almaktadır. Bölgesel kavram olarak bir yerel halk adı, sınırları, insanlarıyla ve tanınmış özellikleriyle harita üzerinde gösterilebilmektedir. İlişkisel boyutta ise yerel halk arkadaşlık ilişkileri olan, birlik ve karşılıklı destek içinde olan birbirlerine bağlı insanları temsil etmektedir (Ivanovic, 2008).

Scherl & Edwards'ın (2007) tanımında ise bir dizi ortak geçim kaynağına ve ortak bir kimliğe sahip topluluk yerel halk veya yöre halkı olarak belirtilmektedir. Ayrıca yerel toplulukların sosyal, ekonomik ve manevi olarak bölge ve kaynakları üzerinde hakları olduğunu ve bölge ile güçlü bir ilişki içinde olduklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan yerel halk sadece sınırları, tarihi, demografik özellikleri ile bir coğrafyayı değil, dil, gelenek, sınıf ve etnik köken gibi sosyal nitelikleri de ifade etmektedir (Chaskin, Brown, Venkatesh, & Vidal, 2001).

Yerel halkın, fiziksel, psikolojik, sosyal ve manevi iyilik halini geliştirmedeki rolü devlet liderlerinden, bilim insanlarından ve bazı toplum kuruluşları tarafından gittikçe yoğun bir ilgi görmektedir. Bireysel ve sosyal yaşamın bir birleşimi olarak yerel halk, yaşam koşulları ve bu koşulların birey ve aile üzerindeki etkilerine müdahalesinde önemli bir güç haline gelmiştir (Mancini, Bowen, & Martin, 2003).

Yerel halkın gelişiminin, turizmin gelişimini anlamada ve turizmin gelişimini nasıl etkilediği konusunda öneminin bilinmesi önemli bir unsurdur. Turistlerin iyi bir çevre bulabilmesi için yerel halk turizmin gelişiminde kilit bir role sahip

unsurlarından biridir. Konaklama, yeme-içme, bilgi, ulaşım, tesis ve hizmetlerin sağlanabilmesi için yerel halk turizmin odak noktasıdır (Aref, Gill, & Aref, 2010).

2.1.2. Turist Kavramı

Turist kelimesinin ilk olarak 1838’de Stendhal’in İngiltere ve Normandy’e yaptığı seyahatlerden sonra yayınlamış olduğu *"Memories d'un Touriste – Turistin Anıları"* kitabında kullanıldığı bilinmektedir (Mccabe, 2009). Bilinen en eski tanımlarından biri turisti *"evden uzakta geçici geziler yapan ve aynı zamanda ziyaret edilen bölgede değil kendi bölgelerinde kazanmış oldukları parayı harcayan insanlar"* olarak ele almıştır (Ogilvie,1933; Akt. Ghanem, 2017).

1937 yılında Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanları Komitesi tanımına göre *"sürekli olarak ikamet ettiği bölge dışında herhangi bir ülkeyi 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden yabancı kişi"* turist olarak ifade edilmektedir (Hussein & Saç, 2008). Bu erken tanımda kavram uluslararası seyahat eden ve bir gece konaklamak koşulu ile zaman sınırlaması içermektedir. Ayrıca yerli halk, öğrenciler, iş amaçlı seyahat edenler, gezginler, 24 saatten fazla kalmayan kişiler bu tanımın dışında bırakılmıştır (Ghanem, 2017).

Birleşmiş Milletler’in Roma’da düzenlemiş olduğu Uluslararası Turizm ve Seyahat Konferası’nda Uluslararası Seyahat Organizasyonları (IUOTO) tarafından önerilen ziyaretçi, turist ve günübirlikçi tanımları görüşülmüştür. Bu görüşmelerden sonra 1967’de uluslararası seyahat istatistikleri konusunda uzmanlar ve 1968’de Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu bu tanımları onaylamıştır. Bu tanımlar doğrultusunda ziyaretçi, olağan çevresi dışına bir yıldan az bir süre ile iş, dinlenme veya diğer kişisel amaçlarla seyahat eden ve gittiği bölgede en az 24 saat konaklayan kişilerdir (UN Department of Economic and Social Affairs, 2010).

Turist hareketinin iki önemli bileşeni vardır. Bunlardan biri hareketli unsur yani seyahat hali ve bir diğeri ise sabit faaliyeti olan konaklamadır (Burkart & Medlik, 1974). Burada konaklama, fiziksel düzene olan etkileri sebebiyle turisti, günübirlikçi ziyaretçiden ayıran en önemli unsurlardan biridir (Leiper, 1979). Leiper (1979)'a göre turistleri diğerlerinden ayıran ikinci en önemli özellik ise zaman ve para kaynağını isteğe bağlı kullanımı söz konusu olmasıdır. Konferans, kongre, toplantı gibi iş amacı güden seyahatler de işverenin adına isteğe bağlı bir eylemi temsil ettiği için turistik sayılabiliyor. Ancak mevsimlik işçiler, ticari amaçla seyahat eden ve geceleme yapan iş seyahatleri rutin faaliyetler olup, kendi isteği dışında olması sebebiyle turistik faaliyet olarak kabul edilmemektedir.

2.2. TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Turizm sektörü, turistlerin, yerel halkın, turizm işletmelerinin, yerel yönetimin ve çeşitli kuruluşların bir arada faaliyet gösterdiği bir yapıdır. Turizmin bu farklı yapılar üzerindeki etkilerinin incelenmesi ile turizmin gelişimi ve yerel halk arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından önemlidir (Williams & Lawson, 2001). Turizmin gelişimi ekonomik, politik, kültürel, teknolojik, coğrafi gerçekler ve olaylarla içiçe geçmiş sürekli değişime öncülük eden dinamik bir süreçtir (Liu Z. , 1994).

Turizmin geliştiği bölgede gerçekleşen ve yerel halk tarafından algılanan etkileri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar yerel halkın gözünden turizmi ve turizmin gelişimini nasıl algıladığı ve bunun sonucunda da turiste olan bakış açısını incelemeye yöneliktir. Yapılan çalışmalar farklı turizm varış noktalarından gerçekleştiğinden elde edilen sonuçlar bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bu çalışmaların sonucunda, sağlıklı turizm gelişimi için yapılacak olan turizm planlaması ve politikası süreçlerinde yerel halkın gözardı edilmemesi gerekliliği gözler önüne serilmiştir. Yerel halkın desteğinin olmadığı sosyo-kültürel, ekonomik veya çevresel etkilerine olumlu

bakmadığı bir turizmin gelişiminden bahsedilemez (Dilek, Çoban, & Harman, 2017).

2.2.1. Doxey Irridex (Tolerans) Modeli

Turizmin geliştiği bölgedeki paydaşların desteği turizm gelişiminin uzun vadede başarısını önemli ölçüde etkilemektedir (Özyurt, 2018). Turizmin etkileri üzerine yapılan çoğu araştırmanın konusu demografik faktörler, turizme bağlılık, yerel halkın turizm gelişimine olan mesafesi arasındaki ilişkiyi bulmaya yönelik olmuştur. Bu çalışmalardan en uyarı niteliğinde olanı ise Doxey'in (1975) ortaya koyduğu, yerel halkın turizmin gelişimiyle birlikte artan turist sayısına karşı coşkudan düşmanlığa doğru giden 4 aşamayı göstermiş olduğu Irridex (Tolerans) Modeli'dir (Mason & Cheyne, 2000).

Tablo 7. Doxey Irridex Modeli (1975)

Belirtiler	Sosyal İlişkiler	Güç İlişkileri
Coşku	Yerel halk turizm gelişiminden memnundur.	Yerel halkın etki potansiyelinin belirleyici olması
İlgisizlik	Halk ve turist arasında ilişki resmileşir.	Pazarlamanın artık tek odak noktası haline gelmesi
Kızgınlık	Turizme kuşkuyla yaklaşma başlar. Doyum noktasına ulaşılmıştır.	Planlama artık artan yapılaşmayı kontrol etmeye yönelik olması Şikayetlerin artış göstermesi
Düşmanlık	Öfke açıkça belirtilmeye başlanır. Yerel halk turisti sorunların sebebi olarak görür	Azalan itibarı dengelemek üzere artan tanıtım baskılarına karşı iyileştirici planlama yapılması Çıkar grupları arasında güç mücadelesi

Kaynak: (Beeton, 2006)

Tablo 7'de evreleri gösterilen bu modele göre başlangıçta yerel halk turizmin getireceği ekonomik ve sosyal faydaları coşkuyla karşılamaktadır. Bu aşamada pazarlama faaliyetlerinin az olması sebebiyle yerel halkın etki potansiyeli belirleyici olmaktadır. Yerel halk, turist sayısının artmasına bağlı olarak bu aşamadan sonra turisti kazanç kaynağı olarak görmeye başlar ve aralarında ilişkiye mesafe girmektedir. Artan turist sayısı nedeniyle yaşam alanı kısıtlanan yerel halk kızgınlık seviyesine geçmektedir. Şikayetler artış

gösterir ve planlama artan yapılaşmayı kontrol altına almaya yönelik olmaya başlamaktadır. Son aşama yerel halk açıkça turiste duyulan nefreti ifade etmeye başlamaktadır. Bölgede meydana gelen tüm problemlerin sebebi olarak turisti görmeye başlar (Beeton, 2006).

Modelde yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumlarının, gelişim evreleri çerçevesinde tek yönlü olarak (olumludan olumsuz) değiştiği ve yerel halkın tutumlarının her aşamada homojen nitelik kazandığı belirtilmektedir (Duran & Özkul, 2012).

2.2.2. Butler Turizm Yaşam Eğrisi (Yaşam Döngüsü Modeli)

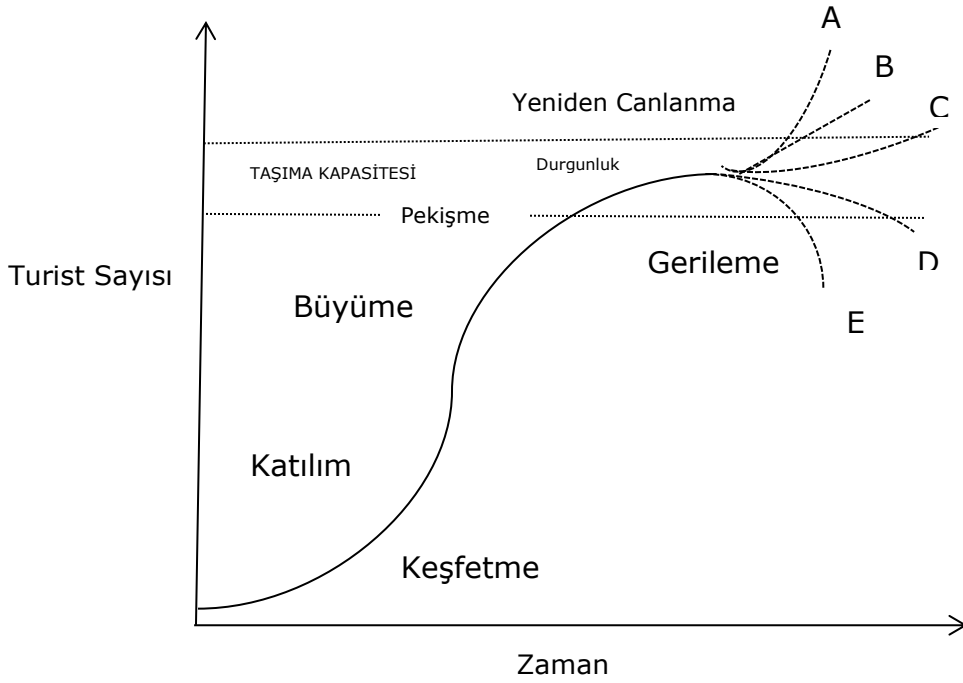
İlk olarak Christaller tarafından turistik destinasyonun gelişim aşamaları için öncü model öne sürülmüştür. Ekonominin önemli kollarından biri olan turizmin 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ve daha bir çok yerde büyümesi ve gelişmesinin çok önemli bir şans olduğunu belirtmiştir. Yeni turist birliklerinin kurulması, modern otellerin inşa edilmesi, yatırımcıların büyük merkezleri seçmesi gibi unsurların turizmin bir bölgede gelişimi ilerlettiğine yer vermiştir (Christaller, 1963). Christaller'in (1963) modelinde belirgin olarak ortaya çıkan turist türlerinin değişimiyle birlikte turizm alanlarının da değiştiği yönündedir.

Bir bölgedeki turizmin gelişimini bölgeye ziyarete gelen turist tiplerinin değişimiyle ilişkilendirerek ele alan Plog (1974), kendi ismiyle anılan iki turist tipi olan "*içedönük*" ve "*dışadönük*" olarak 2 turist tipi belirlemiştir. Turizmin gelişiminin turist tipleriyle olan ilişkisine yönelik bir başka gruplandırma ile Cohen (1972) "*örgütlü kitle turisti*", "*bireysel kitle turisti*", "*araştırmacı*" ve "*başı boş gezen*" olarak 4 tip turist olarak ele almıştır.

Plog'un dışadönük turisti ve Cohen'in maceracı turist tipinin bir turistik bölge keşfetmesiyle başlayan bu gelişme süreci, bölgenin bilinirliğinin ve beraberinde turist sayısının da artışıyla ticarileşme nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Cohen (1979) ise turizm gelişiminin bir bölgeye zarar veren dışsal faktörlerden biri olduğunu ve yerel turizmde

değişim yaratmada diğer dışsal faktörlerle etkileşime girme şeklini de kavramanın önemini belirtmiştir. Ayrıca Cohen tek yönlü sosyal değişim modellerinin sorunlarına karşı uyarılmış ve büyüme oranları değişiklik gösterse de nihai sonucun tüm vakalarda aynı olacağını belirtmiştir (Butler, 1980).

Christaller (1963), Plog (1974) ve Cohen (1979) ardından Butler turizm gelişimini bölgeye gelen ziyaretçi sayısı ve altyapıyı dikkate alarak 7 dönemde incelemiştir.

Şekil 1. Butler'ın Turizm Yaşam Döngü Modeli

Kaynak: (Butler, 1980)

Turizm Yaşam Döngü Modeli (TALC), Butler tarafından yayınladığından bu yana yaklaşık 40 yıl geçmesine rağmen hala turizm gelişimini inceleyen çalışmalarda bu modelden bahsedilmektedir. Bu ilk çalışmadan sonra Butler TALC modelini başka çalışmalarında da ele almıştır. Modelde çıkış noktası ürün yaşam döngüsü (PLC) olup ilk çıkışında satışının yavaş olup zamanla artması gibi turistik destinasyonu da burada ürün olarak ele almıştır. Varış

noktasının ilk keşfedildiği zamandaki imkanlarının (konaklama tesisi, eğlence yeri vb.) az ya da yetersiz oluşu ziyaretçi sayısının az olmasına sebep olmaktadır. Ancak bölgenin bilinirliğinin artışıyla birlikte ziyaretçi sayısının artışı ve bölgenin de turist ağırlamaya yönelik değişimine ve gelişimine neden olmaktadır. Burada Butler'ın vurguladığı önemli nokta ise taşıma kapasitesine ulaşıldığında ziyaretçi sayısının düşeceği (Butler, 2005)

Ravenscroft ve Hadjihambi (2006), Butler'ın TALC modeli üzerine olan ilk çalışmada "evrim" kavramına değinmediğini ve çalışmasıyla Darwinist evrim bakış açısıyla ilişkili olduğunu belirtmelerine ilave olarak Butler (2011), evrimin yaygın olarak görülen ve kontrolsüz bir gelişim sürecini ifade etmekte kullanıldığını belirtmiştir.

Modelin amacı destinasyonların dinamiklerine dikkat çekerek uygun müdahalelerle düşüş sürecinden mümkün olduğunca sakınmayı sağlamaktır. Şekil 1'de görüldüğü gibi ilk aşama olan keşif, Plog ve Cohen'in turist tiplerinden olan araştırmacılar/maceracıların bölgeye gelmesiyle başlamaktadır. Bu aşamada az sayıda turist olup, turistik imkan ve hizmet yoktur (Avcıkurt, 2017).

İkinci aşama olan katılım ise turist sayısının artışa geçmesi ve yerel halkın da bu noktadan itibaren turiste yönelik hizmet sürecine dahil olarak artık turist ile birebir iletişime geçmeye başladığı süreçtir. Turist burada öncelik kazanır (Pekpak, 2002). Büyüme aşamasında yerel halkın reklam ve başarıları sayesinde bölge iyi bir turistik merkez haline gelir ve Plog'un içedönük ve Cohen'in örgütlü kitle turist tipi için ideal bir yer haline gelir. Bölgeye artık yabancı yatırımların girişi başlar ve yerel katılım ve kontrol turizm olayının dışında kalmaya başlar (Murphy, 1991).

Pekişme aşamasına gelinmesiyle birlikte toplam sayı artmaya devam etse dahi turist sayılarında azalmalar olmaktadır. Bu aşamada turist sayısı yüksek sezonlarda yerel halk sayısını aşar. Aynı zamanda turist sezonunu uzatmak ve pazar alanını genişletmek için pazarlama çalışmaları yapılmaktadır.

Turistler için sağlanan imkanların yerel halka sağlanmaması ya da yerel halkın günlük hayatını kısıtlamaya sebep olan durumlar hoşnutsuzluğa ve muhalefete yol açmaktadır. Bunun en belirgin yaşanan bölgeleri olarak da Akdenize kıyısı olan bölgeler belirtilmiştir (Butler, 2005).

Gelişme durgunluk aşamasına gelirken en yüksek turist sayısına ulaşılmaktadır. Çevresel, ekonomik ve sosyal problemlerin de katılımıyla taşıma kapasitesine ulaşılmış ya da aşılmış demektir. Bölge artık iyi bilinen bir turizm merkezi olsa dahi modernliğini yitirmiş olur. Bu aşamadan sonra ziyaretçi sayısını korumak adına çok daha yorucu bir çaba gösterilmesi gerekmektedir (Butler, 1980). Gerileme aşamasında yeni olanlarla rekabet zorlaşır ve hem mekansal hem de sayısal olarak azalan bir Pazar ile karşı karşıya gelmektedir. Bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkan bu tabloda yerel halkın turizme katılımı artar ve imkanlardan daha uygun koşullarda faydalanmaya başlarlar. Gerilemenin gerçekleşmesinin ardından doğal olmayan kaynaklar geliştirilerek yeniden canlanma da gerçekleşebilmektedir (Butler, 2005).

TALC modelinin aşamaları Türkiye’de turizm ile gelişme gösteren kıyı bölgelerinde gözlemlenmektedir. Söz konusu bölgeler turizm gelişimiyle birlikte popülerlik kazanmış ancak planlama çalışmalarının eksik ya da doğru yürütülmemesi sebebiyle gelişimini devam ettirememiş ya da duraklama veya gerileme aşamalarında kalmıştır (Pekpak, 2002).

2.2.3. Sosyal Değişim Teorisi

Kültürel temas hakkında yapılan çalışmalar mevcut durumun, bu temasın  onemini anlamak için yeterli olmadığını vurgulamıştır. Hem sosyal değişim hem de sosyal devamlılık bazılarında birebir, bazılarında zamanı önceden belli birden fazla grupta, bazılarında tüm bölgede, bazılarında ise tarihsel rolünün çok uzağında olan bölgelerarası temaslarda belli etkileşimlerle etkili bir süreç gerektirmektedir (Adams, 1974). Turist ortamının yaratılmasıyla

beraber turist ve ev sahibi olan yerel halk arasında uzun ya da kısa süreli olarak çeşitli sosyal etkileşimler başlamaktadır (Nash, 1989).

Turistlerle yerel halk arasında gelişen ilişki farklı kültürlerin etkileşimi olması sebebiyle sonuçları pozitif ya da negatif olabilmektedir. Turizmin yerel halk üzerindeki etkilerini araştıran birçok araştırmacı sosyo-kültürel yapıya pozitif ya da negatif birçok etki saptamıştır. Turizmin etkilerini ve yerel halkın bu etkiye karşı tutumunu inceleyen birçok model geliştirilmiştir. Yerel halkın turizm algısı ve turizm/yerel halk ilişkisini inceleyen modellerden en ilgi görenlerinden biri "sosyal değişim teorisi" olmuştur (Çetinkaya & Dedemen, 2013).

Sosyal değişim teorisi yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algılarının detaylıca ölçülebilmesi ve açıklanabilmesi için en yaygın teorilerden biridir (Uysal vd., 2002; Gürsoy & Rutherford, 2004; McGehee & Andereck, 2004). Ayrıca Allen vd. (1988) sosyal değişim teorisini yerel halkın turizmin etkilerini nasıl algıladığını açıklamak için uygun bir çerçeve olduğunu belirtmiştir. Ap'e (1992) göre ise sosyal değişim teorisi etkileşimde olan gruplar ve bireyler arasındaki kaynak değişimini anlamakla ilgili genel sosyolojik bir teoridir.

Turizmin gelişimi için bazı değişimlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Turizmi isteyen yerel halk ise turizmi desteklemeli, turizmi geliştirmeli ve turiste ihtiyacı olan hizmeti vermelidir. Burada yerel halkın bir kısmı turizmden faydalanırken bir kısmı turizmden olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Burada teori, yerel halkın bu değişimin bir maliyeti olarak ortaya çıkan maliyet ve faydalara dayalı değişimi nasıl değerlendirdiğini ileri sürmektedir (McGehee & Andereck, 2004).

Turizmin ekonomik ya da ekonomik olmayan etkileri turizme olan yaklaşımı etkilemektedir. Turizmden gelir sağlayan bir aile veya aile üyesi olma durumunda turizmin etkisine olan algı daha net ve kolay tanımlanabilmektedir (Wang & Pfister, 2008). Sırakaya vd. (2002) turizmin

yeni geliştiği Gana'da yerel halkın bireysel olarak algılarını ve ekonomik gelişme algısını sosyal değişim teorisi kapsamında araştırmış ve elde ettiği bulgulara ise yerel halkın turizm geliştircilerine, tur operatörlerine ve turistlere sağlanan kaynaklardan eşit olarak faydalanmayı beklediklerini belirtmişlerdir. Burada yerel halkın turizm gelişimini desteklemesi fayda ve maliyet algılarına dayanmaktadır.

Turizm çerçevesinde yerli halk ve turistler her iki tarafında aradığı değerlere göre değişim sürecine katılmaktadır. Teorinin de önerdiği gibi yerel halk kabul edilemez maliyetlere maruz kalmadan fayda sağlayabileceklerine inanıyorlarsa turistlerle değişim sürecine girmektedir. Yerel halkın turizmi onaylaması ve değişim sürecine girmesi için önemli olan nokta turizmden edinecekleri kazanımların olumsuz etkilerden fazla olması gerekmektedir (Gürsoy, Chi, & Dyer, 2010).

2.2.4. Topluluğa Bağlılık Teorisi

Madrigal (1995), yerel halkın turizmin gelişimine olan tepkilerini Kotler'ın (1988) içsel pazarlama modeliyle ilişkilendirmiştir. Kotler'ın modeline göre bir firmanın iç kültürünü, o firmanın iç müşterileri olan çalışanları oluşturmaktadır. Dolayısıyla dış pazarda başarı hedefleyen firmalar ilk olarak iç müşterisinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Madrigal (1995) teorisine göre turizmin gelişiminin gerçekleşmesi istenilen bölgede istek ve ihtiyaçları karşılanan yerel halk bölgeye bağlılık hissetmeye başlamaktadır. McCool ve Martin (1994), topluluğa bağlılığı, toplumsal katılımın ve toplum yaşamına entegrasyonun kapsamı, şekli ve topluma karşı duyarlılık ve etkisi olarak tanımlanmıştır.

Birçok araştırmacı yerel halkın turizmin gelişimine tutumları ile turizmin gelişimine olan etkileri arasında potansiyel bir bağlantı olup olmadığını araştırmıştır. Yerel halkın turizmin gelişimine olan etki ve tutumunu ikamet edilen bölgeye yönelik aidiyet ve bağlılık duygusu üzerinden açıklamışlardır (Jurowski vd. 1997; Um & Crompton, 1987; Yoon, 1998). Ancak ortaya

konulan bulgular çelişkili olmuştur. Um ve Crompton (1987) araştırmasında topluluğa yüksek bağlılık hisseden yerel halkın turizmin etkilerini daha az hissettiğine ulaşırken, Jurowski vd. (1997) topluluğa bağlılık hisseden yerel halkın ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri olumlu olarak algılarken, çevresel etkileri olumsuz algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. McCool ve Martin (1994) ise topluluğa yüksek bağlılık hisseden yerel halkın, oluşan maliyetin toplum genelinde eşit şekilde dağılmadığını belirtmelerine rağmen hissetmeyenlerin aksine turizmin pozitif boyutunu daha çok hissettiklerini belirtmiştir. Jurowski vd. (1997) ve Gürsoy vd. (2002) tarafından daha önce faydalar ve maliyetler boyutunda geliştirilmiş olan modelleri, Gürsoy ve Rutherford (2004) geliştirerek ekonomik faydalar, sosyal faydalar, sosyal maliyetler, kültürel faydalar ve kültürel maliyetler olarak beş alana bölerek incelemişlerdir. Yerel halkın bölgeye karşı duygusal bağlılığın bu beş faktöre bağlı olarak kaynakların kullanımı konusunda hassas olduklarını ve kaygı hissettiklerini ortaya koymuşlardır.

Turizm toplumun yaşam kalitesine zarar verme potansiyeli çok yüksek bir sektördür. Bu nedenle topluluk bağı yüksek olan yerel halklar turizm gelişimine daha olumsuz yaklaşmaktadırlar (Harrill, 2004). Yerel halk yaşadığı topluma duyduğu aidiyetin yüksek olduğu durumlarda turizmin sağladığı avantaj ve dezavantajları daha iyi analiz edebilmektedir.

2.2.5. Büyüyen Örgüt Teorisi

Büyüyen örgüt teorisi, ekonomik kalkınmayı teşvik eden ya da engelleyen değişkenleri belirlemeye çalışan planlamacıların ilgisini çekmiştir. Bir bölgenin gelişimini inceleyen diğer teorilerde sermaye akışına veya coğrafi niteliklere ve kaynaklara erişim gibi özelliklere bakılmış olsa da büyüyen örgüt teorisi kentsel büyümeyi desteklemek için ortaya çıkan ayrılıklara ya da koalisyonlara odaklanmaktadır (Harrill, 2004).

Büyüme arzusu ve büyümeye yönelik olan ilginin kilit motivasyon kaynağı belirli bir bölgede yaşayan önemli kişiler arasında yerel hedefleri olduğu

sürece fikir birliğı sağlanmasıdır. Ayrıca büyümenin en açık göstergesi genişleyen sektörlere, artan iş gücüne, finansal aktivitelerdeki seviyelerin artması gibi hususlara bağlı sürekli yükselen kentsel popölasyondur. Bu büyümeyi başarmak, ikamet ettikleri yeri önemseyen ve mevcut kaynaklarını bir güç olarak hisseden önemli insanlar için temel bir sorundur. Bölge veya şehir bu insanlar için büyüyen bir örgüt ya da büyüyen makinedir (Molotch, 1976).

Öncelikle kentsel planlama kapsamında kullanılan büyüyen örgüt teorisi, varış yerlerinin çeşitli büyüme baskılarına karşı duyarlı olmasından dolayı turizm çalışmalarına çok uygundur (Curto, 2006). Büyüyen örgüt teorisi bir bölgede ikamet eden orta sınıf halk ile üst sınıf halkın gelişmelere olan yaklaşımlarını ve algılarını ölçme ve anlamada oldukça yararlıdır. Green vd. (1999) yapmış oldukları çalışmada daimi olarak ikamet eden halkın ekonomik kalkınmayı ve arazi kullanımından elde edilecek faydayı mevsimsel ikamet edenlere göre daha fazla destekledikleri sonucuna ulaşmıştır (Harrill, 2004).

Canan ve Hennesy (1989) tarafından Hawaii'deki adalardan biri olan Molokai'de yapmış oldukları çalışmada adanın karar vericileri sosyo-ekonomik değerler olan eğitim, iş gibi değerler ile, turizmi ve bazı gelişmeleri destekleyenleri geleneksel değerler olan aile, kimseye muhtaç olmama gibi değerler ile tanımlanmış ve turizme karşı olanlar ise bu iki grubun arasında kalmıştır. Bununla beraber turizm gelişimi, mal ve hizmetler için artan fiyatlar gibi büyüyen örgüt değerleri ile hiçbir grup tanımlanmamıştır.

Son yıllarda ortaya çıkan eğilim yerel büyüme makinelerini zayıflatma yönündedir. Bunun ilk sebebi ise büyümenin yerel halkın çok küçük bir kısmına fayda sağlıyor olmasıdır. Büyümeyle beraberinde gelen hava kirliliğı, gürültü kirliliğı, doğal kaynakların aşınması, trafik sıkışıklığı vb. sorunlar

gittikçe insani istek ve ihtiyaçların karşılanması kadar önem taşımaya başlamaktadır (Molotch, 1976).

Turizm araştırmacıları büyüyen örgüt teorisini, yerel birlikten ve destekten ziyade sosyo-psikolojik değişimler ya da gelişim planlarına karşılık bir geri dönüş olarak tanımladığı gibi, siyasi işbirlikleri ve arazi tahsisi gibi izinler yoluyla yerel ekonomik büyüme ve gelişme olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle büyüyen örgüt teorisi şehri siyaset, güç ve ticaretin potası olarak vurgulamaktadır (Harrill vd., 2010).

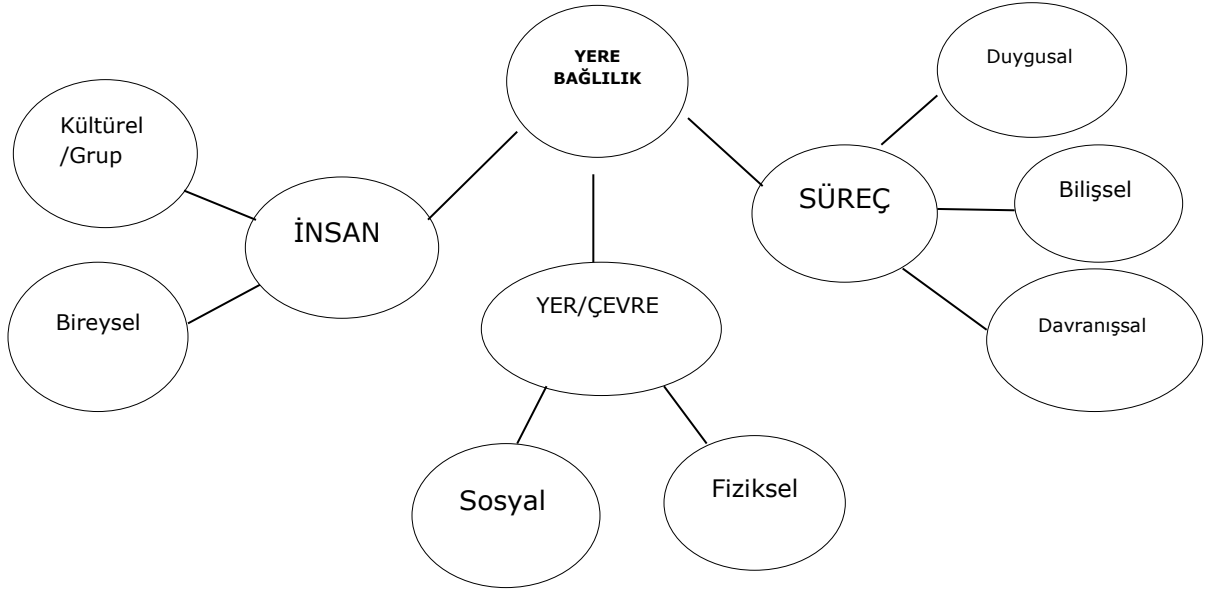
2.2.6. Yere Bağlılık Teorisi

Yere bağlılık insanların kendi çevrelerini kurarak oluşturmuş oldukları duygusal bağlanmayı kapsamaktadır. İnsanlara kontrol, yaratıcılık ve hakimiyet izni vermesi ve mahremiyet, güvenlik, huzur olanakları sağlayan bu yerleri birçok araştırmacı tatmin edici olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan ise bu bağlılığın oluşması aile, arkadaş, yerel halk ve hatta kültür gibi önemli role sahip sosyal ilişkiler ile nasıl bir ilişki içinde olduğu da bazı araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bağlılıklar yalnızca fiziksel varlıklar aracılığıyla değil aynı zamanda bir yerdeki anlam ve deneyimlerle de alakalıdır (Low & Altman, 1992).

Bireyler ve/veya gruplar ve onların sosyofiziksel çevreleri arasında davranışsal, duygusal ve bilişsel bağlarla gelişen, farkında olmadan ortaya çıkan olumlu bağları içeren yere bağlılık dinamik bir yapıya sahiptir. İnsanlar amaçları ve kimlikleri için gerekli değişiklikleri yapmayı başaramadığında bu bağlılık zarar görmektedir (Brown & Perkins, 1992).

Wang ve Chen (2015), yere bağlılık ve yerle özdeşleşmenin bir boyutu olarak mekan duygusunu (sense of place) ele almıştır. Mekan duygusu (sense of place) bir bireyin ya da grubun belli bir yerle ilişkilendirmiş olduğu anlam, bilgi, memnuniyet, bağlanması ve taahhüdünün bir bütünü olarak ele alınabilir. Fiziksel ve sosyal kaynaklar bir yerleşim yerinde bireylerin ya da

grupların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için uygunsa yere bağlılık gerçekleşmektedir (Wang & Chen, 2015).

Şekil 2. Yere Bağlılığın Boyutları

Kaynak: (Scannell & Gifford, 2009)

Scannell ve Gifford (2009), yere bağlılığı insan, çevre ve süreçler olarak 3 boyutta incelemiştir. İnsan boyutunda bireysel ve gruplar olarak yere bağlılığın farklı düzey ve anlamlarını tanımlamıştır. Bireysel olarak evlenme teklifinin alınması gibi önemli deneyimlerin ve anların yaşanması, grup olarak ise kültürel, dini ve tarihi ortak değerlerin varlığı yere bağlılığı önemli derecede etkilemektedir. Süreç boyutunda ise kişi ya da bir grubun yere bağlılığında ana unsurun duygu olduğu vurgulanmıştır. Sevgi, aşk, özlem gibi duygularla gerçekleştiği kadar yaşadığı yerden savaş, doğa olayları gibi isteği dışında gerçekleşen olaylar nedeniyle ayrılması da hissedilen bağlılığın düzeyini etkilemektedir. Bilişsel unsurların içerisinde yer alan anılar, inançlar, anlamlar ve bilgi hafıza sayesinde bir anlam yaratır ve bilişsel bağlılık oluşur. Genel bir ifadeyle bireyler kim olduklarını ifade etmek adına bir yere bağlılık hissedebilmektedir. Hissedilen bağlılığın eylemlerle ifade

edilmesi de davranışsal boyutta gerçekleşmektedir. Birey ya da gruplarda hac olayını gerçekleştirme fiziksel yakınlık ve istenmeyen nedenlerden uzak kalınan ve zarar görmüş yeri onarma isteği bu bağlılıkla açıklanmaktadır. Üçüncü ve son boyut olan çevre ise bağlılığın en önemli evresini oluşturur. Sosyal ilişkiler, arkadaşlık ve aile ilişkileri sosyal çevreye olan bağlılığın ve doğal güzellikler, kaynaklar ise fiziksel çevreye olan bağlılığı oluşturmaktadır.

Yere bağlılık birey ve belirli bir yer arasındaki duygusal bağları temsil etmektedir. Yüksek güvenlik, gizlilik, neşe, özdeşleşme, çekicilik algısının bir araya gelmesinin sağlanması turistin tutumsal sadakatinin oluşmasında ve tekrar ziyaret etmesini sağlamada önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle yere bağlılık turizm pazarlamasında önemli bir güç olarak kabul edilmektedir (Tsai, 2012).

Gelişen turizm bölgelerinde turistlerin tercihleri ve ihtiyaçları genellikle yerel halkın ve bölgede çalışanların tercih ve ihtiyaçlarının önüne geçmiştir. Kısacası turizmin gelişimi için yerel halkın istek ve ihtiyaçları göz ardı edilmiş ve tüm düzenlemeler turizmin gelişimine yönelik gerçekleştirilmiştir (Choi & Sırakaya, 2005). Gu ve Ryan (2007) çalışmalarında yere bağlılık ve özdeşleşme kavramlarının, turizmin gelişimi ve değişiklikleri algılamalarına yönelik olan tutumun sadece sosyal değişim teorisi ile değil aynı zamanda kişisel değerler ile de ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Buradan hareketle yerel halkın turizm olayına dahil edilmesi ve turizm gelişimi ve bölgeyle ilgili kararlarda sürece dahil olmasının yerel halkın bölgeye olan bağlılığını arttıracakı söylenebilmektedir. Potansiyel çatışmalardan kaçınmak ve yerel halkın desteğini kazanmak, turizm gelişimi için önemli bir etkidir (Wang & Chen, 2015; Williams & Lawson, 2001).

2.3. YEREL HALKIN TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI

Turist – yerel halk ilişkisinin yoğunluğu ve biçimini etkileyen unsurların bilinmesi turizmden beklenen faydanın sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Yerli halkın turiste karşı yakın ve misafirperver davranması, turistlerin yakınlık görmesi turistleri gittikleri ülkeye bağlar. Bu bağ turistlerin olumlu propaganda yapmalarına ve başka turistlerin de tercih etmelerine yol açabilir. Turizmden beklenen en önemli faydalardan biri de insanlar arasında anlaşma, kaynaşma ve farklı kültürler arası yakınlığın sağlanmasıdır (Doğan H. , 2004).

Turizmin yerli halk üzerindeki gerçek ve algılanan etkilerini anlamak, yerli halkın turizmin gelişimine olan tutum ve yaklaşımını etkileyen unsurları ortaya koyabilmek için son yıllarda çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Turizmin yerel halk üzerindeki etkilerinin iyi anlaşılabilmesi turizm politikalarını belirleyenler için rehber niteliği taşımaktadır (Tayfun & Kılıçlar, 2004).

Bu bölümde turizm gelişimini önemli derecede etkileyen ve turizmden elde edilecek faydada büyük payı olan yerli halk ve turist ilişkisi ele alınacaktır. Yerel halkın perspektifinden turizm, yerli halkın turizmin gelişimine olan katkısı, yerli halkın beklentileri, turizmin yerli halk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri incelenecektir.

2.3.1. Yerel Halk - Turist İlişkisi

Sosyal bir olay olarak kabul edilen turizm, insanların bir topluluk içinde birlikte yaşamalarının belli bir yönünü oluşturmaktadır. Farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip topluluklar arasında turizm hareketini oluşturan seyahat ve konaklama boyunca bir etkileşim meydana gelmektedir (Berber, 2003).

Turist ve yerel halk etkileşiminin genellikle kısa ve geçici olması nedeniyle turist ve yerel halk arasında anlamlı ilişkiler geliştirme imkanı yoktur. Bazı durumlarda yerel halkın göstermiş olduğu aşırı geleneksel misafirperver davranışlar, turistler tarafından suistimal edilebilmektedir. Bu durumda ise her iki taraf için de eşit olmayan bir etkileşim gerçekleşmektedir. Farklı statü, rol ve amaçlara sahip olan turist ve yerli halkın motive olma şekillleri de değişkenlik gösterir. Yerel halk hizmet eden konumundayken turist hizmeti satın alarak, turist boş zaman dilimi içinde ve bu boş zamanı değerlendirmek isteyen taraftayken ise yerel halk çalışarak ve finansal kazanç elde ederek motive olurlar. Bu durumda ise birbirlerine karşı farklı tutum ve davranışlar geliştirmektedir (Reisinger, 2009).

Yerli halk ve turist çeşitli durumlarda bir araya gelebilirler. Bu durumlara verdikleri anlam ve beklentiler ne kadar birbirine benzerlik içerirse, aralarında uyumlu bir ilişkinin meydana gelmesi kolaylaşır. Ancak durumlar ve beklentiler birbirinden farklı olduğu sürece ise rahatsızlık ve çatışmaların meydana gelmesi kaçınılmaz olur (Doğan H. , 2004).

Reisinger (1994), yerli halk ve turist ilişkilerini belirleyen unsurlardan biri olarak ise kültürel alt yapının olduğunu belirtmiştir. Farklı kültürel alt yapı turist ve yerel halkın ilişkisinin yoğunluğunu ve süresini etkilemektedir. Farklı dillerin konuşulması, farklı değerlere sahip olunması, tümüyle farklı dünya görüşleri farklı kültürel alt yapının etkisidir. Aynı kültür yapısına sahip turist ve yerel halk arasındaki ilişkinin daha etkili, kültürel farklılıkların az olduğu zaman ise turist ve yerel halk ilişki içinde olmaya daha eğilimli oldukları görülmektedir. Örneğin, Alman ve Avusturyalı turistler küçük farklılıklarla aynı kültürel yapıya, değerlere ve geleneklere sahiptirler. Bu da her iki tarafın birbirlerini anlamasını ve sosyal ilişkiler kurmasını kolaylaştırmaktadır. Tamamen farklı kültürlere sahip turist ve yerel halk ise birbirini anlamaya ve etkileşime eğilim göstermemektedirler.

Turistlerle yerel halk arasındaki ilişki tatil deneyiminin en önemli kısmını kapsamaktadır. Bu ilişkide sorunlara yol açacak potansiyel alanların iyi belirlenmesi gerekir. Turist ile yerel halk arasında meydana gelen en önemli sorunlardan biri yabancı dil, bir diğeri ise birçok turistin yerel halkın kültürü hakkında eksik ya da yanlış bilgiye sahip olmasıdır (Avcıkurt, 2017).

Turistlerin de yerel halka yönelik tutumları ve davranışları bu ilişkiyi etkilemektedir. Bu tutumlar aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır (Doğan H. , 2004);

- **İlgisizlik:** İlk amaçları genellikle rahatlama ve eğlence olan turistler yerli halk ile ilişki kurmaya pek istekli olmayabilirler. Turistlerin çoğunluğu yerli halk ile ilişki kurmak yerine doğayı ve görülecek yerleri görmeyi seçmektedirler.
- **Kaygı:** Yabancı bir kültüre ve yeterli bilgisinin olmadığı bir bölgeye gelen turist çekingen ve endişeli davranmaktadır.
- **Acıma:** Turistlerin gittikleri bölgedeki ağır şartlar altında çalışan insanlara ve özellikle kadınlara acıma duygusuyla yaklaşabilirler. Böylece yerli halka karşı üstünlük duygusunun yerini duyarlı olma ve yardımseverlik yerini alabilmektedir.
- **Ataerkil Tutum:** Kendi kültür ve ülkelerinin daha üstün olduğuna inanan turistler, yerel halka karşı aşağı düzeyde kimseler gibi davranarak yerel halk ile çatışmalara yol açabilir.
- **Basit Bir Yaşam Coşkusu:** Bazı ülkelerin insanı ezen koşullarından etkilenen kimi turistler, basit ama mutlu bir yaşam hayali kurarlar. Bu basit yaşam arzusu, kimi turistlerin yerlilerle dostça ilişkiler kurmasını etkilemektedir.
- **Kişisel İyilik Yapma İsteği ve Toplumsal Bilinç:** Kimi genç turistler, yerli halkın yaşam koşullarından etkilenerek açıkça bir anlayış ve yardım çabası gösterirler.
- **İyi İzlenim Bırakma İsteği:** Kendilerini ülkelerinin bir elçisi olarak gören turistler, yerliler üzerinde iyi bir izlenim bırakmaya çalışırlar.

- **Kültürel Görelilik Tutumu:** Çağdaş ve açık düşünceli turistler, yerli halkı tanımaya ve her kültürün kendine özgü değerleri olduğu inancını benimsediklerini ve ön yargısız olduklarını göstermeye çaba gösterirler.
- **Üstünlük Duygusu:** Bazı turistlerin, yoksul olan yerel halka yukarıdan bakarlar ve bu insanların eğitimsiz, tembel ve ilkel olduklarını düşünerek misafirperverliği kötüye kullandıkları görülebilmektedir.
- **Önyargı:** Özellikle bazı Avrupalı turistler gelişmekte olan ülkelere ve orada yaşayan yerel halka yukarıdan bakmaktadırlar. Kendi gelişmişliklerinin üst seviyede olmasından kaynaklanan bu davranışlar bencilce ve sömürgeci bir nitelik taşımaktadır.

2.3.2. Yerel Halkın Perspektifinden Turizm

Turistik destinasyonun gelişimi ve yerel halkın turizmin gelişimini desteklemesi arasında olumlu bir ilişki vardır. Yerel halkın turizmi benimseyip içselleştirdiği oranda turizm gelişimi sağlanabilecektir (Boğan & Sarıışık, 2016). Turizm gelişimine yönelik yerel halkın faaliyetlerinin desteğinin önemi Butler (1980) tarafından incelenmiştir. Butler (1980) geliştirmiş olduğu modelde turizmin ilk geliştiği zamanlarda ekonomik faydaları nedeniyle yerel halk tarafından olumlu algılandığı ancak zamanla ortaya çıkan sosyal, kültürel ve çevresel problemlerden dolayı endişelerin artmasıyla turizmin gelişimine olan desteğinin azaldığını belirtmiştir.

Yerel halkın turizmin gelişimine olan desteği, turizmin olumlu ya da olumsuz etkilerine karşılık azalıp artış gösterebilmektedir. Sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olarak turizmin farklı etkilerini algılama düzeyleri farklılık göstermekte ve olumsuz etkilerin boyutunun fazla olması olumlu etkilere olan talebi de etkilemektedir. Örneğin kültürel olumsuzlukların yüksek oranda algılanması, ekonomik faydaların göz ardı edilmesine yol açabilmektedir (Türker & Türker, 2014).

Yerel halkın turizme yönelik algı ve tutumları belirleyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Mason ve Cheyne (2000), aşırı alkol tüketimi, yol güvenliği gibi sorunlardan dolayı kadınların erkeklere karşın turizmi daha olumsuz bir biçimde değerlendirdiğini belirtmiştir. McGehee ve Andereck (2004) çalışmalarında yaş unsurunun da yerel halkın turizme olan yaklaşımını etkilediğini belirtmiştir. Çalışmaya göre yaşı daha büyük olan bireyler turizmin gelişimine daha olumlu bakmaktadır. Yerel halkın turizme yönelik algılarını etkileyen bir diğer unsur ise eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi ve turizmin gelişimine olan yaklaşımın doğru orantılı artış göstermektedir (Johnson & Snepenger, 2005). Yerel halkın gelir düzeyi, turizme ekonomik bağımlılık, bölgedeki yaşam süresi (Haralambopoulos & Pizam, 1996), bölgenin yerlisi olması ve çocukluğun bölgede geçmesi (McGehee & Andereck, 2004) yerel halkın turizme olan yaklaşımını etkilemektedir.

Türkiye’de bazı turistik destinasyonlarda yapılan çalışmalar hemen hemen benzerlik göstermiştir. Burada benzerliğin ön plana çıkmasının en önemli sebeplerinden biri olarak turizme olan bağımlılığın yüksek seviyede olması söylenebilir. Turizme olan bağımlılık seviyesi turizme olan yaklaşımı etkilemektedir (Haralambopoulos & Pizam, 1996).

Akova’nın (2006), 2001 ve 2003 yıllarında Cumalıkızık’ta ayrı ayrı küçük örneklem ile gerçekleştirmiş olduğu çalışmada aradan geçen iki yılda yerel halkın turizme ilişkin tutumlarında ve turizmin etkilerini olumlu algılamalarında artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışkan ve Tütüncü’nün (2008), Aydın’ın Kuşadası ilçesinde yapmış oldukları çalışmada ise yerel halkın dörtte birinin turizmden gelir elde ettiği ortaya çıkmıştır. Kuşadası’nda turizm faaliyetlerinin uzun yıllardan beri devam etmesine karşılık yerel halkın turizm hoşgörüsüyle karşılaması ve yaşamı olumsuz etkilemediğini belirtmesinin yüksek bağımlılıktan kaynaklandığını düşündürmüştür.

Boğan ve Sarıışık (2016), Alanya’da turizmin geleneksel kültürü değiştirdiği ve yüksek sezonda ise çevresel olumsuz etkilerin olduğu konusunda yerel halkın çoğunlukla ortak düşünceye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Demografik özelliklere göre farklı yaklaşımların olduğuna dair anlamlı bir ilişki gözlemlemişlerdir.

Antalya’da yapılan bir diğer çalışmada ise turizmin ekonomik faydaları, olumlu sosyo-kültürel etkileri konusunda yerel halkın hemen hemen aynı fikirde olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca yerel halkın ortak kaygısı çevresel etkilerine yönelik olmuştur. Aşırı yapılaşma ile ormanların aşırı zarar görmüş olması yerel halkın en fazla endişe duyduğu sorun olmuştur (Kuvan & Akan, 2005).

Vatan ve Zengin’in (2015), Bilecik’in Söğüt ilçesinde yapmış olduğu çalışmada yerel halk turizmin bölgelerini ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel yönden olumlu etkilediğini düşünmektedir. Turizmin istihdam yaratması, bölgelerarası dengeli kalkınmayı sağlaması, gelir yaratıcı etkisi gibi olumlu ekonomik etkilerinin yüksek oranda farkında olan yerel halk, turizmin aynı zamanda alt yapı-üst yapı olanaklarının da geliştirilmesi hususunda itici bir güç olduğu fikrini desteklemektedir. Ayrıca gelişmiş turizm bölgelerinin aksine Söğüt’te yaşayan yerel halk, turizmin atık ve çöp sorununu hızlandırmayacağını ve çevresel tahribata sebep olmayacağına inanmaktadır.

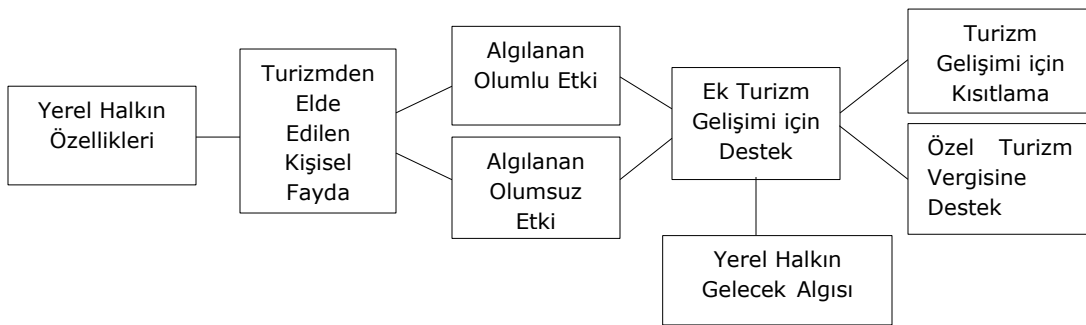
2.3.3. Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Olan Desteği

Toplumların gelişmesinde ve ekonomik kalkınmada önemli bir paya sahip olan turizm sektörü, algılanan olumlu etkiler doğrultusunda topluluklar tarafından desteklenmekte ve gelişimin daha fazla olması amacıyla planlamalar yapılmaktadır (Karakaş & şengün, 2016). Turizmin hayata geçmesi ve sürdürülebilirliğini koruyabilmesi için birçok unsurun (alt-yapı, doğal ekicilikler vb.) birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Bu unsurlardan

biri de turizmin geliştiği bölgedeki yerel halkın turizmin gelişimini desteklemesidir (Aleaddinoğlu, 2008).

Gelişmekte olan ÷lkelerde yerel halk genellikle turizm faaliyetiyle alakalı karar alma ve yönetme süreçlerine dahil edilmemektedir. Ancak turizmin gelişebilmesi ve devam edebilmesi için yerel halk bu gelişimin merkez noktasında olmak zorundadır (Choi & Sırakaya, 2005).

Sosyal değişim teorisi (Doxey, 1975), turizmden elde edilen faydanın, yerel halkın maliyetlerini karşıladığı ve üstüne çıktığı takdirde turizm gelişimini desteklemelerinin mümkün olduğunu göstermektedir. Yerel ekonomi algısının da hem algılanan maliyetler hem de faydalar üzerinde ve turizmin gelişimine desteği üzerinde önemli etkileri vardır (Gürsoy & Rutherford, 2004). Ekonominin çıkmaza girmesi durumunda, turizmden kaynaklanan olumsuz etkilere rağmen turizmin gelişimini desteklemektedir (Gürsoy, Jurowski, & Uysal, 2002). Andereck ve Vogt (2000), yapmış oldukları çalışmada turizmin olan olumsuz etkilerine karşı algının, turizme desteği azaltmadığını göstermiştir. Yerel halk turizmin olumsuz etkilerinin farkında olduğunu ancak bu etkilerden bağımsız olarak turizmi desteklediklerini göstermektedir.

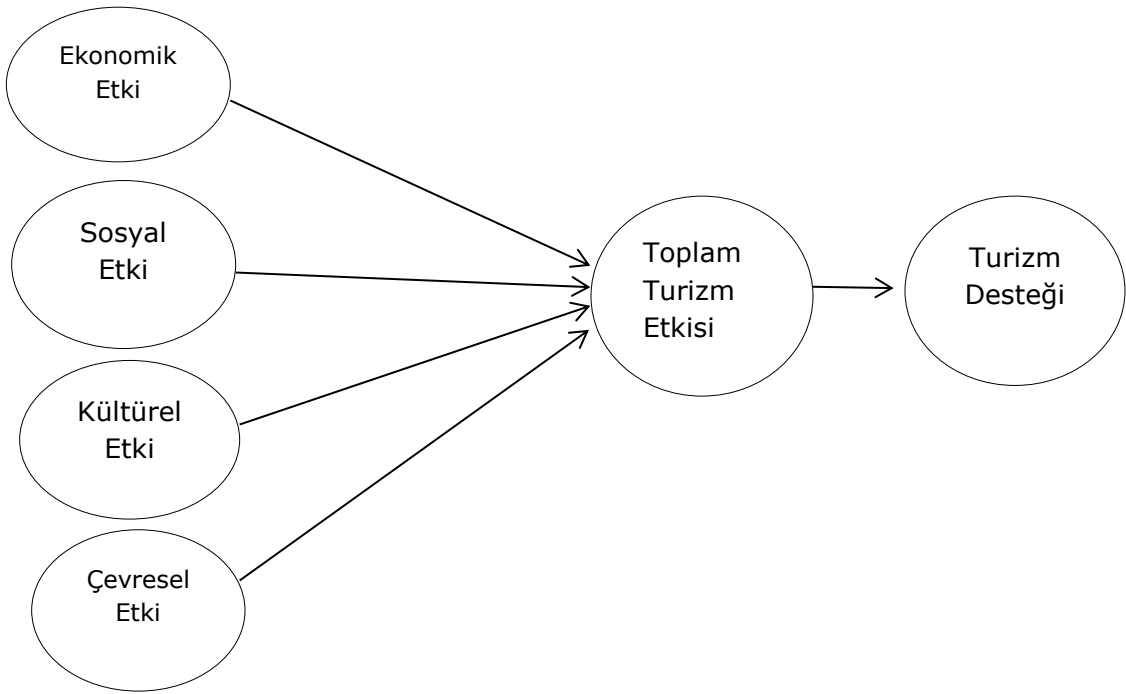

Şekil 3. Turizm Gelişimi için Yerel Halkın Desteği

Kaynak: Perdue vd., 1990

Turizmin etkilerinin nasıl algılandığı ve yerel halkın turizmin gelişimine yönelik desteği Perdue vd. (1990) incelenmiş ve sosyo-demografik

özelliklere göre algılanan etkilerin arasında çok az bir fark olduğunu, bireyin evi ile turizmin geliştiği bölgeye olan mesafe arttıkça algıladığı etkinin azaldığı bulunmuştur. Yerel halkın turizm gelişimine olan desteğini ölçmek amacıyla geliştirilen model Şekil 3'te gösterilmiştir. Perdue vd. (1990), turizm gelişiminden elde edilen bireysel faydalar kontrol edildiğinde turizmin olumlu etki algısına sahip yerel halk daha fazla turizm gelişimini ve özel turizm politikalarını desteklediklerini tespit etmiştir.

Şekil 4. Turizm Etkilerinin Yerel Halkın Desteği Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi için Önerilen Model

Kaynak: (Yoon, Gürsoy, & Chen, 2001)

Turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak meydana gelen etkilerinin tamamı toplam turizm etkisidir. Toplam turizmin etkilerinin algılanan olumlu ve olumsuz etkileri ile yerel halkın turizmi geliştirmeye yönelik verdiği destek arasındaki ilişkiyi incelemek için Yoon, Gürsoy ve Chen (2001) tarafından geliştirilen model ile yapılan araştırmanın sonucuna göre yerel halkın turizmin gelişimine olan desteğini belirleyen bir diğer unsur

ise turizmin yarattığı çevresel etkilerdir. Araştırma, olumsuz çevresel etkilerin yerel halkın turizm desteğini son derece olumsuz etkilediğini ve turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin (bozulma, tahrip, kirlilik vb.) yerel halkın turizmi geliştirme konusundaki destek düzeyini düşürmesinin mümkün olabileceğini göstermiştir.

Yoon vd. (2001) tarafından geliştirilen modeli ile Cengiz ve Kırkçbir (2007) tarafından Bodrum, Kemeraltı, Gümbet ve Halikarnas'ta gerçekleştirilen çalışmada ise Yoon vd. (2001) bulgularının aksine çevresel etkilerin turizm desteğini olumlu yönde etkileyen en önemli değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu olumlu desteğin devam edebilmesi için ise turizm işletmelerinin gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerin çevre kirliliğine sebep olmamasını, trafik ve ses kargaşasının denetlenmesi gerektiğini, yerel halk için parklar ve mevcut eğlence yerlerinde yerel halkın ucuz bir şekilde yararlanmasının sağlanması gerektiği gibi öneriler getirmişlerdir. Her iki çalışmada da turizmin ekonomik, kültürel ve sosyal etkileri toplam turizm etkisini ve bu bağlamda yerel halkın turizme olan desteğinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Turizm gelişimin dengeli bir şekilde yürütülebilmesi için turizm ile ilişki içinde olan tüm paydaşların turizm planlamasına katılımı sağlanmalı ve destekleri alınmalıdır. Bu paydaşların başında da turizm olayının gerçekleştiği bölgede yaşayan yerel halk gelmektedir. Yerel halkın turizmin gelişimine olan katılımı ve desteği turizm gelişimi için oldukça önemli bir etkidir (Oğuzbalaban, 2017).

2.3.4. Turizm Faaliyetinin Yerel Halk Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Turizm faaliyetinin önlenmesi mümkün olmayan etkileri ve sonuçları vardır. İyi bir planlama ve yönetimle negatif etkiler en alt seviyeye indirilebilirken, pozitif etkileri daha da ortaya çıkarılabilir. Uluslararası ve ulusal olarak gerçekleşen turizm hareketi birçok farklı sosyal ve kültürel alt-yapıdan, farklı

gelir seviyelerine sahip insanların katıldığı bir olaydır. Önceleri sadece ekonomik faydalarına odaklanılan turizmin etkileri sosyal, çevresel ve kültürel olarak da ölçülmektedir (Archer, Cooper, & Ruhanen, 2005).

Turizm gelişiminin temel amacı geliştiği bölgedeki yerel halkın yaşam kalitesini arttıran faydaları en üst seviyeye taşımak ve maliyetleri ise en alt seviyeye indirmektir. Sürdürülebilir turizm gelişimi için yerel halkın turizm faaliyetinden nasıl etkilendiği, yaşam kalitesini nasıl etkilediği göz önüne alınmalıdır (Türker, Selçuk, & Özyıldırım, 2016).

Butler'ın (1980) geliştirmiş olduğu TALC modelinde turizmin bölgede başlamasıyla birlikte başlayan ekonomik hareketlilik yerel halkın turizme karşı olumlu yaklaşmasını sağlamaktadır. Ancak turizmin daha fazla gelişimiyle birlikte bölgede meydana gelen kültürel, çevresel, sosyal ve hatta ekonomik olumsuzluklar yerel halkın turizme karşı daha mesafeli durmasına ve giderek turizmden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Mansuroğlu'nun (2006) Akseki'de yapmış olduğu çalışma da Butler'ın (1980) modelini doğrular nitelikte sonuç vermiştir. Turizm faaliyetlerinin daha yeni geliştiği ve gelir kaynaklarının sınırlı olduğu bu ilçede yerel halk turizmin gelişimi ve ekonomik etkileri konusunda oldukça olumlu tutum sergilemiştir.

Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri 40 yılı aşkın bir süredir çalışmalara konu olmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda ise yerel halkın desteğinin turizmin etkilerine göre değişkenlik gösterdiği vurgulanmıştır (Andereck & Vogt, 2000; Allen vd., 1988; Gürsoy & Rutherford, 2004; Harrill, 2004; Johnson & Snepenger, 2005; Dilek vd., 2017; Reisinger, 2009). Ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel birçok olumlu etkisi bulunan turizm aynı zamanda kaynakların yanlış ve plansız kullanımı, yanlış yer seçimi, doğal ve tarihi alanların zarar görmesi gibi pek çok olumsuz etkisi de bulunmaktadır.

Turizmin ekonomik kalkınmaya en önemi etkilerinden biri kadın istihdamına olanak sağlamasıdır (Sinclair, 1998; Yıldız, 2011). Gümüş ve Özüpekçe'nin (2009) Foça'da yapmış olduğu çalışmada kadın istihdamına yönelik artışta

turizmin etkisinin olduğu büyük oranda kabul görmüştür. Foça'da turizmin yerel halkın ekonomisine en büyük katkısı sağlayan sektör olduğu yerel halk tarafından yüksek oranda kabul görmüştür.

Çevre, turizmin bir bölgede başlaması ve gelişmesi için en önemli unsurlardan biridir. Turizm gelişiminin çevre üzerindeki olumlu etkilerinden söz edebilmek için yerel halka fayda sağlaması ve aynı zamanda sürdürülebilirliğini koruması gerekmektedir. Yerel halk için yapılan park ve bahçeler, alt-yapı ve üst-yapının düzenlenmesi, tarihi ve doğal güzelliklerin korunması turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri olarak sayılabilir (Kuvan & Akan, 2005; Yoon, Gürsoy, & Chen, 2001; Allen vd., 1988). Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ise trafik yoğunluğu ve gürültü, doğal alanların kirlenmesi, tarihi ve turistik yapıların zarar görmesi olarak sayılabilir (Yoon vd., 2001). Özdemir ve Kervankıran (2011), Afyonkarahisar'da yapmış oldukları çalışmada yerel halkın turizm olayına ekonomik bir olay olarak gördüğü ve olumlu yaklaştığı ancak çevresel düzenlemelerin yapılması ve doğal güzelliklerin korunması gerektiği sonucu çıkmıştır. Turizm geliştiği yerde olumsuz çevresel etkileri en az olacak şekilde gerçekleşmesi ve doğal güzellikleri korumaya katkı sağlaması beklenir (Eren & Aypek, 2012). Eren ve Aypek (2012) Cumalıkızık'ta gerçekleştirmiş oldukları çalışmada yerel halk turizmin çevreye zarar vermediğini, çevresel bilinci arttırdığını belirtmiştir.

Turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin farkında olan Pamukkale'de yaşayan yerel halk üzerinde yapılan çalışmada ise yerel halk turizmin önemli bir gelir kaynağı olmasından dolayı çevre üzerindeki olumsuz etkilerin turizm geliştikçe beraberinde azalabileceğini düşünmektedir (Bertan, 2009). Birçok devlet yönetimi turizm ve çevrenin ayrılmaz olarak ilişkili olduğunu ve hava, su, gürültü, görüntü kirliliğinden, ekolojik zararlardan ve bozulmalardan korunmak için turizmin iyi bir planlama gerektirdiğinin farkındadır (Inskepp, 1987). Pamukkale'de de yerel halkın bu düşüncelerinin somut hale

getirilebilmesi için yerel halkın kaynakların korunması ve devamlılığı için bilinçlendirilmesi çalışmaları yapılmalıdır (Bertan, 2009).

Turistik destinasyonda yaşayan yerel halk ve gelir seviyesi yüksek ülkelerden gelen turistler arasında zaman zaman fazlasıyla göze çarpan kültürel farklılıklar olabilmektedir. Böyle bir durumda yerel halk, itibar ve özsaygılarını yitirmek pahasına dahi turistleri memnun etmek isteyebilmektedir (Archer vd., 2005).

Turizmin istihdam, yaşam standardı, yaşam kalitesinin yükselmesi ve sağlanan vergilerin artması gibi ekonomik olan olumlu etkilerine rağmen yerel halk tarafından algılanan birçok olumsuz etkisini Milman ve Pizam (1988) araştırmasında ortaya konmuştur. Bölgede artan nüfusla birlikte yaşanan trafik sıkışıklığı, uyuşturucu bağımlılığı ve aşırı alkol tüketimi, organize ve bireysel suçların artması algılanan bu sosyal olumsuz etkilerin arasındadır.

Alaeddinoğlu'nun (2007) Van'da gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, bölgenin iyi bir turizm alt-yapısına sahip olduğunu ancak yaşanan sosyal huzursuzluklardan dolayı turist sayısında düşüş olduğu vurgulanmıştır. Turizmin bölgede gelir dağılımındaki farklılıkları azaltmakta ve bölgesel farklılıkları gidermekte olması ile ortaya çıkan tabloda Van halkı turizme olumlu yaklaşmakta ancak diğer taraftan ise turizmin özellikle gençler üzerinde ahlakın bozulması, giyim kuşamı değiştirmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi endişeleri yaşadığını da dile getirmiştir.

Bilim ve Özer'in (2013) Konya'da yerel halkın turizmin gelişimine olan yaklaşımını ölçtüğü çalışmada yerel halk ekonomik etkilerine yüksek oranda olumlu bakarken, sosyal ve kültürel etkilerine de ekonomik etkileri kadar olumlu baktığı sonucuna ulaşmıştır.

Turizmin toplumsal çevreye olan olumlu veya olumsuz etkilerine bakıldığında Söğüt'te yaşayan yerel halk, ilçe turizminin kentleşmeyi arttırdığına, bununla

beraber turizmin toplumsal çevre üzerindeki olumlu etkilerinden biri olan turizmin hoşgörü ortamını geliştirdiğine katılmaktadır. Turizmin geliştiği bölgelerde kadın istihdamının artması ve kadın hakları konusunda ilerleme sağlanması turizmin olumlu toplumsal etkilerindendir. Söğüt'teki yerel halk da turizmin kadın hakları konusunda ilerleme sağladığını düşünmektedir. Turizmin, tarihi ve kültür değerlere sahip çıkma hususundaki olumlu etkisini yerel halk bildirdiği görüşler ile onaylamaktadır. Yerel halk, turizmin yabancı dil öğrenmeye teşvik ettiğini düşünmektedir. Turizmin toplumsal çevreye olumsuz etkilerinden olan yabancı düşmanlığına ise katılmamaktadır. Yerel halk, turizm ile beraber suç oranlarında artışın yaşanmadığını ve yaşanmayacağını düşünmektedir. Toplumsal çevre üzerinde olumsuz etki olarak gördükleri tek unsur kültürün ticarileşmesi olmuştur (Vatan & Zengin, 2015).

Turizmin bir bölgede gelişebilmesi için yerel halkın önemli bir role sahip olması ve yerel halkın algılayacağı etkiler kesinlikle göz ardı edilemez. Türkiye'de yapılan çalışmaların hepsinde turizmin ekonomik etkisinin olumlu yönde algılandığını söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan turizm gelişim politika ve stratejilerinde yerel katılımın oldukça önemli bir etkisi vardır. Turizm her yönüyle ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğini korunması ise turizm sektöründeki tüm paydaşların etkin rol almasıyla sağlanabilir (Tosun & Timothy, 2003).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOZCAADA'DAKİ YEREL HALKIN TURİZMİN ETKİLERİNE KARŞI YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. BİR TURİZM DESTİNASYONU OLARAK BOZCAADA

3.1.1 Bozcaada'nın Tarihçesi

Çanakkale'nin iki ada ilçesinden biri olan Bozcaada köyü olmayan tek ilçe özelliğine sahip tek ilçedir. Bozcaada tarih ve mitolojiyi bünyesinde barındıran geçmişle, bir çok krallığın yönetimi altına girip çıkmıştır. Antik Çağ'da adı Leukophrys, Yunan mitolojisinde ise Tenedos olan Bozcaada'danın ilk sakinleri Akalar'ın bir kolu olduğu ve M.Ö 2000 yıllarında yerleştikleri tahmin edilen Pelasg'lar (Pelazziler)dır. Akalar'dan sonra adaya sırasıyla Fenikeliler, Atinalılar ve Yunanlar hakim olmuştur. M.Ö. 493 yılında Pers istilasına uğramış, M.Ö. 334 yılında ise Pers hakimiyetine son veren Büyük İskender devri başlamıştır.Bozcaada'da hakimiyet sürdüğü bilinen bir diğer krallık olan Bergamalılar'dan sonra M.Ö. 168 yılında da Roma hakimiyetine girmiştir. Ancak M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizanslılar'ın hakimiyetine girmiştir (WEB5).

1328 yılına kadar Bizans İmparatorluğu hakimiyetinde kalan Bozcaada, Aydınoğulları döneminde Türkler'le tanışmıştır. Bizans, Venedik ve Cenevizliler arasında hakimiyet mücadelesinden sonra ada 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet devrinde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde ve Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde bahsedilen Bozcaada'nın, Rus işgali sırasında yakılan ve neredeyse tamamı yıkılan kalesi II. Mahmut döneminde 1816 yılında yeniden inşa edilmiştir.

1912 Balkan Harbi sonrası Yunanistan'ın kontrolüne geçen ada Çanakkale Savaşları sırasında Fransızlar ve İngilizler tarafından üs olarak kullanılmıştır. Lozan Antlaşması ile birlikte 20 Eylül 1923 tarihinde yeniden Türkiye Cumhuriyeri topraklarına katılmıştır (Akşit, Tolun, Özkök, & Kaşıkçı, 2019).

Bozcaada konumu ve yapısı itibariyle stratejik amaçlar dışında da kullanılmıştır. Osmanlı idaresinde hatta Cumhuriyet döneminde sürgün yeri olarak kullanılan adada yaşanan en önemli sürgün olayı Sadrazam Halil Hamit Paşa'dır. Osmanlı idaresinde olan adaya Rum kültürünün yanında Müslüman Türk kültürü de yerleşmeye başlamış ve konumu ile dikkat çeken ada, sosyo-kültürel yapısıyla da dikkat çekmeye başlamıştır. İki toplum arasındaki farklılıklara rağmen her zaman kültürel değerlere saygı ön planda olmuştur. 1460'lı yıllardan bu yana adada camiden gelen ezan sesi ve kiliseden gelen çan sesi aynı anda yankılanmıştır (Durmuş, 2006).

Kimi kaynaklarda ise Bozcaada, yapılan kazılarda elde edilen çeşitli paraların bulunması nedeniyle tarihinin bir bölümünde darphane olarak kullanıldığı ve bulunan paraların Persler'den önce basılmış olması ve bu nedenle de ada tarihinin M.Ö. 3000'li yıllara dayandığı belirtilmektedir (WEB6). Bozcaada'nın eski adı olan Tenedos'un ise mitolojik bir öyküsü vardır. Bozcaada'nın karşısında Kolonai şehrinin kralı olan Kyknos'un oğlu Tenes, üvey annesi tarafından kendisine göz dikmekle suçlanır. Kyknos da buna inanır ve Tenes'le kız kardeşini bir sandığa kapatıp denize atar. Deniz Tanrısı Poseidon çocukları korur ve onları o zaman Leukophrys adıyla anılan Tenedos'a çıkarır. Daha sonra hatasını anlayan Kyknos, Tenes ile barışmak üzere Tenedos'a gelir ancak Tenedos babasının gemisini karaya bağlayan halatı keser ve tüm bağlarını da koparmış olur. Adanın ismi ise Tenes'in gelmesinden sonra Tenedos olarak anılır. Tenedos adı, Homeros'un İlyada destanında da geçmektedir (Akşit vd. 2019).

3.1.2. Bozcaada'nın Coğrafi Yapısı, İklimi ve Ulaşımı

Çanakkale iline bağlı Bozcaada ilçesi Ege Denizi'nin kuzey-doğu'sunda, Çanakkale Boğazı'nın 12 denizmili güneyinde yer alan bir adadır. Çanakkale il merkezine 25 mil, Gökçeada'ya 17 mil, Limniye 26 mil ve Midilli adasında 27 mil uzaklıktadır. Şuanda ulaşımın sağlandığı Ezine ilçesi Geyikli Beldesi Yükyeri Feribot İskelesine 4 mil uzaklıktadır. Çevresi 38 km tutan Bozcaada'nın yüzölçümü ise etrafında yer alan irili ufaklı 17 adacıkla beraber 37.6 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Bu adaların en büyüğü 800 dönümlük arazisi ile halk arasında Tavşan Adası olarak bilinen Mavriya Adası'dır. Yeryüzü şekli bakımından genel olarak alçak ve basık bir yapıdadır. En yüksek noktası 192 metre ile Göztepe'dir. Koylar ve burunlar adaya özgü yer şekilleridir. Ada'da 12 koy, 12 burun ve kuzey kıyılarında kumullar bulunmaktadır (WEB7).

Bozcaada bulunduğu konum itibariyle tüm özelliklerini taşımasa da Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Yazları serin ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçer. Yılın tüm aylarında rüzgarlı olan Bozcaada özellikle kış aylarında aşırı rüzgarlıdır. Boğazın tam çıkışında yer alması nedeniyle kuzey rüzgarlarını fazlaca almakla birlikte güney rüzgarlarına da açıktır. Rüzgar, Ada'nın bitki örtüsü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Rüzgara açık kısımlarda bitki örtüsü oluşamamakla birlikte iç kesimlerde ormanlık alanları bulunmaktadır. Ada'da 65 familyaya ait 437 bitki türü olduğu tespit edilmiştir. Adaya özgü ancak endemik olmayan bitki türleri, Borçanka, Sakız Ağacı, Kum Sütleğeni, Abdesbozan, Sarı Gelincik, Yatık Nakıl, Akıllı Geven, Kum Zambağı, Deniz Geveni'dir. Bunların dışında Begonvil, Makasotu, Kazayağı, Basık Kaynanadili gibi egzotik türlerde bulunmaktadır. Bitki örtüsünde en önemli alanı bağları oluşturmaktadır. Yazları sürekli esen poyrazı Bozcaada üzümlerinin can damarıdır. Doğal bitki örtüsü ise makidir (WEB8).

3.1.3. Bozcaada'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu

Bozcaada sosyal yapısı itibariyle farklı kültür ve geleneklere ev sahipliği yapan bir ilçedir. Osmanlı döneminde stratejik bir öneme sahip olan ada

günümüzde de önemini korumaktadır. Müslimler ve Gayri Müslimler'in uzun yıllar bir arada yaşadığı adada gayri müslim sayısı azalmış olsa da etkileri mimari, gastronomi, tarım ve geleneklerde etkisi devam etmektedir. Bozcaada, tarih boyunca küçük bir yerleşim yeri olma özelliğini korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında da bu özelliğini koruyan adaya stratejik konumu her zaman ayrıcalık tanımıştır. Osmanlı döneminde 12 ay hareketliliğin olduğu adada günümüzde bu hareketlilik turizmin etkisiyle yalnızca yaz aylarında yaşanmaktadır (Durmuş, 2006).

Nüfusuna göre ilçe olma özelliğine sahip olmayan ancak stratejik konumu nedeniyle ilçe olarak kabul edilen Bozcaada'da nüfus 1990'lı yıllarda iki binin üzerine çıkmış ve bunun en önemi sebeplerinden birinin ulaşımın hızlı feribotla sağlanması ve buna bağlı olarak turizmde yaşanan gelişmeler olmuştur. Adanın nüfusu 2018 sayımında toplam 3 bin 23 kişi olarak belirlenmiştir. Bunun 1685'i erkek, 1338'i kadındır (URL1). İlçe nüfusunun mesleklere göre dağılımını gösteren kesin rakamlar bulunmamakla birlikte nüfusun yaklaşık %20'si işçi, emekli ve memur, %14'ü öğrenci, %1'i ticaret erbabı, %20'si tarımsal faaliyetlerle, %25'i turizmle, %5'i balıkçılıkla uğraşır. Geri kalan kısım ise işsiz, çocuk, ev hanımı ve yaşlılardan oluşmaktadır (WEB9).

Yaklaşık olarak %61'i ilköğretim, %17'si ortaöğretim, %11'i yüksek öğretim mezunu, %5'i diplomasız olurken %6'sı henüz okul çağında değildir. İlçede 20'den fazla Rum asıllı Türk vatandaşı yaşamaktadır. Yaz aylarında yazlıkçılar ve turistlerle birlikte nüfus 10 bini bulmaktadır (WEB10).

Rum nüfusun gelişmesinde etkili olduğu şarapçılık, Osmanlı döneminde de alınan vergiler sebebiyle oldukça önemli bir yere sahipti (Durmuş, 2006). İlçede özel sektöre ait altı adet şarap fabrikası 6000 ton şarap üretimi ve 63 kişinin istihdam edilmesiyle önemli bir yere sahiptir. Bağcılık en büyük geçim kaynağıdır. Boğazın tam çıkışında yer alan Bozcaada'da, aldığı kuzey rüzgarları sayesinde çeşitli üzümler ve şaraplık üzümler yetiştirilmektedir.

Bağcılık ve şarapçılığın yanı sıra balıkçılık da adanın önemli geçim kaynakları arasındadır. Liman Başkanlığı'na kayıtlı 213 balıkçı teknesi ile 98 kişi profesyonel balıkçılık yapmaktadır. 2004 yılında kurulan Bozcaada Su Ürünleri Kooperatifi'nin 42 üyesi bulunmaktadır (WEB7).

Bozcaada'da yukarıda bahsetmiş olduğumuz iki meslek kolu dışında en önemli geçim kaynağı turizm sektörüdür. Adada sezon Haziran ayında başlayıp Eylül sonuna kadar devam etmektedir. Bu gelişimdeki en önemli etken 1996 yılında adaya başlatılan arabalı vapur seferleri olmuştur.

3.1.4. Bozcaada'nın Turizm Potansiyeli

Bozcaada tarihi ve mimari dokusu, eşsiz doğası ve anakaraya olan yakınlığı ile son yıllarda çoğunluğu yerli olan turistlerin ilgi odağı haline gelmiştir. 1996 yılından itibaren başlayan arabalı vapur seferleri Bozcaada'da turizmin ve turizme bağlı iş kollarının her geçen yıl kademeli olarak gelişmesini sağlamıştır (Çenet, 2008).

Bozcaada coğrafi konumu, kendine has doğası, tarihi ve mimari dokusu, sunmuş olduğu turistik ürünleriyle belli bir turistik imaj oluşturmıştır. Oluşturmuş olduğu bu imajın tursitlerde yarattığı olumlu algı onu Türkiye turizminde ayrıcalıklı bir rota haline getirmiştir. Bozcaada'da turizm, kitle turizminden ziyade münferit bir anlayış çerçevesinde gelişim göstermiştir. Burada Akdeniz bölgesinde gelişmiş olan kitle turizminin gelişemeyeceğini Bozcaada'nın hem sahip olmuş olduğu kısıtlı doğal kaynakları hem de sunmuş olduğu turistik ürünlerin özelliklerinden dolayı söylemek mümkündür. Bozcaada'da konaklama çeşidinin oda-kahvaltı şeklinde ya da sadece oda şeklinde olması, konaklama yerlerinin butik otel ya da pansiyon olması Bozcaada'yı ziyaret eden turistlerin bir kıyı lokantası ya da sokak arasında bulunan samimi mekanlarda vakit geçirmesini sağlamaktadır. Bozcaada'nın çekmiş olduğu ziyaretçi profili ise yeni ürünlere ve deneyimlere açık, farklılıkları seven alternatif turizm arayışında olan bir kitledir.

Bozcaada'nın bugünkü imajını yaratan ise laternatif turizm arayışında olan bu turist profilidir (Türemez & Kalpaklıoğlu, 2008).

Turizmin gelişimi ve faaliyete geçen konaklama işletmesi sayısı da birbirine paralel olarak artış göstermiştir. Turizmin gelişim gösterdiği her bölgede olduğu gibi Bozcaada'da da turizm ana gelir kaynaklarından biri olmuştur.

Tablo 8. 2017 yılı İtibariyle Bozcaada'da Faaliyet Gösteren Belediye Belgeli Konaklama İşletmeleri Sayısı

Yıllar	Belediye Belgeli Otel			Belediye Belgeli Pansiyon		
	Adet	Oda	Yatak	Adet	Oda	Yatak
2011	42	570	1208	70	451	951
2012	54	606	1316	86	508	1146
2013	52	555	1199	86	509	1146
2014	-	-	-	-	-	-
2015	52	602	1311	111	695	1581
2016	53	624	1367	124	768	1743
2017	53	633	1390	139	835	1904

Kaynak: <https://canakkale.ktb.gov.tr>, Erişim: 25 Haziran 2019 (WEB11)

Tablo 8'de belediye belgeli otel ve pansiyonların sayıları verilmektedir. 2017 yılı sonu itibariyle toplamda 192 otel ve pansiyon bulunmaktadır. Bozcaada'da faaliyet gösteren çok sayıda otel ve pansiyon bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ev pansiyonculuğu da Bozcaada'da turizm gelişimiyle beraber artış göstermiştir.

Tablo 9. 2017 Yılı İtibariyle Bozcaada'da Faaliyet Gösteren Turizm İşletme Belgeli Oteller

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli Oteller		
	Adet	Oda	Yatak
2009	2	47	98
2014	3	69	144
2015	4	78	162
2017	5	60	126

Kaynak: <https://canakkale.ktb.gov.tr>, Erişim: 25 Haziran 2019 (WEB11)

Bozcaada’da konaklama işletmeleri belediye belgeli ve turizm işletme belgeli olarak faaliyet göstermektedir. Tablo 9’da (s.79) Bozcaada’da faaliyet gösteren turizm işletme belgeli konaklama işletmelerinin sayısı yer almaktadır. Turizm işletme belgeli işletmelerin sayısı belediye belgeli olan tesislere oranla oldukça düşüktür.

Tablo 10. 2009-2018 arası Belediye Belgeli Otellerin Geceleme Rakamları

Yıllar	Geceleme		Ortalama Kalış Süresi		Doluluk Oranı (%)
	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	
2009	5,380	67,921	2,7	2,1	21,74
2010	8,061	75,107	1,5	1,7	23,65
2011	13,762	111,161	1,6	2	35,46
2012	3,411	61,833	1,5	1,3	18,26
2013	36,135	123,153	1,4	1,2	44,60
2014	2,426	79,514	2,2	1,7	23,69
2015	1,037	47,091	1,8	1,8	13,99
2016	39	46,984	1	2	13,67
2017	5	46,570	2,5	1,94	35,97
2018	35	45,370	2,3	1,9	35,28

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, Erişim: 23 Haziran 2019 (WEB12)

Tablo 11. 2009-2018 arası Turizm İşletme Belgeli Otellerin Geceleme Rakamları

Yıllar	Geceleme		Ortalama Kalış Süresi		Doluluk Oranı (%)
	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	
2009	168	4,344	2,4	2,5	34,35
2011	660	7,600	4,5	1,3	28,28
2012	159	10,683	1,6	1,4	41,14
2013	286	9,433	2,2	1,9	31,97
2014	256	7,053	2,9	2,2	29,27
2015	89	8,966	2	1,1	27,50
2016	316	10,825	1,8	2,1	37,01

2017	46	8,848	2,09	2,03	43,09
2018	113	8,533	2,6	2,3	41,89

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, Erişim: 23 Haziran2019 (WEB13)

Tablo 10’da ve Tablo 11’de (s.80) belediye ve turizm işletme belgeli otellerin geceleme rakamlarına baktığımız zaman en yüksek geceleme ve doluluk oranlarına 2011 yılında ulaşıldığı görülmektedir. Bozcaada turizminin tam olarak potansiyelinin tam olarak anlaşılabilmesi için özellikle arabalı vapur seferleriyle taşınan yolcu ve araç sayısına da bakılması gerekmektedir. Geyikli-Bozcaada arası faaliyet gösteren arabalı vapur seferlerinin araç-yolcu istatistiği ise bizlere toplam ziyaretçi sayılarını vermektedir.

Tablo 12. 2011-2016 arası Geyikli – Bozcaada Feribot Araç-Yolcu İstatistikleri

Aylar	Tür	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ocak	Araç	1.545	1.355	1.229	1.706	1.486	1.725
	Yolcu	5.354	4.702	4.249	5.798	4.374	5.837
Şubat	Araç	1.684	1.339	1.402	1.796	1.422	2.189
	Yolcu	5.877	4.682	4.769	6.509	4.444	7.351
Mart	Araç	1.899	2.231	1.984	2.255	2.219	2.974
	Yolcu	6.598	7.746	6.711	8.298	7.308	10.001
Nisan	Araç	2.792	37.83	3.361	3.617	4.217	5.418
	Yolcu	9.552	15.592	12.957	13.982	14.467	21.518
Mayıs	Araç	4.848	4.461	5.122	6.737	8.102	8.660
	Yolcu	17.513	18.487	20.818	30.107	34.010	41.776
Haziran	Araç	7.627	8.645	8.585	8.649	9.175	9.965
	Yolcu	25.661	36.429	31.663	37.160	36.888	39.465
Temmuz	Araç	17.953	14.365	13.032	15.745	18.309	21.025
	Yolcu	59.457	59.950	44.373	65.255	77.508	95.402
Ağustos	Araç	14.527	16.001	19.020	21.361	22.571	22.516
	Yolcu	47.608	61.259	65.643	91.393	94.032	97.307
Eylül	Araç	9.546	7.880	8.534	9.829	13.388	15.198
	Yolcu	34.165	32.268	34.283	42.505	57.951	74.576

Ekim	Araç	2.970	4.283	4.995	5.319	3.511	
	Yolcu	9.975	16.201	18.133	20.187	13.555	
Kasım	Araç	2.689	1.846	1.961	2.388	2.507	
	Yolcu	8.785	6.149	6.304	7.440	7.331	
Aralık	Araç	1.748	1.545	1.608	1.859	2.292	
	Yolcu	5.938	5.215	5.732	5.772	7.022	

Kaynak: (T.C. Bozcaada Belediyesi, 2019)

2011-2016 yılları arasında Geyikli – Bozcaada seferi yapan arabalı vapur taşıma istatistikleri Tablo 12’de (s.81) verilmektedir. Bozcaada’ya gelen hem araç hem de yolcu sayısı bir önceki yıla göre sürekli artış göstermiştir. Bunun yanı sıra aylar bazında baktığımız zaman da bir önceki yılın aynı ayına göre yolcu ve araç sayısında artış gözlenmiştir. Bozcaada’ya olan turizm talebi sürekli artış göstermiştir. Mevcut rakamlara göre Bozcaada’da turizm sezonunun hareketliliği Mayıs ayında başlayıp Ekim ayına kadar devam etmektedir. Bozcaada’da turizm sezonunun en yoğun olduğu aylar ise Temmuz ve Ağustos olarak gözlenmiştir. 2011 ve 2016 yılı araç ve yolcu rakamlarını karşılaştırdığımız zaman yolcu sayısında yaklaşık %100 bir artış olduğu, araç sayısında ise bu değişim %55 oranında gerçekleşmiştir. Bozcaada’nın turizm potansiyelinin kitle turizmi olduğu söylenmese dahi turizm potansiyelinde düzenli olarak artış gözlenmektedir.

Bozcaada’da faaliyet gösteren herhangi bir seyahat acentası bulunmamakla beraber burada faaliyet gösteren turizm işletmeleri satışlarını on-line kanallar aracılığıyla yapmaktadır. Ayrıca Bozcaada’da turizm işletmeleri tarafından kurulmuş olan Bozcaada Turizm İşletmeleri Derneği (BOZTID) de Bozcaada’da turizm faaliyetlerinin yılın 12 ayına yayılması için çalışmalar yürütmektedir. Derneğin öncelikli amacı Bozcaada turizminde yerelliği ön plana çıkararak bağcılık ve şarapcılık kültürünün sürdürülebilir olmasıyla, adanın sahip olduğu doğal kaynakların gelecek kuşaklara da aktarılacak turizmin gelişimini sağlamaktır. Dernek Bozcaada’da faaliyet gösteren turizm işletmelerini tek bir çatı altında toplama görevini üstlenmiştir (WEB14).

3.1.4.1. Tarihi ve kültürel yerler

Bozcaada'da günümüzde iki cami, iki kale, altı mezarlık, bir çeşme ve bir kilise bulunmaktadır. Antik çağlardan beri tüm devletlerin odağında olan Bozcaada'da kalan az sayıdaki bu tarihi yapılardan aşağıda bahsedeceğiz.

3.1.4.1.1. Alaybey Camii

Kesin yapım tarihi bilinmeyen caminin 1700'lü yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Harap olan Ali Ağa Camii'nin, Kale kumandanı olan Miralay (albay) Ahmet Ağa tarafından yenilendiği ve adının da buradan geldiği bilinmektedir. İki mahallesi bulunan adanın adlarından biri Alaybey Mahallesi'dir. Kırmızı kesme taştan yapılan caminin girişi kuzey cephedeki beş taş basamakla çıkılan basık kemerli çift kanatlı ahşap kapıdandır. Kuzey-batı köşesinde yer alan minaresi ise beyaz kesme taştan yapılmıştır. Şerefe korkulukları oyma, şerefe altı stalaktitlidir. Sade işçilikle yapılan tavanının aksine cami içinde mihrap ve pencere üstleri barok tarzda dal motifleriyle süslendirilmiştir. Minber ve mihrapta ise süsleme yoktur. Caminin avlusunda bulunan ufak "hazire"de 14 mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan biri Osmanlı'da sadrazamlık yapmış olan Halil Hamit Paşa'ya aittir. Cami günümüzde ibadete açıktır (WEB15).

3.1.4.1.2. Köprülü Mehmet Paşa Camii

Venedikliler döneminde yıkıldığı tahmin edilen, halk arasında Mihçı Camii diye bilinen cami, daha sonra Köprülü Mehmet Paşa tarafından 1655'de yeni baştan yaptırılarak onun adını almıştır. Halk arasında Yalı Camii olarak bilinen caminin kitabesi yoktur. Zaman içinde geçirdiği tamirler ile şimdiki şeklini almıştır. Kırmızı çatılı, kareye yakın planlıdır. Kapı ve pencere kenarları ile, saçak altı kırmızı kesme taştan yapılmış olup diğer yerler sıvalıdır. Caminin kuzey-doğu köşesindeki 62 basamaklı minaresi 1965 yılında yeniden yapılmıştır. Cami günümüzde ibadete açıktır (URL3).

3.1.4.1.3. Namazgah eşmesi

Sadrazam Öküz Mehmet Paşa'nın Bozcaada'da yaptırdığı çeşmelerin en önemlisidir. Namazgah meydanının kuzey-doğu köşesindedir. Doğu ve güney cepheleri kesme tuf, batı ve kuzey cepheleri moloz taşla örölmüş kare planda bir sarnıçlı çeşmedir. Kitabesinde 1703 tarihi görölmektedir (WEB15).

3.1.4.1.4. Meryem Ana Kilisesi

Diğer adı Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi olan kilise adadaki Rum Ortodoks Cemaati'ne ait, ibadete açık olan tek kilisedir. Rum Mahallesi'nin tam ortasında konumlanan kilisenin kapısında okunan tarihe göre 1869 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Avlusundaki 1895 yapımı 4 katlı çan kulesinin aşınması nedeniyle 1980'lerde kısmen sökülmüş ve kule metal kafes içine alınmıştır. Kilisenin içini görebilmeniz için ise tek imkan Pazar sabahları yapılan ayindir. Bu zamanın dışında kilise ziyarete kapalıdır (WEB15).

3.1.4.1.5. Bozcaada Kalesi

Bozcaada'ya yaklaştıkça ilk göze çarpan ve heybetli görüntüsü ile karşılayan kalenin, kimler tarafından yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte Venedik, Ceneviz ve Bizanslılar döneminden beri ayakta olduğu bilinmektedir. Kale, Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet tarafından esaslı bir şekilde onarılmıştır. En önemli tamirinin 2. Mahmut tarafından 1815 yılında yaptırıldığı taşıdığı kitabeden bilinmektedir. Bozcaada, Fatih Sultan Mehmet döneminde ilk defa Türklerin yönetimine geçtiğinde kale içine bir cami yaptırılmıştır. Temelleri hala görünen bu cami, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yenilenmiştir. Ayrıca kale içinde Bozcaada tarihi ile ilgili tarihi ve etnografik eserlerin sergilendiğı bir bölüm de yer almaktadır (WEB15).

3.1.4.1.6. Yeni Kale

Bozcaada meskun mahallinin yukarısındaki tepede bulunan Tabya'dır. Halk arasında "Yeni Kale" diye anılmaktadır. Günümüzde harabe halindedir. Bozcaada Kalesi'nin içindeki sergide bulunan kitabesinden anlaşıldığı üzere

Tabya 2.Mahmut döneminde 1827 yılında Bozcaada Muhafızı Hafız Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır (WEB15).

3.1.4.1.7. Aya Paraskevi Ayazması

Bozcaada'nın güney kıyıları ortasında bulunan Rum Ortodoks Cemaatine ait bir manastırdır. 8 çınarın altında küçük bir şapel, iki küçük yapı ve çift oluklu bir çeşmeden meydana gelmektedir. Her yıl 25-26-27 Temmuz günlerinde burada Ayazma Panayırı yapılmaktadır (WEB15).

3.1.4.1.8. Bozcaada Müzesi

Müze, bireysel girişimlerle Rum Mahallesi'nde, Bozcaada Kaymakamlığı'nın 2006 yılında tahsis ettiği tarihi binada özel bir çabayla kurulmuştur. Bozcaada Müzesi'nde sergilenen koleksiyonlar arasında eski Bozcaada fotoğrafları, Osmanlı döneminden kalma obje ve evraklar, Çanakkale Savaşı'nda üs olarak kullanılan Bozcaada'da yabancı ülkelerin bıraktığı her türlü malzeme ve belgeler, Bozcaada'ya yönelik arkeolojik eser ve sikkeler, harita ve gravürler, posta ofisi damgaları ve filatelik ürünler, bağcılık ve şarapçılık tarihine yönelik şarap şişeleri, etiketler, şarap yapımında kullanılan çeşitli objeler, Osmanlıca, İtalyanca, Yunanca, Fransızca ve İngilizce Bozcaada hakkında yazılmış orijinal kitap, belge ve dokümanlar, mineral, fosil ve deniz kabukları, Bozcaadalılar tarafından kullanılmış ve Merkeze bağışlanmış günlük kullanım ve bir dönemin üretim biçimini de yansıtan farklı meslek gruplarına ait eşyalar yer almaktadır (WEB6).

3.1.4.2. Festival ve Etkinlikler

3.1.4.2.1. Ozanın Günü ve İlyada Okumaları

Anadolu'lu ozan Homeros'un anısına, 2002 yılında gazeteci-yazar Haluk Şahin tarafından başlatılan "Ozanın Günü ve İlyada Okumaları", 2007 yılından bu yana Bozcaada Derneği tarafından düzenlenmektedir. Etkinlik, Prof. Dr. Haluk Şahin, Prof. Dr. Cevat Çapan ve Yrd. Doç. Dr. Rüstem Aslan'ın danışmanlığında, o yıl davet edilen bir ozanın önderliğinde iki gün sürmektedir. Etkinlik boyunca davetliler ozanın şiirlerini kendi ağzından

dinleme ve ünlü destan İlyada'yı ve Homeros'un diğer yapıtlarını birçok dünya dilinde dinleme fırsatı elde etmektedir. 2018 yılına kadar Homeros 26 dilde okunmuştur (URL4).

3.1.4.2.2. Kültür Sanat Bağbozumu Festivali

18 yıldır düzenlenen festival adanın en köklü festivallerinden biri olma özelliğine sahiptir. Bağbozumu şenlikleri, her yıl şarap fabrikalarının bağlarında gerçekleştirilen bağbozumu ile başlayıp 3 gün boyunca sürmektedir. Çeşitli aktivitelerle büyük bir organizasyona ev sahipliği yapan adada festival döneminde binlerce turist ağırlanmaktadır (URL4).

3.1.4.2.3. Bozcaada Caz Festivali

2018 yılında ilki düzenlenen festival, açık havada caz festivali deneyimi sağlayarak yeni bir bakış açısı sağlamıştır. Farklı jenerasyonlardan müzisyenleri ada halkı ve ziyaretçileriyle buluşturan Bozcaada Caz Festivali; funk, pop, etnik, balkan, füzyon ve özgür caz gibi türleri içeren büyük bir organizasyon olmuştur (URL4).

3.1.4.2.4. Diğer Etkinlik ve Festivaller

Bozcaada son yıllarda etkinlikleri ve festivalleriyle çoğunlukla yerli turistlerin odak noktası haline gelmiştir. Kış mevsiminde ıssızlaşan adada yaz mevsiminin başlamasıyla hareketlilik başlamakta ve ada nüfusu 10.000'lere kadar çıkmaktadır. Düzenlenerek adaya daha da hareketlilik kazandıran diğer festivaller ise aşağıdaki gibidir (URL4);

- Uluslararası Yerel Tatlar Festivali
- Bozcaada Yarı Maratonu ve 10K Koşusu
- Uluslararası Şarap Yarışması
- Ayazma Panayırı
- Uluslararası Salhane Şarap Günleri
- Erken Bağ Bozumu Günleri
- Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Turizm endüstrisi gelişmeye başladığı sanayi devrimi öncesi dönemlerden günümüze kadar ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla hem turizm endüstrilerinin hem de turizm akademi dünyasının ilgi odağı olmuş ve bu alanda yapılan çalışmalar son elli yılda büyük bir ivme kazanmıştır. Turizmin ülke ekonomilerine doğrudan ya da dolaylı olarak sağlamış olduğu döviz girdisinin yüksek olması nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde geliştirilmesi ve iyileştirilmesi öncelikli olan endüstriler arasında yer almaktadır.

Turistik destinasyonlarda yaşayan yerel halk, turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinden makro ve mikro doğrudan etkilenmektedir. Makro düzeyde bölgesel olarak etkilenirken, mikro boyutta kişisel boyutta etkilenmektedir. Çalışmaya konu olan Bozcaada ise son yıllarda sürekli artan ziyaretçi sayısı ile turizmden doğrudan ve dolaylı olarak gelir elde etmektedir.

2007 yılında tamamlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023'ün temel vizyonu "Sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenerek istihdamın arttırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması ve Türkiye'nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline gelmesinin sağlanmasıdır." 2008 yılında Bozcaada için hazırlanmış olan "Bozcaada İlçe Stratejik Planı"nda adanın yatırım ortamı değerlendirilmiş ve 9 ana başlık altında (Ulaşım, Kültür ve Turizm, Tarım, İmar ve Altyapı, Eğitim, Sağlık, Çevre ve Orman, Yerel Yönetimler, Diğer) 36 ayrı tedbir belirlenmiştir. Bu bağlamda Bozcaada için hazırlanan turizm master planı ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ada turizmi için yol gösterici ve stratejik bir önem taşımaktadır (T.C. Bozcaada Belediyesi, 2019). Bozcaada ile ilgili turizm planlarında dikkat çeken en

önemli unsurlardan biri ise Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te yer alan Bozcaada Yat Limanı projesidir.

Bozcaada'nın sahip olduğu bozulmamış mimarisi, temiz denizi, tanınmış şarap endüstrisi turistlerin ilgisini her geçen gün daha fazla çekmektedir. Turizmin gelişmesi yerel halka olumlu etki etmesinin yanısıra çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Önemli bir çekim merkezi olma potansiyeline sahip olan adada turistik hareketlilikle birlikte yaz nüfusu kış nüfusuna göre beş kat artmaktadır. Günübirlik ziyaretçilerle de birlikte taşıma kapasitesinin aşılması ada halkını da etkilemektedir.

Buradan hareketle çalışmanın öncelikli amacı, Bozcaada'da yaşayan yerel halkın turizmin etkilerine karşı yaklaşımlarının tespit edilmesi, yerel halkın bölgeye duyduğu bağlılığı ile bu bağlılığın turizmin gelişimine ve etkilerine yönelik yaklaşımlarında bazı demografik özellikleri ile anlamlı bir ilişki düzeyinin olup olmadığının ortaya çıkarılmasıdır.

Bozcaada'da yerel halkın turizmin etkilerine ve gelişimine yönelik yaklaşımlarını ele alan daha önceki çalışmalarda (Ayhan, 2008; Çakıcı & Aksu, 2008) örneklemin küçük olması ve Bozcaada'daki turizm gelişim süreci göz önüne alındığında aradan geçen 11 yılda gerçekleşen değişim ve yerel halkın bu değişimlere olan yaklaşımının yeniden ve daha büyük bir örneklem ile değerlendirilmesi de çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran bir özelliğe sahiptir.

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği uygulanmıştır. Toplamda 525 anket formu dağıtılmıştır. Anketlerin bir kısmı yüz yüze uygulanmış olup bir kısmı dağıtılıp sonrasında toplanmıştır. Anket formlarının içerisinde yer alan hatalı ve eksik anketlerin olması nedeniyle 442 anket formu analize tabi tutulmuştur.

3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Bozcaada'da yaşayan yerli halk oluşturmaktadır. Resmi rakamlara göre 2018 yılı Bozcaada nüfusu toplamda 3 bin 23 kişidir (WEB10).

Araştırma kapsamında evrenin tümüne ulaşmak zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığı için evreni temsil etmesi amacıyla basit tesadüfi örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Büyüköztürk (2012) evrendeki bütün analiz birimlerinin araştırmaya katılmada eşit ve bağımsız olduğunu bu yöntemde bireylerin ankete katılım olasılığının aynı olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın örneklem büyüklüğü %95 güvenirlik sınırları içerisinde %5'lik hata payı dikkate alınarak 384 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda hatalı ve eksik anketlerin ayrılması işleminden sonra uygulanan 442 adet anket analiz edilmiştir.

3.3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Anket uygulaması Bozcaada'da yaşayan yerel halka gerçekleştirilmiştir. Anket yaz sezonu sebebiyle Bozcaada'da turizm hareketliliğinin başladığı zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Genellikle ilçe merkezinde ve kısmen merkez dışında bulunan yerel halka uygulanmıştır. Ayrıca meslek gruplarından Bozcaada'da tarımla uğraşan yerel halka yönelik anket az sayıda uygulanabilmektedir. Uygulamanın 26 Mayıs 2019 ve 2 Haziran 2019 tarihleri arasında sınırlı kalması da araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı da Bozcaada'nın turizm potansiyeli, doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirasları hakkında çok yayının olmamasıdır. Bu sebeple sürekli olarak aynı kaynaklara başvurmak zorunda kalınmıştır.

3.3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacına yönelik oluşturulan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

H₁: Bozcaada'lı olma durumu ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır.

H₂: Yerel halkın turizm içerisinde olma durumu ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır.

H₃: Bozcaada'da yaşam süresi ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır.

H₄: Bozcaada'da yaşam süresi ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır.

H₅: Bozcaada'da yaşam süresi ile yerel halkın kendini Bozcaada ile özdeşleştirmesi arasında ilişki vardır.

H₆: Yerel halkın turizme bağlı gelir kaynağı ile Bozcaada'da turizmin gelişmesi düşüncesi arasında ilişki vardır.

H₇: Yerel halkın eğitim durumu ile turizm gelişimi arasında ilişki vardır.

3.3.4. Araştırmada Yer Alan Ölçekler

Araştırma için geliştirilmiş olan anket formunda 3 ayrı ölçek kullanılmıştır. Toplamda 4 bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde demografik özelliklere yönelik 13 soru yer almaktadır. Özyurt (2018) tarafından daha önce kullanılmış ölçeklerden faydalanarak oluşturulmuş, ikinci bölümde toplamda 6 önermeden oluşan yere bağlılık ölçeği (Williams & Vaske, 2003), üçüncü bölümde (McGehee ve Andereck, 2004; Andereck & Vogt, 2000; McCool ve Martin, 1994) toplam 3 önermeden oluşan turizm gelişimine karşı tutum ölçeği ve son bölümde yine Özyurt (2018) tarafından daha önce kullanılmış olan ölçeklerden geliştirilerek (Johnson vd., 1994; Andereck ve Vogt, 2000; Yoon vd., 2001; Choi ve Sırakaya, 2005) oluşturulmuş olan ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerin sorulduğu 28 önerme ve Vatan ve Zengin (2015)'in çalışmasından faydalanarak toplamda 31 önermenin yer aldığı turizm etkileri ölçeği yer almaktadır. Anket 5'li Likert

ölçeği formatında olup, "1-Hiç Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4-Katılıyorum ve 5-Tamamen Katılıyorum" ifadelerinden oluşmaktadır.

Anketin ölçeklerini oluşturan önermelerin güvenilirliklerini ölçmek ve anlaşılmayan soru olup olmadığını anlamak amacıyla İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde eğitim gören 30 kadar öğrenciye öntest uygulanmıştır. Öntest sonucunda Cronbach Alpha kat sayısı 0,76 gibi oldukça yüksek bir oran çıkmıştır. Bunun sonucunda anketin uygulanabileceğine karar verilmiştir.

3.4. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.4.1. Verilerin Analizi

Araştırma için toplanan anketlerin analize uygunluk bakımından kontrolü yapıldıktan sonra ankete ait veriler gerekli kodlamalar yapılarak IBM SPSS 16.0 İstatistik Programı'na girilmiştir. Öncelikle ölçeklerin güvenilirlik analizleri yapılmış ve ardından anketi yanıtlayan yerel halkın frekans tabloları oluşturulmuştur.

3.4.2. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Anket uygulamasına katılan yerel halkın demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%	Bozcaada'da İkamet	N	%
Erkek	251	56,8	1 Yıldan Az	47	10,6
Kadın	191	43,2	1-3 Yıl	51	11,5
Toplam	442	100	4-8 Yıl	98	22,2
Yaş	N	%	9-15 Yıl	61	13,8
18-25	57	12,9	16-25 Yıl	58	13,1
26-35	120	27,1	26 Yıl ve Üzeri	127	28,7
36-45	129	29,2	Toplam	442	100
46-60	108	24,4	Turistlerle Etkileşim	N	%
61 ve üzeri	28	6,3	Hiç	27	6,1
Toplam	442	100	Nadiren	64	14,5
Medeni Durum	N	%	Bazen	84	19
Evli	172	38,9	Sürekli	267	60,4
Bekar	242	54,8	Toplam	442	100

Diğer	28	6,3	Turizmde Çalışma	N	%
Toplam	442	100	Turistlere hizmet veren bir işletmede çalışan	74	16,7
Eğitim Düzeyi	N	%	Hem turistlere hem de yerel halka hizmet veren bir işletmede çalışan	193	43,7
Okur-Yazar	5	1,1	Turizmde çalışmayan	117	26,5
İlkokul	56	12,7	Turizmde çalışmayan am turizmden ek gelir elde eden	41	9,3
Ortaokul	46	10,4	Turistik işletmelere mal/hizmet satan veya satan bir işletmede çalışan	17	3,8
Lise	121	27,4	Toplam	442	100
Ön Lisans	68	15,4	Turizmden Elde Edilen Gelir Düzeyi	N	%
Lisans	121	27,4	Tamamı	143	32,4
Lisansüstü	25	5,7	Büyük Bölümü	83	18,8
Toplam	442	100	Yaklaşık Yarısı	50	11,3
Meslek	N	%	Az Bir Kısım	50	11,3
Kamu Personeli	72	16,3	Hiç	116	26,2
İşletme Sahibi	94	21,3	Toplam	442	100
Ücretli Çalışan	111	25,1	Aylık Gelir Düzeyi	N	%
Serbest Meslek	41	9,3	1.500	20	4,5
Çiftçi	22	5	1.501-2.500 arası	84	19
Emekli	46	10,4	2.501-3.500 arası	117	26,5
Ev Hanımı	21	4,8	3.501-4.500 arası	75	17
Öğrenci	18	4,1	4.501-6.000 arası	67	15,2
Çalışmıyor	5	1,1	6.001-10.000 arası	42	9,5
Diğer	12	2,7	10.001-20.000 arası	23	5,2
Toplam	442	100	20.000 ve üzeri	9	2
Aile Turizm Geliri	N	%	Toplam	437	98,9
Evet	209	47,3	Çocukluk	N	%
Hayır	233	52,7	Evet	160	36,2
Doğum Yeri Bozcaada	N	%	Hayır	282	63,8
Evet	101	22,9	Toplam	442	100
Hayır	341	77,1			
Toplam	442	100			

Tabloya göre katılımcıların %56,8'i erkek, %43,2'si kadındır. Katılımcıların yaş grubuna göre dağılımı ise "18-25 yaş arası" toplam katılımcının %12,9'unu, "26-35 yaş arası" %27,1'ini, "36-45 yaş arası" %29,2, "46-60 yaş arası" %24,4'ünü ve "61 ve üzeri yaş arası" ise %6,3'ünü oluşturmaktadır. Bu oranlara göre en yüksek katılımı %29,2 ile 36-45 yaş aralığı sağlarken en düşük katılımı %6,3 ile 61 yaş ve üzeri olanlar sağlamıştır.

Medeni duruma göre dağılımda en yüksek oran %54,8 ile bekar katılımcılar, ardından %38,9 oran ile evli ve %6,3 oran ile diğer katılımcılar yer

almaktadır. Bozcaada'da kat ankete katılanların eğitim düzeylerine bakıldığında zaman ise eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. %27,4'lük oranla lise ve lisans, %15,4 oranla ön lisans, %12,7'lik oranla lise, %10,4'lük oranla ortaokul, %5,4'lük oranla lisansüstü ve %1,1 ile en düşük oranla yalnızca okur-yazar çalışmamıza katılım göstermiştir. Bozcaada Belediyesi ve Batman Üniversitesi'nin (2016) hazırlamış olduğu Bozcaada Turizm Master Planı'nda da belirtildiği üzere nüfusun % 24,5'lik oranının yüksekokul/fakülte mezunu olup Türkiye ortalamasının üzerinde bir eğitim seviyesine sahiptir.

Katılımcıların meslek dağılımlarında ise en yüksek katılımı %25,1'lik oranla ücretli çalışan ve sırasıyla %21,3'lük oranla işletme sahipleri, %16,3'lük oranla kamu personeli, %10,4'lük oranla emekli, %9,3'lük oranla serbest meslek, %5'lik oranla çiftçiler, %4,8'lik oranla ev hanımları, %4,1'lik oranla öğrenciler, %2,7'lik oranla diğer ve en düşük katılımı %1,1'lik oranla çalışmayanlar sağlamıştır. Ailesinde kendisinden başka turizmden gelir eden katılımcıların oranı %47,3 iken, aile fertlerinde kendisi hariç turizmden gelir elde etmeyenlerin oranı %52,7'dir.

Doğum yeri Bozcaada olan katılımcıların oranı %22,9 iken, doğum yeri Bozcaada olmayan katılımcıların oranı %77,1'dir. Katılımcıların %36,2'si çocukluğunu Bozcaada'da geçirmiş ve %63,8'i çocukluğunu adada geçirmemiştir. Bozcaada'da yaşama sürelerine göre katılımcıların en düşük %10,6'sı 1 yıldan az, %11,5'i 1-3 yıl, %13,1'i 16-25 yıl, %13,8'i 9-15 yıl, %22,2'si 4-8 yıl ve en yüksek %28,7'si 26 yıl ve üzeri Bozcaada'da ikamet etmektedir.

Turistlerle etkileşim dağılımında ise katılımcıların %6,1'i hiçbir şekilde turistlerle etkileşim içinde olmadığını, %14,5'i nadiren, %19'u bazen ve %60,4'ü sürekli etkileşim halinde olduğunu belirtmiştir. Çalışma durumuna göre katılımcıların %16,7'si yalnızca turistlere hizmet veren bir işletmede çalıştığını, %43,7'si hem turistlere hem de yerel halka hizmet veren bir

işletmede çalıştığını, %26,5'i turizmde çalışmadığını, %9,3'ü turizmde çalışmadığını ancak turizmden ek gelir elde ettiğini, %3,8'i ise turistik işletmelere mal/hizmet sattığını ya da satan bir işletmede çalıştığını belirtmiştir.

Aylık ortalama gelir düzeyine göre katılımcıların %4,5'i 1,500 TL, %19'u 1,501-2,500 TL arası, %26,5'i 2,501-3,500 TL arası, %17'si 3,501-4,500 TL arası, %15,2'si 4,501-6,000 TL arası, %9,5'i 6,001-10,000 TL arası, %5,2'si 10,001-20,000 TL arası, %2'si 20,000 TL ve üzeri gelir belirtmiştir. Katılımcıların gelirini turizmden kazanma dağılım oranlı ise şöyledir; %32,4'ü gelirinin tamamını, %18,8'i gelirinin büyük bölümünü, %11,3'ü gelirinin yaklaşık yarısını ve az bir kısmını turizmden elde etmektedir. %26,2'si ise turizmden gelir elde etmemektedir. Çalışmamıza katılan 5 katılımcı aylık ortalama gelir seviyesini belirtmemiştir. Ancak %95 güvenirlilik sınırları içerisinde anket sayısı 384 üzerinde olması nedeniyle bu eksiklik analizlerimizi büyük oranda etkilememiştir.

3.4.3. Araştırmanın Ölçeklerine Yönelik Güvenirlilik Analizleri ve Önergelerin Güvenirliğe Etkisi

Ölçme sonuçlarının, hatalardan arınlık derecesi olarak tanımlanan güvenirliliği belirlemenin yöntemlerinden biri Alpha katsayısıdır (Kartal & Dirlik, 2016). Maddelerin iç tutarlılığının bir ölçüsü olan Cronbach Alpha katsayısı likert tipi ölçeklerde sıklıkla kullanılmaktadır. Cronbach Alpha değeri aşağıdaki gibidir (Yıldız & Uzunsakal, 2018);

0,00< Alpha Katsayısı <0,40 ise güvenilir değil,

0,40< Alpha Katsayısı <0,60 ise düşük güvenirlilikte,

0,60< Alpha Katsayısı <0,80 ise oldukça güvenilir,

0,80< Alpha Katsayısı <1,00 ise yüksek güvenirlilikte

Verilerin kontrolü ve sisteme girilmesinden sonra kullanılan 3 ölçeğin güvenirlik analizleri yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında anket çalışmasında kullanılan ölçeklere ait güvenirlik analizleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 14. Yere Bağlılık Ölçeğine Ait Güvenirlik Analizi Bulguları

Cronbach's Alpha	N	Ortalama	Varyans	Std. Sapma
0,91	6	25,14	29,091	5,394

Tablo 14'de yere bağlılık ölçeğinin güvenirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değerinin 0,91 gibi oldukça yüksek bir değer olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Yere Bağlılık Ölçeğini Oluşturan Önermelerin Güvenirliğe Etkisi

Önermeler	Önermenin Silinmesi Halinde Cronbach's Alpha Değeri
YB1	0,91
YB2	0,89
YB3	0,89
YB4	0,90
YB5	0,89
YB6	0,92

Ölçeğin içerdiği 6 önermenin ölçeğin güvenirliğine olan katkısı Tablo 15'de verilmiştir. Ölçeğin güvenirliğini önemli oranda etkileyen bir önerme olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 16. Turizm Gelişimi Ölçeği Güvenirlik Analizi Bulguları

Cronbach's Alpha	N	Ortalama	Varyans	Std. Sapma
0,64	3	12,58	5,550	2,356

Turizm gelişimi ölçeğine yönelik güvenirlik analiz bulgular Tablo 16'da gösterilmiştir. Cronbach Alpha değeri 0,64 olan turizm gelişimi ölçeğinin güvenirliği oldukça yüksektir.

Tablo 17. Turizm Gelişimi Ölçeğini Oluşturan Önermelerin Güvenirliğe Etkisi

Önermeler	Önermenin Silinmesi Halinde Cronbach's Alpha Değeri
TG1	0,47
TG2	0,48
TG3	0,75

Turizm gelişimi ölçeğinde yer alan önermelerin ölçeğin güvenirlik kat sayısına olan etkisi Tablo 17'de yer almaktadır. İlgili ölçeğe Turizm Gelişimi'ne yönelik 3. önerme olan "Bozcaada'da turizm daha fazla gelişmelidir." önermesi çıkarılması halinde Cronbach Alpha değeri 0,75 gibi yüksek bir orana çıkmaktadır.

Tablo 18. Turizm Etkileri Ölçeği Güvenirlik Analizi Bulguları

Cronbach's Alpha	N	Ortalama	Varyans	Std. Sapma
0,81	31	125,01	165,537	12,886

Turizm Etkileri'ne yönelik güvenirlik analizi sonuçları Tablo 18'de verilmiştir. Güvenirlik sonuçlarına göre Turizm Etkileri ölçeğine ait Cronbach's Alpha değeri 0,81 olarak yüksek güvenirlikte bir sonuç vermiştir.

Tablo 19. Turizm Etkileri Ölçeğini Oluşturan Önermelerin Güvenirliğe Etkisi

Önermeler	Önermenin Silinmesi Halinde Cronbach's Alpha Değeri
TE1	0,81
TE2	0,81
TE3	0,81
TE4	0,81
TE5	0,81
TE6	0,81
TE7	0,81
TE8	0,82
TE9	0,81
TE10	0,81
TE11	0,81
TE12	0,81
TE13	0,81
TE14	0,81

TE15	0,81
TE16	0,81
TE17	0,81
TE18	0,81
TE19	0,82
TE20	0,81
TE21	0,81
TE22	0,81
TE23	0,81
TE24	0,81
TE25	0,81
TE26	0,81
TE27	0,80
TE28	0,81
TE29	0,81
TE30	0,80
TE31	0,81

Turizm Etkileri ölçeğinin önermelerinin güvenilirlik kat sayısına olan etkisi Tablo 19’da (s.96) verilmiştir. Önermelerde güvenilirlik kat sayısına anlamlı bir değişikliğe sebep olan önermeye rastlanmamıştır.

3.4.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Frekans Analizleri

Araştırmaya katılan yerel halkın yere bağlılıkları, turizmin gelişimi ve turizmin etkilerine yönelik tutumlarının frekans analizi sonuçları bu bölümde ele alınmıştır.

Tablo 20. Yerel Halkın Yere Bağlılık Ölçeğine Yönelik Tutumlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

İFADELER	Dağılım	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Std. Sapma	Ortalama
Bozcaada benim için özel bir yerdir.	N	6	29	35	110	260	0,971	4,34
	%	1,4	6,6	7,9	24,9	59,3		
Bozcaada’yı kendimden bir parça gibi görüyorum.	N	11	47	51	110	223	1,123	4,10
	%	2,5	10,6	11,5	24,9	50,5		
Bozcaada’ya çok bağlıyım.	N	9	57	54	114	208	1,138	4,03
	%	2	12,9	12,2	25,8	47,1		
Bozcaada benim için önemlidir.	N	7	22	31	130	252		

	%	1,6	5	7	29,4	57	0,927	4,35
Kendimi Bozcaada ile özdeşleştiriyorum.	N	19	54	54	104	211	1,216	3,98
	%	4,3	12,2	12,2	23,5	47,7		
Bozcaada'nın ekonomik, sosyal ve çevresel gelişimi benim için çok önemlidir.	N	6	26	51	91	268	0,985	4,33
	%	1,4	5,9	11,5	20,6	60,6		

Tablo 20'de (s.97) yerel halkın yere bağlılık tutumlarını gösteren frekans analizleri verilmiştir. Araştırmada yerel halkın en düşük oranla katılım göstermiş oldukları önerme 3,98 ortalama ile "Bozcaada ile kendimi özdeşleştiriyorum." olmuştur. En yüksek ortalama oranına sahip önerme ise 4,34 ile "Bozcaada benim için özel bir yerdir." ifadesi olmuştur.

Tablo 21. Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

İFADELER	Dağılım	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Std. Sapma	Ortalama
Genel olarak turizm faydalıdır.	N	7	12	39	164	220	0,863	4,31
	%	1,6	2,7	8,8	37,1	49,8		
Turizm, bölgemizin kalkınması ve gelişmesi için önemlidir.	N	2	13	31	142	254	0,786	4,43
	%	0,5	2,9	7	32,1	57,5		
Bozcaada'da turizm daha fazla gelişmelidir.	N	25	80	45	81	211	1,339	3,84
	%	5,7	18,1	10,2	18,3	47,7		

Tablo 21'de yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumlarını gösteren tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre Bozcaada'da yaşayan yerel halkın en düşük oranda katılım göstermiş oldukları ifade 3,84 ortalama ile "Bozcaada'da turizm daha fazla gelişmelidir." önermesi olmuştur. Analizde en yüksek katılım olan ifade ise 4,43 ortalama ile "Turizm, bölgemizin kalkınması ve gelişmesi için önemlidir." önermesi olmuştur. Bu sonuçlara göre yerel halk turizmin Bozcaada'nın gelişimi ve kalkınması için önemli olmasına karşılık, daha fazla gelişme göstermesine yönelik tam anlamıyla katılım göstermedikleri sonucuna ulaşabiliriz.

Ankete katılan yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumunu gösteren tanımlayıcı istatistik değerleri ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 22. Yerel Halkın Turizmin Ekonomik Etkilerine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikleri

İFADELER	Dağılım	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Std. Sapma	Ortalama
Turizm, yeni gelir kaynakları yaratır.	N	4	25	29	176	208	0,881	4,26
	%	0,9	5,7	6,6	39,8	47,1		
Turizm, bölgemizin ekonomik gelişmesine katkı sağlar.	N	3	10	27	163	239	0,764	4,41
	%	0,7	2,3	6,1	36,9	54,1		
Turizm, başka sektörlerin de canlanmasını sağlar.	N	3	32	27	162	218	0,914	4,27
	%	0,7	7,2	6,1	36,7	49,3		
Turizm, bölgemizde yeni iş imkanları oluşturur.	N	1	14	26	158	243	0,762	4,42
	%	0,2	3,2	5,9	35,7	55		
Turizm, mal ve hizmetlerin fiyatını artırır.	N	4	18	40	118	262	0,880	4,39
	%	0,9	4,1	9	26,7	59,3		
Turizm, yerel yönetimlerin vergi gelirini artırır.	N	3	19	49	165	206	0,866	4,25
	%	0,7	4,3	11,1	37,3	46,6		
Turizm, bölgemize yeni yatırımlar çeker.	N	1	35	45	173	188	0,917	4,16
	%	0,2	7,9	10,2	39,1	42,5		
Turizm, geleneksel üretim yöntemlerini destekler.	N	28	88	57	127	142	1,290	3,60
	%	6,3	19,9	12,9	28,7	32,1		
Turizm, hayat pahalılığı yaratır.	N	10	31	46	111	244	1,042	4,24
	%	2,3	7	10,4	25,1	55,2		
Turizm, emlak ve arsa fiyatlarını artırır.	N	5	12	33	78	314	0,835	4,55
	%	1,1	2,7	7,5	17,6	71		
Turizm, bölgenin diğer bölgelerle dengeli kalkınmasını sağlar.	N	22	69	90	128	133	1,203	3,64
	%	5	15,6	20,4	29	30,1		

İlk olarak Tablo 22’de yerel halkın turizmin ekonomik etkilerine yönelik tutumları yer almaktadır. Yerel halkın turizmin ekonomik etkilerine yönelik tutumuna bakıldığı zaman turizmin olumlu ekonomik etkileri arasında en yüksek oranda katılım alan önerme 4,42 ortalama ile “Turizm, bölgemizde yeni iş imkanları oluşturur.”, turizmin olumsuz ekonomik etkilerinden en yüksek oranda katılım gösterdikleri önermenin 4,55 ortalama ile “Turizm, emlak ve arsa fiyatlarını artırır.” önermesi, turizmin olumlu ekonomik etkilerinden en düşük katılımın olduğu önermenin ise 3,60 ile “Turizm, geleneksel üretim yöntemlerini destekler.” önermesi olduğu görülmektedir. Yerel halkın, turizmin olumlu ekonomik etkilerden “Turizm, bölgemizin diğer

bölgelerde dengeli kalkınmasını sağlar.” önermesine katılımı ortalama 3,64 ile ikinci en düşük önerme olmuştur. Bozcaada’da yaşayan yerel halk, turizmin ilçede ekonomik gelişime katkı sağlamasına (ort. 4,41), gelir kaynakları yaratmasına (ort. 4,41), başka sektörleri canlandırmasına (ort. 4,27), bölgede yeni yatırımlar sağlamasına (ort. 4,16), yerel yönetimin daha fazla vergi geliri elde etmesini sağlamasına (ort. 4,25) yüksek oranda katılım gösterse de yapılan analiz sonucunda, yerel halkın ilçenin diğer bölgelerle dengeli kalkındığını düşünmekte çekimser olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar tarafından turizmin olumlu ekonomik etkisi olan ancak en düşük katılım ortalamasına sahip olan “Turizm, geleneksel üretim yöntemlerini destekler.” önermesi Bozcaada’da turizm gelişimiyle birlikte çiftçiliğin, yaygın olan bağcılığın ve balıkçılığın yok olduğunu ortaya koymaktadır. Turizmin, geliştiği bölgede yaşayan yerel halkın turizme ekonomik yönden tamamen bağlı hale gelmesini önleyecek bir planlama ile kontrollü bir biçimde gelişmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yalnızca turizm sezonunun yüksek olduğu aylarda turizmin ekonomik faydaları yerel halk tarafından hissedilecektir.

Tablo 23’de yerel halkın turizmin sosyo-kültürel etkilerine yönelik tutumlarını gösteren değerler verilmiştir.

Tablo 23. Yerel Halkın Turizmin Sosyo-Kültürel Etkilerine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikleri

İFADELER	Dağılım	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Std. Sapma	Ortalama
Turizm, bölgemizdeki kültürel faaliyetlerin sayısını arttırır.	N	2	16	56	201	167	0,815	4,17
	%	0,5	3,6	12,7	45,5	37,8		
Turizm, bölgemizdeki eğlence faaliyetlerinin sayısını arttırır.	N	2	22	33	154	231	0,852	4,33
	%	0,5	5	7,5	34,8	52,3		
Turizm, kadın ve gençlere iş imkanı oluşturur.	N	0	7	29	123	283	0,690	4,54
	%	0	1,6	6,6	27,8	64,0		
Turizm, bölgemizde kadın hakları konusunda ilerleme sağlar.	N	10	26	70	117	219	1,035	4,15
	%	2,3	5,9	15,8	26,5	49,5		
Turizm, bölgemizde hoşgörü ortamının olmasını sağlar.	N	15	49	75	132	171	1,139	3,89
	%	3,4	11,1	17	29,9	38,7		

Turizm, bölgedeki tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkılmasını sağlar.	N	14	52	64	165	147	1,102	3,86
	%	3,2	11,8	14,5	37,3	33,3		
Turizm, bölgedeki kültürün ticarileşmesine sebep olur.	N	5	43	55	184	155	0,984	4
	%	1,1	9,7	12,4	41,6	35,1		
Turizm, bölgedeki yerel halkın yabancı dil öğrenmesine teşvik eder.	N	23	111	63	131	114	1,258	3,46
	%	5,2	25,1	14,3	29,6	25,8		
Turizm, bölgedeki suç oranını artırır (gasp, hırsızlık vb.).	N	59	142	83	91	67	1,290	2,92
	%	13,3	32,1	18,8	20,6	15,2		
Turizm, bölgede aşırı kalabalığa sebep olur.	N	4	22	28	98	290	0,886	4,47
	%	0,9	5	6,3	22,2	65,6		
Turizm, bölgedeki geleneksel yaşam tarzını olumsuz etkiler.	N	26	80	74	111	151	1,278	3,64
	%	5,9	18,1	16,7	25,1	34,2		
Turizm, bölgedeki uyuşturucu ve alkol tüketimini artırır.	N	30	60	73	101	178	1,292	3,76
	%	6,8	13,6	16,5	22,9	40,3		

Olumlu sosyo-kültürel etkilerden 4,54 ile en yüksek katılım "Turizm, kadın ve gençlere iş imkanı oluşturur." önermesine olmuştur. Turizmin en önemli ekonomik etkilerinden biri kadın ve gençlere diğer sektörlerle göre daha fazla istihdam olanağı sağlamasıdır. İlgili önermenin de katılımcılar tarafından yüksek oranda katılım alması Bozcaada'da kadın ve gençlerin aktif olarak turizde sektöründe yer aldığını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin "İstatistiklerle Kadın, 2018" raporuna göre Türkiye geneli kadın istihdam oranı erkek istihdam rakamlarının yarısının da altında kalmasına rağmen kadın istihdamının en yüksek olduğu sektör %56,1 ile turizmin de alt kolunda yer aldığı hizmet sektörü olmuştur. TÜİK'in açıklamış olduğu "İstatistiklerle Gençlik, 2018" raporuna göre ise Türkiye'de nüfusun %15,8'ini gençler oluşturmaktadır. Yine aynı rapora göre 15-24 yaş arası genç nüfusun yarısından fazlasının istihdam edildiği sektör ise %53,3 ile hizmet sektörü olarak açıklanmıştır. Bozcaada'da da yapılan çalışma sonucunda turizmin kadın ve gençlere istihdam olanağı oluşturması yerel halk tarafından desteklenmiştir.

Sosyo-kültürel etkilerden en düşük katılım oranı 2,92 ortalama ile "Turizm, bölgede suç oranını artırır (gasp, hırsızlık vb.)." önermesi olmuştur. Ayrıca "Turizm, bölgemizde hoşgörü ortamının olmasını sağlar." önermesi de 3,89 ortalama ile yüksek oranda katılımın sağlandığı olumlu sosyo-kültürel etkiler arasındadır. Turizmin geliştiği bölgede hem ziyaretçilerin hem de o bölgede yaşayan yerel halkın sosyo-kültürel değerlerine etkileri olmaktadır. Ortaya

çıkan bu etkilerin yerel halk tarafından algılanma düzeyleri de turizmin bireysel ve toplumsal boyutta etkilerini gözler önüne sermektedir. Yerel halkın turizmin suç oranı arttırmadığı düşüncesi ile turizmin hoşgörü ortamını sağladığı düşüncesi Bozcaada'da turizm ile beraber karşılıklı anlayış ve saygı ortamının da geliştiğini göstermektedir. Ayrıca turizm ile birlikte kültürel faaliyetlerinin sayısını arttırdığı 4,17 ortalama ve eğlence faaliyetlerinin sayısının arttığı 4,33 ile yerel halk tarafından yüksek oranda katılım almıştır.

Olumsuz sosyo-kültürel etkiler arasında yapılan analiz sonucunda en yüksek katılım 4,47 ortalama ile "Turizm, bölgede aşırı kalabalığa sebep olur." önermesi olmuştur. Turizmin gelişiminin bir sonucu olarak turistik destinasyonlarda yüksek sezonlarda artan popülasyon beraberinde fiziksel, biyolojik, psikolojik sonuçları da getirmektedir. Bozcaada'nın ilçe olarak coğrafi özelliğinin ada olması, ulaşım olanaklarının kısıtlı olması ve ihtiyaçların anında karşılanamamasından dolayı popülasyondaki artıştan etkilenmesini hızlandırmakta ve kısıtlı kaynakları bulunması nedeniyle de meydana gelen sorunlara çözüm üretme süresini de uzatmaktadır.

Turist kabul eden destinasyonlarda yerel halkın yaşam tarzı önemli oranda etkilenmektedir. Bozcaada'da yerel halk 3,64 ortalama ile "Turizm, bölgedeki geleneksel yaşam tarzını olumsuz etkiler." önermesine katılım göstermiştir. Turizmin geliştiği bölgelerde en dikkat çeken değişimlerden biri kadının iş hayatında aktif olarak yer almasıdır. Bu değişimin ardından yerel halkın geleneksel aile hayatı, tüketim ve beslenme alışkanlıkları, kadının aile içindeki rolünün değişimi gelmektedir.

Tablo 24. Yerel Halkın Turizmin Çevresel Etkilerine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikleri

İFADELER	Dağılım	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Std. Sapma	Ortalama
Turizm, doğal çevrenin tahrip olmasına neden olur.	N	24	44	55	105	214	1,224	4
	%	5,4	10	12,4	23,8	48,4		
Turizm, yerel halkın kullanabileceği yeşil alan ve	N	44	130	90	105	73		

parkların sayısını arttırır.	%	10	29,4	20,4	23,8	16,5	1,260	3,07
Turizm, bölgedeki tarihi yapıların restorasyonu için itici güç olur.	N	14	54	75	161	138	1,104	3,80
	%	3,2	12,2	17	36,4	31,2		
Turizm, bölgedeki çöp ve atık sorununu hızlandırır.	N	16	28	46	126	226	1,081	4,17
	%	3,6	6,3	10,4	28,5	51,1		
Turizm, bölgedeki çevre temizlik bilincini geliştirir.	N	17	47	74	100	204	1,184	3,97
	%	3,8	10,6	16,7	22,6	46,2		
Turizm, bölgede araçlar için park yeri ve trafik sorununa yol açar.	N	9	16	34	92	291	0,930	4,45
	%	2	3,6	7,7	20,8	65,8		
Turizm, kirliliğe yol açar (hava, su, toprak, gürültü).	N	19	36	63	85	239	1,178	4,11
	%	4,3	8,1	14,3	19,2	54,1		
Turizm, bölgede betonlaşmanın artmasına sebep olur.	N	19	49	49	92	233	1,211	4,07
	%	4,3	11,1	11,1	20,8	52,7		

Turizmin çevresel etkilerine yönelik yerel halkın tutumuna ilişkin tanımlayıcı istatistik değerleri Tablo 24’de (s.102) verilmiştir. Yerel halkın en yüksek oranda katılım gösterdiği, 4,45 ortalama değeri ile “Turizm, bölgede araçlar için park yeri ve trafik sorununa yol açar.” önermesidir. Zamana ve mekana bağlı olarak değişiklik gösteren turizm talebi arttıkça olumsuz etkileri de artmaktadır. Trafik sorunları, atık, doğal yapıda bozulma, çeşitli kirlilik unsurları vb. bu olumsuz etkilerin başında gelmektedir. Ankette yer alan turizmin olumsuz etkileri yerel halk tarafından yüksek katılım almıştır. Turizm ile beraber bölgede betonlaşmanın artması, kirliliğe yol açması (hava,su, toprak), çöp ve atık sorununu hızlandırması mevcut fiziksel ve ekolojik değerlerin daha fazla zarar gördüğü yani taşıma kapasitesinin aşılma başlandığı gözlenmiştir.

Adada yaşayan yerel halkın en düşük oranda katılım gösterdikleri önerme ise 3,07 ortalama ile “Turizm, yerel halkın kullanabileceği yeşil alan ve parkların sayısını arttırır.” önermesi olmuştur. Turizmin bir bölgede gelişiminin desteklenmesi için ilgili destinasyondaki tüm paydaşların eşit oranda fayda elde etmesini sağlamak, merkezi ve yerel otoritenin belirleyeceği turizm politikalarının önemini ortaya koymaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 2013 yılında Bozcaada’da yaklaşık %90’ının imara açılmasına izin veren kararından sonra adada yaşayan yerel halkın ve gelen diğer tepkiler üzerine bu karardan vazgeçilmiştir (URL5, 2014). Kendine özgü coğrafi özellikleri ve değerleri olan Bozcaada’da yerel halk turizmin çevresel etkileri konusunda

hassas olduğunu hem gösterdikleri tepki ile hem de "Turizm, bölgedeki çevre temizlik bilincin arttırır." önermesine olan 3,97 ortalama katılımı ile göstermiştir. Turizm nedeniyle hızlanan çöp ve atık sorununa karşılık hemen aynı oranda yerel halkın çevre temizlik bilincinin de geliştiği ortadadır.

Turizmin bilinen en önemli olumlu etkilerinden biri de hiç kuşkusuz turistik bölgede yer alan tarihi yapıların restorasyonuna itici bir güç olmasıdır. Bozcaada'da da yerel ilgili önermeye 3,80 ortalama ile yüksek sayılabilecek oranda katılım göstermiştir.

3.4.5. Normallik Dağılımı

Ankete ilişkin verilerin analiz yönteminin belirlenmesinde ve uygulanacak adımların seçilmesinde verilerin normal dağılım göstermesi önemli bir belirleyici olmaktadır. Örneklem büyüklüğünün 30'dan büyük olması ve verilerin homojen dağılıp dağılmadığını incelemek üzere Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi ile normallik dağılımı incelenmiştir. Test sonucunda p değerlerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmüş ve parametrik test koşulları sağlanamamasından dolayı bağımsız iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla Ki-Kare Testi kullanılmıştır.

3.5. HİPOTEZLERİN ANALİZLERİ

İkiden fazla kategoriye sahip değişkenler arasındaki ilişkinin bir arada gözlenmiş olduğu tablolara $r \times c$ tablo denir. Tabloda yer alan her bir göze içinde yüzdesi 5'ten küçük olanların toplam yüzdesi 20 altında olanlar için Pearson Ki-Kare testi kullanılmalıdır (Çolak, 2019).

Araştırma için hazırlanmış olan hipotezlerin Ki-Kare test sonuçları Tablo 25'deki gibidir.

Tablo 25. Hipotezlerin Ki-Kare Test Sonuçları

HİPOTEZLER	χ^2	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Seviyesi (p)*	Hipotez Kabul/Ret
H ₁ : Bozcaada'lı olma durumu ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır.	0,881	4	0,927	Ret
H ₂ : Yerel halkın turizm içerisinde olma durumu ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır.	2,633	12	0,000	Kabul
H ₃ : Bozcaada'da yaşam süresi ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır.	22,056	20	0,337	Ret
H ₄ : Bozcaada'da yaşam süresi ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır.	42,156	15	0,000	Kabul
H ₅ : Bozcaada'da yaşam süresi ile yerel halkın kendini Bozcaada ile özdeşleştirmesi arasında ilişki vardır.	77,244	20	0,000	Kabul
H ₆ : Yerel halkın turizme bağlı gelir kaynağı ile Bozcaada'da turizmin gelişmesi düşüncesi arasında ilişki vardır.	19,676	16	0,235	Ret
H ₇ : Yerel halkın eğitim durumu ile turizmin gelişimi düşüncesi arasında ilişki vardır.	1,384	24	0,000	Kabul

*0,05 anlamlılık seviyesinde

H₁: "Bozcaada'lı olma durumu ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır." Ki-Kare analizleri sonucunda $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinin altında kalmış ve ret edilmiştir. Elde edilen sonuca göre Bozcaada'da turizmden gelir elde eden yerel halk ile Bozcaada doğumlu olanlar ile arasında bağımsız bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bozcaada'da doğmadığını belirten katılımcıların %74'ü gelirinin *tamamını* turizme veya turizme bağlı iş kollarından kazandığını belirtirken, Bozcaada'da doğan katılımcıların ise %21,6'sı ise turizm veya turizme bağlı iş kollarından *gelir elde etmediğini* belirtmiştir. Bu bağlamda Bozcaada'da turizm veya turizme bağlı iş kollarından gelir elde eden yerel halkın daha sonra adaya yerleşmiş olduğu gözlenmiştir.

H₂: "Yerel halkın turizm içerisinde olma durumu ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır." hipotezi olan ve oluşturulan tabloda 5 gözenin yani

toplam gözenin %25'lik kısmının minimum değer olan 5'ten küçük olmasından dolayı etkileşim sıklığı ile frekans ağırlama yapılmış olup bu oran %25'ten %15'e düşürülmüş ve %20'nin altına çekilmiştir. Elde edilen analiz sonucuna göre ise $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre yerel halkın turizm sektöründe çalışması ile turistlerle etkileşimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

H₃: "Bozcaada'da yaşam süresi ile turizme bağlı gelir kaynağı arasında ilişki vardır." yapılan analizler sonucunda $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre Bozcaada'da yaşam süresi ve turizme bağlı gelir kaynağı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Bu bağlamda Bozcaada'da ikamet eden yerel halkın Bozcaada'da ikamet ettiği sürenin artması turizm veya turizme bağlı iş kollarından elde etme durumunu değiştirmediyi ortaya koymuştur.

H₄: "Bozcaada'da yaşam süresi ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında ilişki vardır." yapılan analiz sonucunda, 4 gözenin toplam göze sayısının %16,7'lik kısmını oluşturacak şekilde 5'in altında değere sahip olduğu gözlenmiş ancak en yüksek %20 kabul edilebilir değerin altında olması nedeniyle Pearson Ki-Kare değeri sonucu alınmıştır. Bu bağlamda $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişki sahip olduğu gözlenmiştir.

H₅: "Bozcaada'da yaşam süresi ile yerel halkın kendini Bozcaada ile özdeşleştirmesi arasında ilişki vardır." yapılan analizler sonucunda $p < 0,05$ anlamlılık düzeyine göre aralarında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bozcaada'da yaşam süresi artan yerel halkın Bozcaada ile kendini özdeşleştirmesi de artış göstermiştir. Yapılan frekans analizler sonucunda "Kendimi Bozcaada ile özdeşleştiriyorum." önermesi 3,98 ortalama ile en düşük katılımı almış olsa da yerel halkın Bozcaada'da yaşam süresi arttıkça kendini özdeşleştirmesinin de artış gösterdiği gözlenmiştir.

Frekans analizleri sonucuna göre katılımcıların en az katılım göstermiş oldukları önerme 3,84 ortalama derecesi ile "Bozcaada'da turizm daha fazla gelişmelidir." önermesi olmuştur. Bu sonuç doğrultusunda H₆: "Yerel halkın

turizme bağlı gelir kaynağı ile Bozcaada'da turizmin gelişmesi düşüncesi arasında ilişki vardır." oluşturulmuş ve yapılan analiz sonucunda 3 gözenin 5'ten küçük değer altında kaldığı ve bu değerinde toplamın %12'lik bir kısmını oluşturması ve kabul edilebilir en üst seviye olan %20'nin altında kalmasından dolayı Pearson Ki-Kare sonucu kabul edilmiştir. Anlamlılık derecesi $p < 0,05$ 'in altında kalması ile ilgili değişkenlerin birbirinden bağımsız bir ilişki içinde oldukları gözlenmiştir.

H₇: "Yerel halkın eğitim durumu ile turizmin gelişimi düşüncesi arasında ilişki vardır." yapılan analiz sonucunda toplam göze sayısının 13'ünde yani %37,1'lik kısmında 5'in altında değer almıştır. Kabul edilebilir değerin %20 olması nedeniyle eğitim düzeyi üzerinde frekans ağırlaması yapılmış ve bu değer %14,3'e düşürülmüştür. Analizin son halinde ise anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ değerini karşılamış ve iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Yerel halkın eğitim seviyesinin artışıyla paralel bir turizm gelişimine yönelik destek gözlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal, çevresel, ekonomik ve antropolojik olarak çok eski bir tarihe sahip olan turizm, yapısal özellikleri ile hem dünyanın hem de Türkiye'nin en önemli sektörlerinden biri haline gelmiştir. Gelişmeye başladığı ilk zamanlarda turizmin yalnızca ekonomik etkileri söz konusuyken son 50-60 yıldır turizmin sosyo-kültürel ve çevresel etkileri de araştırmalara konu olmaktadır.

Turizmin geliştiği bölgelerde ekonomik, sosyo – kültürel ve çevresel etkiler meydana geldiği bilinmektedir. Turizmin geliştiği bölgede bulunan tüm paydaşlar, turizmin gelişmesiyle ortaya çıkan bu etkileri hissetmektedir. Turizm odağında insan olan bir sektör olma özelliğine sahiptir. Hem turist ağırlayan tarafta hem de ziyaretçi konumunda yer alan insan, bu paydaşlardan biridir. Turizmin geliştiği bölgede ikamet eden, yaşamını sürdüren yerel halk turist ağırlayan tarafta olup, turizm paydaşları arasındaki paydaşlardan en önemlisidir. Yerel halkın turizmin etkilerini algılama düzeyi ve bu etkilere yönelik tutumu, turizmin gelişimine olan desteği üzerinde oldukça önemli etkiye sahiptir. Turizmin geliştiği, özellikle daha küçük yerleşim yerlerinde, farklı gelenek ve kültüre sahip yerel halkın toplum yapısında, ekonomik koşullarında, sahip oldukları imkanlarda yaşanan değişiklikler belirgin bir şekilde görülmektedir.

Bu araştırmada, yaşadığı bölgede turizmin gelişimine yönelik yaklaşımlarının incelenmesi, bu gelişim sonucunda ortaya çıkan ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilere yerel halkın nasıl yaklaştığı incelenmek üzere Bozcaada ele alınmıştır. 1996 yılında Geyikli – Bozcaada arası arabalı vapur seferlerinin başlamasıyla beraber turizm hareketleri bu bölgede başlamıştır. Doğal güzellikler açısından zengin olması, kendine has kültürel ve mimari yapısı, koyları ve plajları ile eşsiz bir turizm arzına sahip olan Bozcaada günümüzde gözde bir turizm merkezi haline gelmiştir. Bozcaada yalnızca sahip olduğu turistik değerleri ile değil aynı zamanda verimli toprakları ve iklimi sayesinde

Türkiye'nin sayılı bağıcılık bölgelerinden biridir. Ancak Bozcaada son yıllarda yönünü büyük ölçüde turizme çevirmiş ve turizm yerel halkın en önemli gelir kaynağı haline gelmiştir.

Bozcaada'da yerel halk ile yapılan anket uygulamasının ardından yerel halkın turizmin gelişimine olan yaklaşımı, turizmden sağlanan gelirlere olan bağlılığı, Bozcaada'ya duydukları bağlılığı demografik özellikleri üzerinden incelenmiştir. Ayrıca yerel halkın turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yaklaşımları ele alınmıştır.

Turizm endüstrisi geliştiği bölgelerde ilk olarak ortaya çıkan olumlu ekonomik etkilerinden dolayı büyük bir destekle karşılaşmaktadır. Özellikle turizm potansiyeline sahip küçük yerleşim yerlerinde turizmin gelişimi yerel halka yeni iş imkanları, yeni gelir kaynakları ve bölgede faaliyet gösteren iş kollarına hareketlilik kazandırması açısından önemli bir nitelik taşımaktadır. Turizm, bu bölgelerde meydana getirmiş olduğu ekonomik etkiler veya sonuçlar ele alınarak düşünüldüğünde gerçekten de bölgelerin kalkınması ve gelişmesi açısından vazgeçilmesi kolay olmayan bir yere sahiptir.

Turizmin gelişim hızı, turizm potansiyeline sahip bölgelerdeki ekonomik yapı, bölgedeki paranın hareketi, harcamaların düzeyi, tüketim ve üretim miktarları, bölgedeki mevcut tarım ve sanayi sektörlerindeki imkanlar gibi unsurlara bağlı olarak değişim göstermektedir. Bozcaada'da da turizm gelişimine kadar en büyük geçim kaynağı bağıcılık, şarapçılık ve balıkçılık iken günümüzde turizm Bozcaada ekonomisi üzerinde gözardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Yerel halkın turizm ve turizme bağlı iş kollarından gelir elde etme durumuna baktığımız zaman da turizmin son derece önemli bir gelir kaynağı olması bu önemi doğrular niteliktedir. Bozcaada'da yaşayan yerel halkın çok büyük bir bölümü turizm ve turizme bağlı iş kollarından gelir elde etmektedir. Bu oran, ailesinde birden fazla turizmden gelir elde eden birey olduğu da göz önünde bulundurulduğunda Bozcaada'daki yerel halkın turizm gelirlerine bağlılığının yüksek olduğu görülmektedir.

Turizmin olumlu ekonomik etkilerine Bozcaada'daki yerel halkın yaklaşımında oldukça yüksek oranda katılımlar olmuştur. Bozcaada'nın gerek bulunduğu coğrafi konumu gerekse sahip olduğu üretim olanakları göz önünde bulundurulduğunda kısıtlı gelir kaynakları olduğu görülmektedir. Bağcılık, balıkçılık ve şarapçılık dışında bir üretim kolu bulunmayan bölgede turizmin gelişimiyle beraber meydana gelen olumlu ekonomik etkiler yerel halk tarafından yüksek oranda hissedilmeye başlanmıştır. Bir bölgenin veya ülkenin ekonomik anlamda kalkınması ve gelişmesi için turizm tek başına yeterli bir sektör değildir. Ancak tarım ve sanayi gibi üretim odaklı sektörlerin aktif olmadığı yerlerde turizm bölgelerin veya ülkelerin ekonomik kalkınmasını sağlaması açısından önemli bir yere sahiptir. Turizm, geliştiği bölgelerde uzun bir süre ekonomik gelişmeyi hızlandıran bir unsur olarak görülmüştür. Birçok çalışmada da (Lankford, 1994; Akis vd., 1994; Kuvan & Akan, 2005; Pablo-Romero & Molina, 2013) yerel halk tarafından turizm gelişiminin en fazla ön planda olan ve hissedilen etkisinin ekonomik katkısı olduğu görülmüştür.

Bozcaada'daki yerel halk, turizmin geliştiği her bölgede olduğu gibi burada da turizmin yeni iş imkanları oluşturduğunu, ekonomik gelişmeye katkı sağladığını, farklı sektörleri canlandırdığını, yeni gelir kaynakları oluşturduğunu ve yeni yatırımlar çektiğini çok yüksek oranda katılım ile ifade etmiştir. Bölgede her geçen yıl artan turizm işletmesi sayılarına bakıldığında da bölgeye oluşan yoğun talebi ve bu talep sonucunda ortaya çıkan ekonomik etkiler görülmektedir. Bozcaada'daki turizm potansiyelinin büyüklüğü yeni yatırımcıları bölgeye çekmektedir. Her yeni yatırımcı ile birlikte ise yerel yönetime ve bölgeye vergi geliri, istihdam olanağı ve ekonomik gelişmeye katkı sağlanmaktadır. Yerel halkın büyük çoğunluğunun turizm işletmesinde çalışması, turizmin sağlamış olduğu en önemli ekonomik etkisi olan istihdamı arttırdığını ortaya koymaktadır.

Turizm, az gelişmiş bölgeler ile gelişmemiş bölgeler arasındaki bölgesel kalkınma farklılıklarını en aza indirmek için oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bozcaada'daki yerel halk turizmin olumlu ekonomik etkilerinden olan turizmin bölgesel kalkınmaya olan katkısı ve geleneksel üretim yöntemlerini desteklemesi önermesine çekimser yaklaşp tam bir katılım sağlamamıştır. Halbuki turizmin gelişimiyle beraber bölgede ekonomik açıdan birçok ilerleme kaydedilir. Hem turizme bağlı hem de turizmden bağımsız iş kolları için önemli bir gelir kaynağı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada en önemli husus, tarım ve sanayi sektörlerinde yeterli kaynak ve gelişime sahip olmayan bölgelerde turizm endüstrisi bölgesel kalkınmadaki dengesizliğin en aza çekilmesinde önemli bir role sahiptir. Ancak bir bölgenin kalkınması yalnızca turizm sektörüyle mümkün olmamaktadır. Bozcaada, Ege denizinde bulunduğu konumu itibariyle hem stratejik hem de coğrafi olarak oldukça önemlidir. Özellikle yüksek tepelerde bulunan çoğunlukla üzüm bağları ve kısmen zeytinlikler almış olduğu rüzgar sayesinde lezzetli mahsül vermektedir. Bozcaada yalnızca turizm sektörüne mahkum edilemeyecek kadar önemli bir adadır. Türkiye'nin 3. büyük adası olma özelliğine sahip olan Bozcaada'da turizmin gelişimiyle beraber yerel halk gelir kapısını turizme yöneltmiş durumdadır. Burada mevcut merkezi yönetimlere ve yerel yönetimlere oldukça önemli bir sorumluluk düşmektedir. Bozcaada'da turizm dışında tarım sektörünün de destekleneceği politikalar geliştirilmeli ve yerel halkın turizm sektörüne olan bağlılığı azaltılmalıdır. Böylelikle kışın azalan nüfus artış göstermeye başlayacak ve kış aylarında adeta durma noktasına gelen Bozcaada ekonomisi canlılığını korumaya devam edecektir.

Turizmin gelişmesiyle meydana gelen olumlu ekonomik etkilerinin yanı sıra yerel halkın doğrudan günlük hayatını etkileyecek olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Hayat pahalılığı, emlak ve arsa fiyatlarının artışı, mal ve hizmetlerin pahalılaşması olarak meydana gelen bu etkileri de Bozcaada'da yaşayan yerel halk fazlasıyla hissetmektedir. Özellikle emlak ve arsa fiyatlarının artışına en yüksek oranda katılım olmuştur. Turizmin geliştiği bölgelerin bilinirliği arttıkça ve bu gelişime bağlı olarak yoğun talep oluşmasının sonucu olarak bölgede emlak ve arsa fiyatların artışına sebep

olabilmektedir. Turizm Bozcaada'da yalnızca emlak ve arsa fiyatlarını artışına sebep olmamakla birlikte yerel halkın ulaşım, hizmet, kira gibi ihtiyaçlarının da fiyatının artmasına sebep olmaktadır. Bozcaada'ya daha sonra yerleşen yerel halk ve kamu görevlileri anket uygulaması sırasında bölgede kira bedellerinin çok yüksek olduğunu belirtmiştir. Sahip olduğu ekonomik gelirin çok yüksek oranda turizmden olması yerel halkı yüksek sezon olan yaz aylarında ev pansiyonculuğuna yönlendirmektedir. Bu sebeple ücretli çalışan yerel halk ve kamu görevlileri barınma gereksinimlerini yüksek bedeller ödeyerek karşılamaktadır.

Bozcaada'daki yerel halkın turizmin gelişimine yönelik yaklaşımlarının incelendiği bir başka çalışmada (Ayhan, 2008), yerel halkın olumsuz etkilerine olan yaklaşımı arasında günümüze kadar olan süreçte belirgin bir şekilde artış gözlenmiştir. İlgili araştırmada Bozcaada'daki yerel halkın fiyat artışına olan katılımı %22 oranındayken Mayıs 2019'da yapılan bu araştırmada bu oran %80,3 olarak ortaya çıkmıştır. Bozcaada'da turizmin etkilerine yönelik yerel halkın yaklaşımını ele alan bir diğer çalışma ise Özkök, Erdem ve Akman (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili araştırmada ulaşılan sonuç, yerel halkın turizmden kaynaklı tüm olumlu ve olumsuz ekonomik etkileri algıladıkları yönündedir. Yerel halk turizmin bölgede mal ve hizmetlerin fiyatını arttırmasına ortalama 2,12 ortalama ile çok düşük düzeyde katılım gösterirken buna karşılık; Mayıs 2019'da gerçekleşen bu çalışmada da turizmin mal ve hizmetlerin fiyatını arttırmasına 4,39 ortalama çok yüksek düzeyde katılım göstermiştir. Bozcaada'da yerel halkın turizmin gelişimine yönelik yaklaşımını gösteren Özkök vd. (2007)'ne ve Ayhan (2008)'a ait çalışmalardan sonra mevcut çalışma ortaya koymuştur ki Bozcaada'daki yerel halk aradan geçen 11 yılda turizmin olumsuz ekonomik etkileri konusunda daha yüksek algıya sahiptir. Bozcaada'ya yönelik artan talep turizmin geliştiği her bölgede olduğu gibi burada da ilk olarak olumlu ekonomik etkileri nedeniyle gelişmesi yüksek oranda desteklenmiştir.

Turizm sektörüne ekonomik bağımlılık ve yerel halkın turizm gelişimine yönelik yapılan bir çalışmada (Thomason, Crompton, & Kamp, 1979), turizm sektörüne yüksek bağlılık duyan yerel halk ile turizmin gelişimine olumlu yaklaşımı arasındaki ilişki araştırılmış ve bunun sonucunda turizme bağlılığı yüksek olanların turizmin gelişimine olumlu yaklaştığı görülmüştür. Turizmin gelişimi sonucunda oluşan ekonomik bağımlılık kaçınılmaz sonuçlardan biridir. Turizm gelişiminin yarattığı ekonomik bağımlılığın bir toplum içindeki konumu ve sonuçları uzun yıllardır sosyal bilimlerin konusu halindedir. Turizmin sağlamış olduğu ekonomik kazanç potansiyeli, turizm sektörünü ekonomik açıdan kalkınma öncüsü olarak görülmesi ve bölge sakinlerinin gelir düzeyinin iyileşmesi, bölge halkının turizmin gelişimine yönelik algılama düzeyini doğrudan etkilemektedir. Bu bağıllığın daha net ifade edilebilmesi için sosyal değişim teorisi, maddi ve psikolojik değişimlerin turizmin gelişimine yönelik mevcut tutumlar üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Sosyal değişim teorisine göre yerel halk, turizmin gelişiminden sağlamış olduğu faydalar maliyetinden daha fazla olursa turizm gelişimini desteklemeye daha eğilimli olmaktadır (Rasoolimanesh, Jaafar, Kock, & Ramayah, 2015). Turizmin geliştiği ve bölgesel olarak ekonomik bağıllığın arttığı Bozcaada'da önceki çalışmalara oranla turizmin gelişimi şu anda az bir oranda düşüş gösterse dahi yüksek oranda hissedilen ekonomik bağıllık özellikle turizmden gelir elde eden yerel halkı turizmin daha fazla gelişmesini desteklemeye devam etmektedir.

Bir toplumun sahip olduğu sosyal ve kültürel yapısı gelenek ve göreneklerine, eğitim düzeyine, bölgenin refah düzeyine bakılarak anlaşılabilir. Bozcaada, sahip olduğu nevi şahsına münhasır sosyal yapısı ile Türkiye'deki nadir örneklerden biri olma özelliğine sahiptir. Uzun yıllar boyunca bölgede Rum ve Türk vatandaşların bir arada yaşadığı bir yer olan Bozcaada farklı iki etnik kökenin huzur içinde yaşayabildiğini gözler önüne seren bir örnektir. Her iki etnik kökene ait dini ve milli günlerde her iki tarafın da bugünlere ortak olduğu, adada huzurun ve hoşgörünün hakim

olduğu anket uygulamaları sırasında bölgede uzun yıllardır yaşayan ve 2-3 kuşak boyunca Bozcaada'lı olduğunu belirten yerel halk tarafından defalarca belirtilmiştir. Bölgede turizmin gelişmeye başlamasıyla çok sayıda göç aldığını son 15 yılda bölgede yaşadığını belirten yerel halkın artış göstermesinden dolayı söylemek mümkündür. Bölgede yaşayan Rum'ların azalmasıyla beraber Bozcaada'nın sahip olduğu sosyal yapı günümüzde kalmamıştır. Bu değişimi hızlandıran en önemli unsurlardan biri ise hiç kuşkusuz turizmin gelişimi olmuştur.

Bozcaada'da turizmin sosyo-kültürel etkilerine bakıldığında yerel halkın bu etkilere ekonomik ve çevresel etkilerden daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Bölgede yaşayan yerel halk turizmin meydana getirmiş olduğu olumlu sosyo-kültürel etkilere yönelik olumlu algısı oldukça yüksektir. Turizmin gelişmeye başladığı yerlerde sosyo-kültürel olarak ilk etkisi gençlerin ve kadınların istihdamının artması olmaktadır. Bozcaada'da da turizmin gelişmesiyle beraber kadın ve gençlere iş imkanı artış göstermiştir. Kadınların Bozcaada Cumhuriyet Meydanı'nda yaz sezonunda kurmuş oldukları çeşitli ürünleri satabildikleri stantların kurulması, yine aynı meydana kadınların ev yapımı yöresel ürünlerini satabileceği stantların kurulması özellikle ev hanımlarına turizmden ek gelir elde etmesine olanak sağlamaktadır. Kadının iş hayatında daha fazla yer almasıyla beraber geleneksel aile hayatında etkileri olmaktadır. Anket uygulaması sırasında hem erkek hem de kadın katılımcılar tarafından dile getirilen hususlardan biri turizm sezonunda aile hayatının etkilendiği ve aynı ev içinde olmalarına rağmen düzenli bir hayatlarının kalmaması olmuştur. Sosyo-kültürel etkilere baktığımız zaman da geleneksel hayatın etkilenmesi önermesine olan katılımın yüksek olması bu durumu doğrulamaktadır.

Bozcaada son yıllarda etkinlik turizmiyle oldukça adını sık olarak duyuran bir turizm merkezi olmuştur. Bahar ayları ile birlikte başlayan ve yaz sezonu boyunca düzenlenen konserler, festivaller, spor vb. etkinliklerle Bozcaada'nın bilinirliği daha da artış göstermiştir. Düzenlenen bu etkinlikler de

Bozcaada'ya olan ilgiyi arttırmış ve bu etkinlikler sayesinde yerel halk için kültür ve eğlence faaliyetleri imkanı sağlanmıştır.

Turizmin gelişme gösterdiği bölgelerde artan kalabalıkla birlikte bölgede suç oranının (gasp, yaralama vb.) artış göstermesi ve huzur ortamının bozulması beklenen bir durumdur. Ancak Bozcaada'da da yerel halk turizmin bölgedeki hoşgörü ortamını arttırmasına yüksek oranda ve bölgede suç oranının arttırmasına ise en düşük katılımı göstermiştir. Bu bağlamda, Bozcaada'da turizmin yüksek olduğu sezonda dahi anlayış ve huzur ortamının etkilenmediği söylenebilir. Coğrafi özelliğinin ada olması ve küçük bir yerleşim yeri olması da bölgede suç oranının artmamasını sağlamaktadır. Alkol ve uyuşturucu tüketimini arttırması ise yerel halk orta düzeyde katılım göstermiştir. Bozcaada'ya hakim olan Rum yeme-içme kültürü ara sokaklarda ve sahilde faaliyet gösteren restoranlarında fazlasıyla hissedilmektedir. Yerel halktan anketi uygularken alkol tüketiminin turizmden kaynaklanmadığını, bölgedeki hali hazırda yerleşik yeme-içme kültürünün bu olduğu belirtilmiştir.

Bozcaada'nın ziyaretçi profilinin çoğunlukla yerli turistten oluştuğu konaklama gerçekleştiren yerli ve yabancı turist sayısından da anlaşılmaktadır. Bu sebeple yerel halk turizmin yabancı dil öğrenmeyi teşvik ettiğine orta düzeyde bir katılım göstermiştir. Bozcaada Halk Eğitim Merkezi ve Bozcaada Belediyesi tarafından yabancı dil kurslarına yerel halkı yönlendirme çalışmaları yürütmektedir. Ancak yerel halk yüksek sezonda dahi yabancı dil kullanımına ihtiyaç duymamasından dolayı turizmden kaynaklı bir yabancı dil öğrenme teşviği olduğunu düşünmemektedir.

Turizm diğer sektörlerle karşılaştırıldığı zaman olumlu ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri daha ön planda iken çevresel boyutta sanıldığıının aksine olumsuz etkileri ön plana çıkmaktadır. Ev sahibi toplulukla sevgi-nefret ilişkisine sahip olan turizm, istihdam, gelir ve vergi üreten, bölgesel kalkınma için ekonomik kurtarıcı olarak görülmüş diğer taraftan ise nereden

gelişirse gelişsin çevresel tahribat yaratan bir faaliyet olarak tanımlanmıştır. Literatürde trafik ve park yeri sorunu, gürültü, çöp ve atık sorununun hızlanması, yıpranmış yapılar, vahşi yaşamın zarar görmesi ve kirlilik olumsuz çevresel etkiler olarak yer alırken, olumlu çevresel etkiler ise plaj, park ve bahçelerin sayısının artması, tarihi yapıların restorasyonuna itici güç olarak geçmektedir. Turizmin gelişimiyle beraber artış gösteren olumsuz çevresel etkiler, turizmin gelişim gösterdiği bölgelerde son yıllarda yerel halk tarafından daha yüksek oranda algılanmaya başlamış ve çevre duyarlılığı artmış ve bu durum da turizmin gelişimine olan yaklaşımlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Çakıcı ve Aksu (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Bozcaada'da yaşayan yerel halkın turizmin gelişiminin meydana getirdiği olumsuz çevresel etkilere yönelik farkındalığının yüksek olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde bu araştırmada da Bozcaada'daki yerel halkın turizmin olumsuz çevresel etkilere yönelik katılımı oldukça yüksek oranda olmuştur. Turizmin geliştiği bölgede mevcut fiziksel kapasitesinin aşılması durumunda olumsuz çevresel etkilerin meydana gelmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Liu ve Var (1984) tarafından Hawai'de ve Sheldon ve Var (1984) tarafından North Wale'de yapılan her iki çalışmanın sonucunda çevrenin korunmasının sağlanacak olan ekonomik, sosyal ve kültürel faydalardan daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da Bozcaada'daki yerel halkın turizmin olumsuz etkilerine yönelik algısının olumlu çevresel etkilere oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Turizmin etkilerinin mekansal boyutta inceleyen bazı çalışmalarda (Gürsoy & Jurowski, 2004; Harrit & Potts, 2003), bölgedeki yerel halkın turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği yerlere olan fiziksel mesafesinin de turizmin etkilerini algılamasına ve turizm gelişimine olan desteğini etkilediğini ortaya koymuştur. Bozcaada'da yerleşim yerinin turizm faaliyetlerinin gerçekleşmiş olduğu bölgede olması bölgede yaşayan yerel halkın turizmin çevresel etkilerini daha yüksek boyutlarda algılamasına da sebep olmaktadır. Bozcaada'nın kendine has dar sokakları ve neredeyse tamamına yakını bir

arada bulunan turizm işletmeleri bölge merkezinde araç yoğunluğu ve trafik sıkışıklığına neden olmaktadır. Özellikle feribot iskelesinin bölge merkezinde yer alması da feribot sefer saatlerinde araç yoğunluğunu arttırmaktadır.

Turizmin ham maddesi geliştiği bölgedeki doğal güzellikler iklim ve coğrafi yapısıdır. İnsan müdahalesiyle oluşturulamayan bu özellikler bölgenin ekolojik kapasitesini oluştururken elektrik, su, ulaşım ve kanalizasyon gibi unsurlar tamamen insan çabasına bağlı olarak gelişim gösterebilen fiziksel kapasitesini oluşturmaktadır. Bozcaada'nın en önemli eksiklerinden biri de atık yönetim sisteminin olmayışıdır. Bir bölgenin taşıma kapasitesi zamana ve turizm potansiyeline bağlı olarak değişim göstermektedir. Bozcaada'da bu kapasite yaz aylarında fazlaca aşılmaktadır. Özellikle atık yönetim sisteminde kapasitenin aşıldığı dönemlerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kendine has coğrafi özelliklerinden dolayı Bozcaada'nın kısıtlı alt-üst yapı olanakları, üretim, yatak kapasitesi gibi hususlar bölgede hem ekolojik hem de fiziksel taşıma kapasitesinin aşılmasını hızlandırmaktadır.

Turizmin geliştiği bölgelerde yerel halkın yaşam alanları oldukça zarar görebilmektedir. Bozcaada'da da yerel halk anket uygulama sırasında turizmin park ve bahçe sayısını arttırmadığını ayrıca turizmden dolayı olanların da azaldığını belirtmektedir.

Bozcaada sahip olduğu zengin tarihi geçmişiyle kendine özgün bir mimari yapıya sahiptir. Rum ve Türk mahallelerinden oluşan ada merkezinde sokakları ve dokusu oldukça ilgi çekicidir. Ancak Bozcaada'nın kentsel görünümünde göze çarpan yapılar bu özel mimari doku değil, adanın girişini tamamen kaplamış olan kamu binaları olmaktadır. Bölgenin mimari dokusunun aksine kimliksiz ve ada mimarisine uygun yapılmamış bu yapılar Bozcaada'nın çevresel görünümüne ciddi ölçüde zarar vermektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2014 yılında hazırlamış olduğu Balıkesir ve Çanakkale'nin tamamını kapsayan 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015) nüfus yerleşimi dikkate alınarak

etaplar halinde yapılaşmaya açılması ve barınma amaçlı bağevi yapımına izin verilmesi ile beraber bölgede yapılaşmanın artması yerel halkın dikkatinden kaçmamıştır. Akvaryum Koyu'nun bulunduğu bölgenin üst tepelerinde başlayan villa yapımına bu karar sonucunda başlanmıştır. 2016 yılında yine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bölgedeki koy ve plajları işletmeye açan ihalesi yerel halktan gelen tepkiler ve sosyal medyada artan baskılar nedeniyle iptal edilmiştir. Ancak yerel halkın bunca itirazına ve iptal edilen imar planlarına rağmen bölgede yüksek tepelerde betonlaşma artış göstermektedir. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu plan çerçevesinde zincir otel ve işletmelerin de faaliyet göstermesine olanak sağlayacak olan bu kararlar yine Bozcaada'lı yerel halkın itirazları ile iptal edilmiştir. Bozcaada'da yerel halkın yoğun mücadeleleri sonucunda bölge değerlerini korumak ve ada esnafını korumak amacıyla zincir market ve otellerin işletme açması ve çalıştırması yasaklanmıştır. Bu karar Bozcaada'da faaliyet gösteren işletmelerin ekonomik çıkarlarını gözetmek amacıyla alınmıştır.

Bozcaada'da turizm ile birlikte kirlilik, doğal tahribat, çöp ve atık sorunu hızlansa dahi yerel halk üzerinden çevre temizlik bilinci de aynı oranda gelişim göstermektedir. Bozcaada'daki yerel halk bölgenin göreceği her türlü çevresel zarara karşı tepkilerini göstermekte ve adanın en az zararlı sürdürülebilirliğini korumasını sağlamaya çalışmaktadır. Buna örnek olarak gösterilebilecek ilk uygulama ülke genelinde 2019 yılı başında başlayan ancak Bozcaada'da 2011 yılında başlayan plastik poşet kullanım yasağı olmuştur. Bozcaada'da çöp ve atık sorununu kontrol altına almak, doğal güzellikleri korumak amacıyla alınan bu karar halen etkin bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir.

Araştırmaya yönelik oluşturulan hipotezler çerçevesinde ise aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- Bozcaada'lı olma durumu ile turizme bağılı gelir kaynağı arasında ilişki araştırıldığında karşımıza tamamen bağımsız bir ilişki çıkmıştır. Bozcaada'da doğup turizme bağılı gelir elde eden yerel halkın sayısı daha sonra Bozcaada'ya yerleşenlere oranla daha düşük seviyede çıkmıştır. Bozcaada'da doğan yerel halkın sayısının az olduğu ve bu sayının da az bir kısmının turizmden gelir elde ettiğı ve bölgeye daha sonra yerleşen yerel halkın ise yüksek oranda turizme bağılı gelir kaynağına sahip olduğu gözlenmiştir. Bozcaada'da turizmden gelir elde eden kesimi büyük çoğunlukla daha sonra bölgeye yerleşen yerel halk oluşturmaktadır. Bu durum; Bozcaada'da turizm gelirlerinin yüksek olduğunu, turizm potansiyelinin Bozcaada'ya yerleşme hususunda oldukça oldukça cazip ve etkili bir sebep olduğunu göstermektedir.
- Bozcaada'da yaşam süresi ile turizme bağılı gelir kaynağı arasında ilişkiye bakıldığında da karşımıza bağımsız bir ilişki çıkmıştır. Bozcaada'da yaşam süresi 26 yıl ve üzeri olan yerel halkın %29,9'u gelirinin tamamını turizmden elde ederken, 4-8 yıl arası Bozcaada'da yaşayan yerel halkın %39,8'i, 9-15 yıl arası yaşayan yerel halkın %41'i ve 16-25 yıl arası yaşayanların %31'i gelirinin tamamını turizme bağılı kollardan elde etmektedir. Yaşam süresinin artışının turizme bağılı gelir durumuna etkisi olmamaktadır.
- Bozcaada'da yaşam süresi ile yerel halkın kendini Bozcaada ile özdeşleştirmesi arasında ilişkiye yönelik analiz sonuçlarına baktığımız zaman anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Bozcaada'ya duyulan bağılılığı ölçmek amacıyla uygulanan Yere Bağılılık Ölçeğı'ndeki tüm önermeler yüksek oranda katılım almıştır. Yalnızca Bozcaada ile kendini özdeşleştirme önermesine diğer önermelere oranla düşük sayılabilecek bir katılım olmuştur. Ortalama yaşam süresi 9-15 yıl arası olan Bozcaada'da yaşam süresi artan yerel halkın Bozcaada ile kendini özdeşleştirmesi de artış göstermektedir. Bozcaada'daki yerel halkın burada yaşam süresinin artmasına paralel olarak Bozcaada'yla

duygusal bağ kurma eğilimi ve kendisini adaya ait hissetmesi, bütünleşmiş ve bir parçası gibi hissetme durumunu etkilediği görülmektedir. Ki-kare testi analiz sonucunda 26 yıldan fazladır Bozcaada'da ikamet eden yerel halkın Bozcaada'ya duymuş olduğu bağlılığın oldukça yüksek olması da bölgede yaşam süresin ile bölgeye duyulan bağlılığın arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bozcaada, yerel halkına büyük kent ve ilçelere göre daha minimal ve kendi içinde bir hayat imkanı sunmaktadır. Bu sebeple büyük kentlerdeki durumun aksine burada yerel halk yaşadığı bölgeye aidiyeti daha fazla hissetmektedir.

- Yerel halkın turizm içerisinde olma durumu ile turistlerle etkileşim sıklığı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Turizm sektöründe çalışan yerel halk turistlerle sürekli etkileşim halindedir. Bu her ne kadar çalışma durumunun bir gerekliliği olarak görülsede Bozcaada'da yaşam süresi ve turistlerle etkileşim sıklığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer hipotezde de sonuç anlamlı olmuştur. Bozcaada'da yerel halkın turizm içerisinde çok aktif rol aldığı ve turizmle içiçe geçmiş bir hayat tarzı olduğu görülmektedir. Turizm, Bozcaada'ki yerel halkın hayatının bir parçası haline gelmiş ve bölge dışından gelen turistler ile olan etkileşim de olumlu yöndedir. Bu bağlamda, ilgili hipotez Bozcaada'daki yerel halkın misafirperver yönünü de ortaya çıkarmakta ve bölgeye yerleşen bu kültür de yerel halkın doğrudan turistlerle olan temasını etkilemektedir.
- Yerel halkın turizme bağlı gelir kaynağı ile Bozcaada'da turizmin gelişmesi düşüncesi arasında ilişkisine bakıldığı zaman her iki değişken arasında bağımsız bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda yerel halk gelirinin tamamı turizme bağlı olup olmaması turizmin gelişimine olan desteğini etkilememektedir. Turizme bağlı gelir kaynağı olmayan yerel halk da turizm gelişimine turizme bağlı gelir kaynağı olan yerel halk kadar destek olmaktadır. Bozcaada'da turizmin çevresel olumsuz etkileri yerel halk tarafından

yüksek oranda hissedilmektedir. Turizm gelişiminin bir bölgede desteklemesi o bölgede yaşayan yerel halkın geri dönülemez zararlara maruz edilmemesiyle sağlanabilmektedir. Ancak çevresel olarak turizmin olumsuz etkilerinin yüksek oranda farkında olan Bozcaada halkı çeşitli platform ve özellikle sosyal medyadan Bozcaada'nın uğrayacağı her türlü zararı duyurup önlemeye çalışmaktadır.

- Yerel halkın eğitim durumu ile turizmin gelişimi düşüncesi arasındaki ilişkinin analizine göre eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Turizmin gelişimi düşüncesine en yüksek oranda katılım lise ve lisans mezunu kişiler katılım gösterirken en düşük katılım lisansüstü mezunu katılımcılar tarafından olmuştur. Önlisans mezunu katılımcılar lise mezunlarına oranla daha az katılım gösterirken, lisansüstü mezunlar da lisans mezunlarına oranla daha az katılım göstermiştir. Eğitim seviyesi arttıkça turizmin gelişimine olan yaklaşımın değişiklik göstermektedir. Katılımcıların eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte turizmin gelişimine yaklaşımlarının da arttığı gözlenmiştir.

Bozcaada'da turizmin etkilerine ve turizmin gelişimine yönelik yerel halkın algısı ve yaklaşımı farklı demografik özelliklere göre değişiklik göstermektedir. Ancak yapılan analizler sonucunda bölgede yaşayan yerel halkın turizmin etkilerine olan algısının yüksek olduğu görülmektedir. Turizmin gelişimiyle doğru orantılı olarak yerel halkın faydalanacağı imkanların da artış göstermesi yerel halkın turizmin gelişimine olan desteği üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Anket uygulaması yapılırken yerel halkın belirtmiş olduğu en önemli unsurlardan biri Bozcaada'nın kapasitesinin ve yerel halkın beklentisinin Akdeniz ve Güney Ege bölgeleri ile bir tutulmaması olmuştur. Yerel halk adada gelişen turizmin kontrolsüz olduğunu, artan turist sayısının Bozcaada'nın doğasına zarar verdiğini, Bozcaada'daki imar yasağına rağmen kaçak yapılaşmanın arttığını defalarca dile getirmiştir. Bozcaada'nın en

önemli problemlerinden biri de bölgede atık arıtma tesisinin bulunmayışıdır. Özellikle turizmin yüksek sezonlarında bölge nüfusunun 10 binlere çıkmasıyla beraber atık sorununun baş gösterdiği dile getirilmektedir.

Bozcaada'ya ulaşım Geyikli'den feribotla yapılmakta olup feribot sefer saatlerinin azaltılması da yerel halkın görüşmeler esnasında dile getirdiği hususlardan biri olmuştur. Ancak GESTAŞ'ın uygulamaya koyduğu gezi tekneleriyle yalnızca yolcu seferlerinin yapılması bölgedeki kalabalığı daha da arttıracak ve mevcut sorunların daha da hızlanmasına sebep olacaktır. Turizmin bir bölgede gelişiminin odağında ilk olarak ekonomik faydalar yer almaktadır. Yerel yönetimler ekonomik faydaları nedeniyle turizmin gelişimine destek olmaktadır. Bozcaada'da belediye belgeli konaklama işletmelerinin sayısının son yıllarda hızla artış göstermesi bunu doğrular niteliktedir. Ancak Bozcaada'da yerel yönetimin turizmin gelişimindeki rolü ve etkisi araştırılması gereken önemli konulardan biridir. Burada yerel yönetimin izlemiş olduğu turizm politikalarında yerel halkın yeri neresidir, yerel halkın turizm algısına yaklaşımı nasıldır gibi sorulara yanıt bulunması gerekmektedir.

Bozcaada'da turizmin gelişimine yönelik dikkate alınması gereken en önemli husus bölgenin taşıma kapasitesi ve bu doğrultuda turizm politikalarının belirlenmesidir. Bozcaada'ya gelen yatırımcılara bölgenin coğrafi özellikleri, ekonomik, sosyal ve fiziksel koşulları iyi anlatılmalıdır. Burada öne çıkan bir diğer unsur ise Bozcaada'da turizm faaliyeti gösteren işletmelerin ada çıkarına ve adadaki yerel halkın beklentilerinin tersi hareket etmesi durumunda istisnasız yaptırımların uygulanmasıdır. Yerel yönetimin turizmin gelişimi aşamasının planlamasının yanı sıra kontrol aşamasında da aktif olarak yer alması Bozcaada değerlerinin korunmasını yüksek ölçüde katkı sağlayacaktır.

Turizmin geliştiği bölgede sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yerel halk tarafından hissedilen etkilerin olumlu yönde olması önemli unsurlardan

biridir. Turizmin gelişiminden sağladığı fayda zararlarından fazla olduğu takdirde yerel halk turizm gelişimini desteklemektedir. Bu desteğin alınabilmesi ve turizmin bölgeye zarar vermeden gelişebilmesi için turizmin geliştiği bölgedeki yerel yönetime ve ilgili kuruluşlara büyük sorumluluk düşmektedir. Turizmin her türlü etkilerine karşı yerel halkın bilinçlendirilmesi ve beklentilerinin anlaşılması gerekmektedir. Bozcaada'da doğru ve etkin bir planlamayla olumsuz etkileri minimuma ve olumlu etkileri maksimum seviyeye çıkarılabilecek yüksek bir turizm potansiyeli bulunmaktadır. Bu noktada hem merkezi hem de yerel yönetimin Bozcaada'nın kısıtlı kaynaklarını göz önünde bulundurarak taşıma kapasitesini doğru tayin etmeleri gerekmektedir. Bozcaada, yaşadığı coğrafyanın imkanları ve kapasitesinin farkında olan ve Bozcaada'yı yakından ilgilendiren her hususu dikkatle takip eden bir yerel halka sahiptir. Bu sebeple adada alınacak turizme yönelik her kararın aşamasında yerel halk yer almalıdır.

Bozcaada'da balıkçılık, şarapçılık, bağcılık gibi geleneksel üretim yöntemleri desteklenmediği takdirde yerel halk turizm ve turizme bağlı iş kollarından gelir etmeye mahkum bırakılmış olacaktır. Türkiye'nin hassas ekonomik dengelere sahip olması göz önünde bulundurulduğunda en ufak bir ekonomik dalgalanmada ilk olarak etkilenen turizm endüstrisidir. Bozcaada'da da turizme bağlı gelir elde eden yerel halk sayısının yüksek olması bölgede turizme olan ekonomik bağlılığı gözler önüne sermektedir. Bu bağlılığın en aza indirilmesi ve turizm endüstrisinde yaşanan düşüşlere karşı alternatif gelir kaynakları yaratılması bölgenin turizmden sağladığı gelire olan yüksek bağlılığını azaltacaktır.

Bozcaada kendine has doku ve özelliklerine sahip Türkiye'nin en nadide bölgelerinden biridir. Herodot'un "Tanrı, insanlar uzun ömürlü olsunlar diye Bozcaada'yı yaratmış." sözünde de Bozcaada'nın sahip olduğu tüm güzellikleri aslında görmek mümkündür. Yalnızca yerel halk ve yerel yönetim boyutunda değil aynı zamanda Türkiye turizmine olan katkıları, Çanakkale'de meydana getirmiş olduğu turizm gelirleri ile ekonomik boyutta

da incelenmelidir. Çalışmada yerel halkın turizmin etkilerine ve gelişimine olan yaklaşımı bazı demografik özellikler üzerinden ele alınarak ortaya konmuştur. Bozcaada'nın sahip olduğu zengin florası ve kısıtlı doğal kaynakları da dikkate alınarak eko-turizmin geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Adams, R. M. (1974). Anthropological Perspectives on Ancient Trade. *Current Anthropology*, 15(3), 239-258, <https://doi.org/10.1086/201466>.
- Agrawal, A., & Gibson, C. C. (1999). Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation. *World Development*, 27(4), 629-649, [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00161-2](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00161-2).
- Akçura, G. (2013). *Türkiye Turizminde 150 Yıl*. Antalya: Oti Holding.
- Akdağ, G. (2016). Turizm: Kökeni, Gelişimi ve Geleceği, Zafer Öter (Editör), 5. Baskı. S. J. Page içinde, *Tourism İşletmeciliği/Tourism Management* (s. 41-73). Ankara: Nobel (Eserin orijinal hali 2003 yılında yayımlanmıştır.).
- Akova, O. (2006). Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/17882> adresinden erişildi.
- Aksoy, M. (2001). Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem. *Dinler Tarihi Sempozyumu* (s. 417-431, Erişim: <https://www.researchgate.net/publication/291347270>). Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Akşit, İ., Tolun, V., Özkök, F., & Kaşıkçı, A. (2019). Türkiye'nin Turizmde Yükselen Değeri ve Huzur Adası: Bozcaada. *T.C. Çanakkale Valiliği*. (Ü. Y. Gözüm, Dü.) Türkiye.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-16, Erişim: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/140/981.pdf> adresinden erişildi.
- Aleaddinoğlu, F. (2008). Sivas Kentinde Halkın Turiste ve Turizme Bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-23, Erişim: <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/download/415/292> adresinden erişildi.

- Algan, N., & Bayraktar, M. (2018). Turizm Taşıma Kapasitesi ve Çeşitleri. 5. *Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi (ICPESS)* (s. 536-550). Niğde: Pesa Publication.
- Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R., & Kieselbach, S. (1988). The Impact Of Tourism Development On Residents' Perceptions Of Community Life. *Journal of Travel Research*, 27(1), 16-21, <https://doi.org/10.1177/004728758802700104>.
- Anand, A. (1997). *Advance Dictioanry of Tourism*. New Delhi: Sarup & Sons.
- Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). The Relationship Between Residents' Attitudes toward Tourism and Tourism Development Options. *Journal of Travel Research*, 39(1), 27-36, <https://doi.org/10.1177/004728750003900104>.
- Andereck, K., Valentine, K., Knopf, R., & Vogt, C. (2005). Residents' Perceptions of Community Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2005.03.001>.
- Ap, J. (1992). Residents' Perceptions on Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*, 19(4), 665-690, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90060-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90060-3).
- Archer, B., Cooper, C., & Ruhanen, L. (2005). The Positive and Negative Impacts of Tourism. W. F. Theobald içinde, *Global Tourism* (s. 79-102). USA: Butterworth-Heinemann.
- Aref, F., Gill, S. S., & Aref, F. (2010). Tourism Development in Local Communities: As A Community Development Approach. *Journal of American Science*, 6(2), 155-161, <https://www.researchgate.net/publication/281640513> adresinden erişildi.
- Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 485-501, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877083.pdf> adresinden erişildi.
- Avcıkurt, C. (2017). *Turizm Sosyolojisi: Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Avcıkurt, C., Köroğlu, A., & Sarıoğlu, M. (2003). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. Ş. Çavuş, Z. Ege, & O. E. Çolakoğlu içinde, *Türk Turizm Tarihi* (s. 5). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ayhan, Ç. K. (2008). Bozcaada'da Turizm Hareketlerinin Gelişimine Yerel Halkın Yaklaşımı Üzerine Bir Çalışma. *Bozcaada Değerleri Sempozyumu* (s. 17-26). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Bahar, O. (2007). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Yeri ve Önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/217300> adresinden erişildi.
- Bahar, O., & Kozak, M. (2018). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Barutçugil, İ. S. (1986). *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Baysan, S. (2004). Ekolojik Etkiler: Turistler, Konaklama Sektörü ve Yerel Halkın Tutumları. A. Yüksel, & M. Hançer içinde, *Turizm İlkeler ve Yönetim* (s. 49-72). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Beeton, S. (2006). *Community Development Through Tourism*. Australia: LandLinks Press.
- Berber, Ş. (2003). Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(9), 205-221, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/issue/view/30> adresinden erişildi.
- Bertan, S. (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 204-214, https://www.anatoliajournal.com/atad/depo/dergiler/Cilt20_Sayi2_Yil2009_1304878329.pdf adresinden erişildi.
- Bilim, Y., & Özer, Ö. (2013). Yerel Halk Gözüyle Konya'da Turizmin Önemi ve Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkileri. *(Bildiri) Ulusal Kop Bölgesel Kalkınma*, (s. 14-16). Konya.
- Boğan, E., & Sarıışık, M. (2016). Yerel Halkın Turizm Faaliyetine Yönelik Görüş ve Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Alanya'da Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(12),

325-342, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/309540>
adresinden erişildi.

Bozgeyik, Y., & Yoloğlu, Y. (2015). Türkiye’de Turizm Gelirleri ile GSYH Arasındaki İlişki: 2002-2014 Dönemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 627-640, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt8/sayi40_pdf/6iksisat_kamu_isletme/bozgeyik_yusuf_yunusyologlu.pdf adresinden erişildi.

Briassoulis, H. (2000). Environmental Impacts of Tourism: A Framework for Analysis and Evaluation. H. Briassoulis, & J. V. Straaten içinde, *Tourism and Environment: Regional, Economic, Cultural and Policy Issues* (s. 21-37). Springer Science and Business Media.

Brown, B. B., & Perkins, D. D. (1992). Disruptions in Place Attachment. S. M. Low, & I. Altman içinde, *Place Attachment* (s. 279-304). New York: Plenum Press.

Brunt, P., & Courtney, P. (1999). Host Perceptions of Sociocultural Impacts. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493-515, [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00003-1](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00003-1).

Burkart, A., & Medlik, S. (1974). *Tourism: Past, Present and Future*. London: Pitman & Heinemann.

Butler, R. (1980). The Concept of A Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadian Geographer*, 24(1), 5-12, DOI: 10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x.

Butler, R. (1996). The Concept of Carrying Capacity for Tourism Destinations: Dead or Merely Buried? *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 283-293, <https://doi.org/10.1002/pth.6070020309>.

Butler, R. (2005). *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1 Applications and Modifications*. Great Britain: Channel View Publications.

Butler, R. (2011). *Tourism Area Life Cycle*. Oxford: GoodFellow Publishers Ltd.

Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

- Canan, P., & Hennesy, M. (1989). The Growth Machine, Tourism and The Selling of The Culture. *Sociological Perspectives*, 32(2), 227-243, DOI: 10.2307/1389099.
- Case, K. E., C.Fair, R., & Oster, S. M. (2012). *Principles of Economi 10th Edition*. USA: Pearson Education.
- Cengiz, E., & Kırkbir, F. (2007). Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi ile Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 19-37, <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/442> adresinden erişildi.
- Chapman, M., & Kirk, K. (2001). *Lessons for Community Capacity Building: A Summary of Research Evidence*. Edinburgh: Research Department Scottish Homes.
- Chaskin, R. J., Brown, P., Venkatesh, S., & Vidal, A. (2001). *Building Community Capacity*. Routledge: New York.
- Choi, H.-S. C., & Sırakaya, E. (2005). Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394, DOI: 10.1177/0047287505274651.
- Christaller, W. (1963). Some Consideration of Tourism Location in Europe: The Peripheral Regions -Under-Developed Countries- Recreation Areas. *Regional Science Association*, 12(1), 95-105.
- Coccossis, H., & Mexa, A. (2017). *The Challenge of Tourism Carrying Capacity Assesment: Theory and Practise*. Routledge.
- Cohen, E. (1972). Toward A Sociology of International Tourism. *The Johns Hopkins University Press*, 39(1), 164-182, https://www.jstor.org/stable/40970087?seq=1#page_scan_tab_contents adresinden erişildi.
- Cohen, E. (1979). Rethinking the Sociology of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 6(1), 18-35, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90092-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90092-6).
- Curto, J. (2006). Resident Perceptions of Tourism in a Rapidly Growing Mountain Tourism Destination. *University of Waterloo*, 38,

<https://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/handle/10012/2904/jmcurto2006.pdf?sequence=1> adresinden erişildi.

- Çakıcı, A. C., & Aksu, M. (2008). Bozcaada Halkının Turizm ve Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma. *Bozcaada Değerleri Sempozyumu* (s. 27-44). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Çakıcı, A. C., & Güler, O. (2016). Dünyanın En Büyük Endüstrisi Olan Turizme Giriş, Muharrem Tuna (Editör) (5. Baskı). R. A. Cook, C. H. Hsu, & J. J. Marqua içinde, *Turizm Konaklama ve Seyahat İşletmeciliği* (s. 10). Ankara: Nobel (Eserin orijinal hali 2013 yılında yayımlandı.).
- Çakıcı, A. C., Atay, L., & Aksu, M. (2010). Bozcaada Turizmi İçin Geçerli Olabilecek Fırsatlar, Üstünlükler, Zayıflıklar ve Tehlikeleri Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 149-166.
- Çalık, A. Ö. (2018). Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı. G. E. Bayram, A. T. Bayram, & Ö. A. Sürücü içinde, *Turizm ve Kadın* (s. 31-48). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çalışkan, U., & Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Örneği. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, (s. 127-140). Antalya.
- Çavuş, Ş. (2004). Turizmde Taşıma Kapasitesi. M. H. Editörler Atilla Yüksel içinde, *Turizm İlkeler ve Yönetim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 293-306, <http://hdl.handle.net/AKU/1301> adresinden erişildi.
- Çenet, İ. (2008). Bozcaada'ya Bakış ve 2010 Bozcaada Vizyonu. *Bozcaada Değerleri Sempozyumu* (s. 1-4). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Çetin, T. (2009). Beypazarı'nda Turist - Yerli Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 15-32, <http://egeweb.ege.edu.tr/tdid/files/cetinturhan-9-1.pdf> adresinden erişildi.
- Çetinkaya, G., & Dedemen, O. (2013). Golf Turizmine Yönelik Yerel Halkın Algılarının Belirlenmesi: Antalya / Belek Örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 24-45, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/551351> adresinden erişildi.

- Çımat, A., & Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yer ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 6, 1-18, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868895.pdf> adresinden erişildi.
- Çolak, E. (2019). Haziran 17, 2019 tarihinde http://eczacilik.anadolu.edu.tr:8080/eczacilik.anadolu.edu.tr/bolumSayfaları/belgeler/ecz2014%2013_20140527094539.pdf adresinden alındı
- Demir, Ş. Ş. (2014). Beş Yıllık Kalkınma Planlarından Türkiye Turizm Stratejisi 2023'e: Turizmde Tanıtma Çalışmalarına Yönelik İçerik Analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 101-119, http://www.ijoess.com/Makaleler/2139900493_7-%c5%9firvan%20%c5%9fen%20demir.pdf adresinden erişildi.
- Demirbulat, Ö. G. (2012). Turizmin Sosyal ve Kültürel Etkilerinin Turist Rehberleri Tarafından Algılanması Üzerine Bir Araştırma: Trabzon İli Örneği. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 53-75, gazi.edu.tr/posts/download?id=130580 adresinden erişildi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1985-1989). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Icerik/5325/Kalkinma_Plani-5._Bes_Yillik.
- Dilek, S. E., & Dilek, N. K. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan Olayların Turizme Yansımaları:1960'tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1083-1108, doi:10.17218/hititsosbil.340417.
- Dilek, S. E., Çoban, Ö., & Harman, S. (2017). Hasankeyf Halkının Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6(2), 59-72, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/551793> adresinden erişildi.
- Dinçer, M. Z., & Çetin, G. (2015). Kalkınma Planlarında Turizm. D. Küçükaltan, H. Çeken, & Ş. O. Mercan içinde, *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* (s. 171-192). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Dinçer, M. Z., & Çetin, G. (2015). Kalkınma Planlarında Turizm. D. Küçükaltan, H. Çeken, & Ş. O. Mercan içinde, *Turizm Politikası ve Planlaması* (s. 171-192). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Doğan, H. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doğan, H. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Doğan, M. (2013). Bir Kriz Faktörü Olarak Taşıma Kapasitesi Aşımı ve Bozcaada Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 85-108, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/321452> adresinden erişildi.
- Duran, E. (2009). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı Doktora Tezi*, 1.
- Duran, E., & Özkul, E. (2012). Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Tutumları: Akçakoca Örneği Üzerinden Bir Yapısal Model. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 500-520, dergipark.gov.tr/download/article-file/326755 adresinden erişildi.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, 78, <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00477.pdf> adresinden erişildi.
- Durmuş, H. (2006). Bozcaada'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kültürü. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Çalışması Raporu*, 61, http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YO_K_GOV_TR adresinden erişildi.
- EC. (2002). *Defining, Measuring and Evaluating Carrying Capacity In European Tourism Destinations B4-3040/2000/294577/MAR/D2*. Athens: University of the Aegean Department of Environmental Studies.
- Eralp, Z. (1974). *Turizmin Toplumsal Değişime Sosyo-Ekonomik Etkisi (Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Eralp, Z. (1982). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınlar:3.

- Eren, R., & Aypek, N. (2012). Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizm Gelişimine Karşı Tutumları Cumalıkızık Köyü Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 43-47, <https://www.researchgate.net/publication/311808360> adresinden erişildi.
- Erkol, G., Zengin, B., & Batman, O. (2013). *Turizm Akademisyenlerinin Bakış Açısı ile Türk Turizminin Sorunları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi Yayınları.
- e-UNWTO. (2017). *Tourism Highlights 2017 Editions*. UNWTO.
- Gee, C. Y., & Fayos-Sola, E. (1997). *International Tourism: A Global Perspective*. Madrid: World Tourism Organization.
- Ghanem, J. (2017). Conceptualizing "the Tourist": A critical review of UNWTO definition. *Master Thesis Universitat de Girona Faculty of Tourism*, 11, https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/14825/GhanemJoey_Treball.pdf adresinden erişildi.
- Gilbert, D. (1990). Conceptual Issues in the Meaning of Tourism. *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality*(2), 4-27, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19901882847> adresinden erişildi.
- Göksan, E. (1978). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset.
- Gu, H., & Ryan, C. (2007). Place Attachment, Identity and Community Impacts of Tourism: The case of a Beijing Hutong. *Tourism Management*, 29(4), 637-647, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.06.006>.
- Gülbahar, O. (2009). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-177, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194691> adresinden erişildi.
- Gümüş, N., & Özüpekçe, S. (2009). Foça'da Turizmin Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Çevresel Etkilerine Yönelik Yerel Halkın Görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 398-417,

<https://www.researchgate.net/publication/26872634> adresinden erişildi.

Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevre Üzerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Teknoloji*, 5(1-2), 49-59, <http://jestech.karabuk.edu.tr/arsiv/1302-0056/2002> adresinden erişildi.

Gürsoy, D., & Jurowski, C. (2004). Distance effects on residents' attitudes toward tourism. *Annals of Tourism Research*, 31(2), 296-312, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2003.12.005>.

Gürsoy, D., & Rutherford, D. G. (2004). Host Attitudes Toward Tourism An Improved Structural Model. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 495-516, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2003.08.008>.

Gürsoy, D., Chi, C. G., & Dyer, P. (2010). Locals' Attitudes Toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast of Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394, <https://doi.org/10.1177/0047287509346853>.

Gürsoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002). Resident Attitudes A Structural Modeling Approach. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 79-105, [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00028-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00028-7).

Hacıoğlu, N. (2016). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived Impacts of Tourism: The Case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 503-526, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(95\)00075-5](https://doi.org/10.1016/0160-7383(95)00075-5).

Harril, R., & Potts, T. D. (2003). Tourism Planning in Historic Districts Attitudes Toward Tourism Development in Charleston. *Journal of the American Planning Association*, 69(3), 233-244, <https://doi.org/10.1080/01944360308978017>.

Harrill, R. (2004). Residents' Attitudes toward Tourism Development: a Literature Review with Implications for Tourism Planning. *Journal of Planning Literature*, 18(1), 251-266, DOI: 0885412203260306.

Harrill, R., Uysal, M., Cardon, P. W., Vong, F., & Dioko, L. (2010). Residents' Attitudes towards Gaming and Tourism Development in Macao: Growth Machine Theory As a Context for Identifying Supporters and

- Opponents. *International Journal of Tourism Research*, 13(1), 41-53, <https://doi.org/10.1002/jtr.798>.
- Holden, A. (2002). *Environment and Tourism*. Florence: Routledge.
- Hussein, A. t., & Saç, F. (2008). *Genel Turizm Gelişimi-Geleceği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İçöz, O. (2005). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Inskepp, E. (1987). Environmental Planning for Tourism. *Annals of Tourism Research*, 118-135.
- Ivanovic, M. (2008). *Cultural Tourism*. USA: Juta & Company Ltd.
- Johnson, J. D., & Snepenger, D. (2005). Residents' Perceptions of Tourism Development Over the Early Stages of TALC. C. Cooper, M. Hall, & D. Timothy içinde, *Aspects of Tourism: The Tourism Area Life Cycle Vol 1 Ed. Richard Butler* (s. 222-236). Cromwell Press.
- Johnson, J. D., Snepenger, D. J., & Akis, S. (1994). Residents' Perceptions of Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 629-642, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)90124-4](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)90124-4).
- Jurowski, C., Uysal, M., & Williams, D. R. (1997). A Theoretical Analysis of Host Community Resident Reaction to Tourism. *Journal of Travel Research*, 36(2), 3-11, DOI: 10.1177/004728759703600202.
- Kadt, E. D. (1984). *Passport to Development*. Washington: Oxford University Press.
- Kahraman, N., & Türkay, O. (2014). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kanca, H. (2013). XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı: 1863 Sergi-i Umumi Osmani. 3. *Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı*, (s. 159-187). İstanbul.
- Karakaş, A., & Güngör, Y. (2015). Turizm Faaliyetlerinin Çevreye Etkisi. *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çevre Sorunları* (s. 221-226). Diyarbakır: Dicle Üniveristesi Çevre Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi .
- Karakaş, A., & Şengün, H. İ. (2016). Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerine Yönelik Tutumları. *2nd International Congress on Economics and Business*, (s. 183-202). Saraybosna.

- Karamustafa, K., & Kuşluvan, S. (1999). Tourism in Development: A Situational Analysis of Turkey. *Geography/Development of National and International Tourism*, 22.
- Kartal, S. K., & Dirlik, E. M. (2016). Geçerlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Güvenirlikte En Çok Tercih Edilen Yöntem: Cronbach Alpha Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1865-1879, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/291941> adresinden erişildi.
- Khunou, P. S. (2009). The Socio-Cultural Impacts of Tourism. P. L. (Ed.) içinde, *Fresh Perspectives: Tourism Development 1* (s. 297). Cape Town: Pearson Education.
- Kozak, N., Kozak, M., & Kozak, M. (2018). *Genel Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kuşluvan, S. (2006). Türkiye'de Turizm. *Genel Turizm Bilgisi* (s. 180-181). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Kuvan, Y., & Akan, P. (2005). Residents' Attitudes Toward General and Forest-related Impacts of Tourism: The Case of Belek, Antalya. *Tourism Management*, 26(5), 691-706, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.019>.
- Lankford, S. V. (1994). Attitudes and Perceptions Toward Tourism and Rural Regional Development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 35-43, <https://doi.org/10.1177/004728759403200306>.
- Leiper, N. (1979). The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist, and the Tourist Industry. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 390-407, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(79\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90003-3).
- Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (1997). *An Introduction to Tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Lieper, N. (1983). An Etymology of "Tourism". *Annals of Tourism Research*, 10(2), 277-280, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(83\)90033-6](https://doi.org/10.1016/0160-7383(83)90033-6).
- Liu, J., & Var, T. (1984). Residents' Attitudes to Tourism in Hawaii. *TTRA Conference*. Philadelphia.

- Liu, Z. (1994). Tourism Development - a system analysis. A. Seaton, C. Jenkins, R. Wood, P. Dieke, M. Bennett, L. MacLellan, & R. Smith içinde, *Tourism The State of The Art* (s. 20). England : John Wiley & Sons.
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). *Place Attachment A Conceptual Inquiry*. New York: Plenum Press.
- Madrigal, R. (1995). Residents' Perceptions and The Role of Government. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 86-102, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(94\)00070-9](https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)00070-9).
- Mancini, J., Bowen, G. L., & Martin, J. A. (2003). Community Capacity. *Encyclopedia of Primary Prevention of Health Promotion*, 8(2), 319-330, https://www.academia.edu/14645545/Community_Capacity?auto=download adresinden erişildi.
- Mansuroğlu, S. (2006). Turizm Gelişmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 35-46, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akdenizfderg/article/view/500007663> 5 adresinden erişildi.
- Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Mason, P., & Cheyne, J. (2000). Residents' Attitudes To Proposed Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 27(2), 391-411, [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00084-5](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00084-5).
- Mathieson, A. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. Newyork: Longman.
- Mccabe, S. (2009). Who is a Tourist? A Conceptual and Theoretical Development. T. John içinde, *Philosophical Issues in Tourism* (s. 25-42). United Kingdom: Channel View Publications.
- McCool, S. F., & Martin, S. R. (1994). Community Attachment and Attitudes Toward Tourism Development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 29-34, <https://doi.org/10.1177/004728759403200305>.

- McGehee, N. G., & Andereck, K. L. (2004). Factors Predicting Rural Residents' Support of Tourism. *Journal of Travel Research*, 43(2), 131-140, <https://doi.org/10.1177/0047287504268234>.
- McKercher, B. (1963). Some Fundamental Truths About Tourism: Understanding Tourism's Social and Environmental Impacts. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 6-16, DOI: 10.1080/09669589309450697.
- Merriam Webster. (tarih yok). Definition of Environment.
- Milman, A., & Pizam, A. (1988). Social Impacts of Tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191-204, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(88\)90082-5](https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90082-5).
- Molotch, H. (1976). The City As A Growth Machine. *American Journal of Sociology*, 82(2), 309-332, <http://www.jstor.org/stable/2777096> adresinden erişildi.
- Murphy, P. E. (1991). *Tourism: A Community Approach*. New York: Routledge.
- Nash, D. (1989). Tourism As Form of Imperialism. V. L. Smith içinde, *Hosts and Guests The Anthropology of Tourism* (s. 37-52). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nawaz, M. A., & Hassan, S. (2016). Investment and Tourism: Insights from the Literature. *International Journal of Economic Perspectives*, 10(4), 581-590, https://www.academia.edu/38586539/Investment_and_Tourism_-_Insights_from_the_Literature adresinden erişildi.
- Nettekoven, L. (1984). Mechanisms of Intercultural Interaction. E. D. Kadt içinde, *Passport to Development* (s. 135-145). New York: Oxford University Press.
- Nohutçu, A. (2002). Development of Tourism Policies in Turkey Throughout the Republican Period in Socio-Political, Economic and Administrative Perspective: From State-Sponsored Development to Various Forms of Cooperation. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(9), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/217166> adresinden erişildi.

- OECD. (2009). *The Impact of Culture on Tourism*. www.oecd.org/publishing/corrigenda.
- Oğuzbalaban, G. (2017). Türkiye'de Yerel Halkın Turizme ve Turizmin Etkilerine Yönelik Algı ve Tutumlarına İlişkin Yazın Taraması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1321-1329, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt10/sayi51_pdf/8diger_sosyalbilimler/oguzbalaban_oguz.pdf adresinden erişildi.
- O'Reilly, A. (1986). Tourism Carrying Capacity: Concept and Issues. *Butterworth & Co*, 7(4), 254-258, [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(86\)90035-X](https://doi.org/10.1016/0261-5177(86)90035-X).
- Önen, O. (2000). *Türkiye'nin Turizm Sektöründeki Gelişmeler, Dünya Turizmindeki Yeri ve Türkiye Kalkınma Bankası'nın Rolü*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaa.
- Örs, H. (2005). Günay Antalya Turizm Gelişim Projesi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 204-210, <https://www.anatoliajournal.com> adresinden erişildi.
- Özdemir, M. (2011). Türkiye'de Turizmin Başlaması: Osmanlı'da Sanayileşme Çabaları: Sergi-i Umumi Osmani. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 87-90, <https://www.anatoliajournal.com> adresinden erişildi.
- Özdemir, M., & Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve Turizm Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi; Afyonkarahisar Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*(24), 1-25, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/3251> adresinden erişildi.
- Özdemir, M., Gürkan, M. İ., & Kırıl, M. (2000). Turizm Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi: Belek, Karpas ve Girne Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 79-84, <https://www.anatoliajournal.com> adresinden erişildi.
- Özkök, F., Erdem, H., & Akman, S. (2007). Tourism Impacts and Residents' Support for Tourism Development: A Research on Bozcaada, Turkey. *International Tourism Biennial* (s. 231-239). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Özyurt, P. M. (2018). Turizm Gelişiminin Yerel Halkın Bireysel ve Toplumsal Yaşam Kalitesi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi - Doktora Tezi. *Akdeniz*

- Pablo-Romero, M. d., & Molina, J. A. (2013). Tourism and Economic Growth: A Review of Empirical Literature. *Tourism Management Perspectives*, 8, 28-41, <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2013.05.006>.
- Pekpak, H. E. (2002). Kıyı Alanlarında Turizm Odaklı Mekansal Gelişim: Lara Örneği. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi*, 34.
- Perdue, R. R., Long, P. T., & Allen, L. (1990). Resident Support for Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 17(4), 586-599, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(90\)90029-Q](https://doi.org/10.1016/0160-7383(90)90029-Q).
- Plog, S. C. (1974). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity? *Annals of Tourism Research*, 42(3), 55-58, [https://doi.org/10.1016/S0010-8804\(01\)81020-X](https://doi.org/10.1016/S0010-8804(01)81020-X).
- Rasoolimanesh, S. M., Jaafar, M., Kock, N., & Ramayah, T. (2015). A Revised Framework of Social Exchange Theory to Investigate the Factors Influencing Residents' Perceptions. *Tourism Management Perspectives*, 16, 335-345, <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.10.001>.
- Ravenscroft, N., & Hadjihambi, I. (2006). The Implications of Lamarckian Theory for the TALC Model. E. R. Butler içinde, *Aspects of Tourism: The Tourism Area Life Cycle Vol 2*. (s. 150-163). Great Britain: Channel View Publications.
- Reisinger, Y. (1994). Social Contact Between Tourists and Hosts of Different Cultural Background. E. A. Seaton, C. Jenkins, & R. W. vd. içinde, *Tourism: The State of the Art* (s. 743-754). Great Britain: John Wiley & Sons .
- Reisinger, Y. (2009). *International Tourism: Cultures and Behaviour*. Hungary: Butterworth-Heinemann.
- Rendan, A. (1999). *Türk Turizminde Mevzuat Sorunları*. Ankara: 4. Bilkent Turizm Forumu .
- Richards, G., & Wilson, J. (2003). *New Horizons in Independent Youth and Student Travel*. Amsterdam: International Student Travel Confederation (ISTC).

- Ritchie, B., & Goeldner, C. (2009). *Tourism Principles, Practices, Philosophies*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Saarinén, J. (2006). Traditions of Sustainability in Tourism Studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1121-1140, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.06.007>.
- Saleem, N. (1994). The Destination Capacity Index: A Measure to Determine the Tourism Carrying Capacity. A. Seaton, C. Jenkins, R. Wood, P. Dieke, M. Bennett, L. MacLellan, & R. Smith içinde, *Tourism The State of The Art* (s. 144-151). England: Wiley.
- Sarı, F. Ö. (2012). Socio-Cultural Approaches to Tourism: A Research on the "Tourist" Notion of Young Turkish People. *Sociology Mind*, 2(2), 200-203, DOI: 10.4236/sm.2012.22026.
- Saveriades, A. (2000). Establishing the Social Tourism Carrying Capacity for the Tourist Resorts of the East Coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management*, 21(2), 147-156, [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00044-8](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00044-8).
- Scannell, L., & Gifford, R. (2009). Defining Place Attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10, <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>.
- Scherl, L. M., & Edwards, S. (2007). Tourism, Indigenous and Local Communities and Protected Areas in Developing Nations. R. Bushell, & P. Eagles içinde, *Tourism & Protected Areas: Benefits Beyond Boundaries* (s. 71). Washington: CAB International.
- Sharma, K. (2004). *Tourism and Socio-Cultural Development*. New Delhi: Sarup & Sons.
- Sharpley, R. (1994). *Tourism, Tourist and Society*. Huntington: ELM.
- Sheldon, P., & Var, T. (1984). Residents' Attitudes to Tourism in North Wales. *Tourism Management*, 5(1), 40-48, [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(84\)90006-2](https://doi.org/10.1016/0261-5177(84)90006-2).
- Simon, F. J., Narangajavana, Y., & Marques, D. P. (2004). Carrying Capacity in Tourism Industry: a case study of Hengistbury Head. *Tourism Management*, 25(2), 275-283, [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00089-X](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00089-X).

- Sinclair, M. T. (1998). Tourism and Economic Development: A Survey. *The Journal of Development Studies*, 1-51, <https://doi.org/10.1080/00220389808422535>.
- Sırakaya, E., Teye, V., & Sönmez, S. (2002). Understanding Residents' Support for Tourism Development in the Central Region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41(1), 57-67, <https://doi.org/10.1177/004728750204100109>.
- Somuncu, M. (2015). Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 163-178, http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp4_16.pdf adresinden erişildi.
- Soyu, E., Karaçor, S., Altınok, S., & Fırat, E. (2017). Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Ekonomideki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Conference on Eurasian Economies 2017* (s. 442-449). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.
- T.C. Bozcaada Belediyesi. (2019). Haziran 11, 2019 tarihinde T.C. Bozcaada Belediyesi: http://www.bozcaada.bel.tr/wp-content/uploads/2018_2027_Turizm_Master_Plan%C4%B1_Tasla%C4%9F%C4%B1-compressed.pdf adresinden alındı
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2015, Şubat 16). Temmuz 4, 2019 tarihinde Mekansal Planlama Müdürlüğü: <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plan-i-82273> adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2004). Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerli Halkın Turiste Bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-18, gazi.edu.tr/posts/download?id=152235 adresinden erişildi.
- Tekbalkan, M. (2017). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması: Samsun - Havza Örneği. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(1), 35-52, <http://library.beykoz.edu.tr/wp-content/uploads/3.-makale-1.pdf> adresinden erişildi.

- Theobald, W. F. (2005). *Global Tourism*. Great Britain: Butterworth - Heinemann.
- Thomason, P., Crompton, J. L., & Kamp, B. D. (1979). A Study of the Attitudes of Impacted Groups Within a Host Community Toward Prolonged Stay Tourist Visitors. *Journal of Travel Research*, 17(3), 2-6, <https://doi.org/10.1177/004728757901700301>.
- Tosun, C., & Timothy, D. (2003). Arguments for Community Participation in the Tourism Development Process. *The Journal of Tourism Studies*, 14(2), 2-15, <https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=200402849;res=IELAPA> adresinden erişildi.
- Tosun, C., Timothy, D. J., & Öztürk, Y. (2003). Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(2), 113-161, <https://doi.org/10.1080/09669580308667200>.
- Towner, J. (1985). The Grand Tour: A Key Phase in the History of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 12(3), 297-333, [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(85\)90002-7](https://doi.org/10.1016/0160-7383(85)90002-7).
- Tsai, S.-P. (2012). Placa Attachment and Tourism Marketing: Investigating International Tourists in Singapore. *International Journal of Tourism Research*, 14(2), 139-152, <https://doi.org/10.1002/jtr.842>.
- Türemez, Y., & Kalpaklıoğlu, N. Ü. (2008). Bozcaada'da Turistik Ürün Geliştirme ve Çeşitlendirme Üzerine Bir Çalışma. *Bozcaada Değerleri Sempozyumu* (s. 59-69). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Türker, G. Ö., & Türker, A. (2014). Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 81-98, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/62530> adresinden erişildi.
- Türker, N., Selçuk, Ş., & Özyıldırım, A. (2016). Turizmin Yerel Halkın Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi: Safranbolu Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 1-13, http://joiss.karabuk.edu.tr/Makaleler/134712066_1.%20Nuray%20T%c3%bcrker.pdf adresinden erişildi.

- Um, S., & Crompton, J. L. (1987). Measuring Resident's Attachment Levels in A Host Community. *Journal of Travel Research*, 26(1), 27-29, <https://doi.org/10.1177/004728758702600105>.
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2010). *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*. New York: United Nations Publication.
- UN, & WTO. (1991). Concepts and Forms of Tourism. *Recommendations on Tourism Statistics* (s. 9). Ottawa: United Nations.
- UNWTO. (2006). *Tourism Market Trends*.
- UNWTO. (2019). *International Tourism Results 2018 and Outlook 2019*. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barometer_jan19_presentation_en.pdf.
- Ural, H. (2008). Türkiye ve Avrupa Birliği Arasındaki Turizm İlişkileri Çerçevesinde Turizm Değerlerine ve Sektöre Yönelik Türkiye ve Avrupa Birliği Politikalarının Değerlendirilmesi. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış ilişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi*.
- Urban Strategy Partners. (2017). *Turizm ve Kentler Raporu 2017*. London: Urban Strategy Partners.
- URL1. (tarih yok). https://www.nufusu.com/ilce/bozcaada_canakkale-nufusu adresinden 14 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- URL2. (tarih yok). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/environment> adresinden 5 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- URL3. (tarih yok). <https://bozcaadada.com/koprulu-mehmet-pasa-camisi/> adresinden 19 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- URL4. (tarih yok). <https://bozcaadada.com/etkinlikler/> adresinden 21 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- URL5. (2014, 10 20). *Emlak Kulisi*, <https://emlakkulisi.com/bozcaada-imar-planı-icin-31-bin-971-imza-toplandi/299534> adresinden 17 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Usta, Ö. (2016). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Uysal, D., Erdoğan, S., & Mucuk, M. (2004). Türkiye'deki Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1992-2003). *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 163-170, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/289606> adresinden erişildi.
- Uzun, T. İ., & Abidin, M. Z. (2017). Hicaz Demiryolu Genel Müdürlük Binası / "Hicâz Demiryolu Müdiriyyet-i 'Umûmiyyesi Binası Projesi" Özgün Çizimlerinden Bir Okuma. *Megaron Journal*, 12(4), 572-588, https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_12_4_572_588.pdf adresinden erişildi.
- Ünlüöner, K., & Tokmak, C. (2009). Topkapı Sarayı'nda Çalışanlar ve Ziyaretçilerin Sosyal Taşıma Kapasitesine Yönelik Değerlendirmeleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-30, https://www.isarder.org/tr/cilt1_no1/b2.pdf adresinden erişildi.
- Vatan, A. (2018). Popüler Turizm Şehirlerine Doğru Gerçekleşen Turist Akışlarına Yönelik Bir İnceleme. 19. *Ulusal Turizm Kongresi* (s. 946-955). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi.
- Vatan, A., & Zengin, B. (2015). Söğüt İlçesi'nde Kültürel Miras ve Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı. *The Journal of Academic Social Science*(10), 634-650, <http://www.asosjournal.com> adresinden erişildi.
- Wang, S., & Chen, J. S. (2015). The Influence of Place Identity on Perceived Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*, 52, 16-28, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2015.02.016>.
- Wang, Y. (., & Pfister, R. E. (2008). Residents' Attitudes Toward Tourism and Perceived Personal Benefits in a Rural Community. *Journal of Travel Research*, 47(1), 84-93, <https://doi.org/10.1177/0047287507312402>.
- WEB1. (tarih yok). TÜRSAB, https://.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/dunden-bugune-seyahat-acentalari_501.html) adresinden 25 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB10. (tarih yok). T.C.Bozcaada Kaymakamlığı, <http://www.bozcaada.gov.tr/nufus-durumu> adresinden 15 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.

- WEB11. (tarih yok). Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70504/turizm-istatistikleri.html> adresinden 25 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. adresinden alınmıştır
- WEB12. (tarih yok). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201122/belediye-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html> adresinden 23 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB13. (tarih yok). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html> adresinden 23 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB14. (tarih yok). Bozcaada Turizm İşletmecileri Derneği, <https://www.boztid.org.tr/yonetim/> adresinden 25 Haziran 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB15. (tarih yok). T.C. Bozcaada Kaymakamlığı, <http://www.bozcaada.gov.tr/tarihi-eserler> adresinden 19 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB2. (tarih yok). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-72942/turizm-gelir-gider-ve-ortalama-harcama.html> adresinden 15 Mart 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB3. (tarih yok). World Bank, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=ST.IN.T.ARVL&country=> adresinden 2 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB4. (tarih yok). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html> adresinden 4 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB5. (tarih yok). T.C. Bozcaada Kaymakamlığı, <http://www.bozcaada.gov.tr/tarihi> adresinden 11 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB6. (tarih yok). Bozcaada Yerel Tarih Araştırma Merkezi, <http://bozcaadamuzesi.net/tarihce/> adresinden 11 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.

- WEB7. (tarih yok). T.C. Bozcaada Belediyesi, <http://www.bozcaada.bel.tr/bozcaada/bozcaada-hakkinda/> adresinden 14 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB8. (tarih yok). GoBozcaada, <http://www.gobozcaada.com/doga-flora-fauna.html> adresinden 14 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB9. (tarih yok). T.C. Bozcaada Belediyesi, <http://www.bozcaada.bel.tr/bozcaada/ekonomi-sosyal/> adresinden 14 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The Measurement of Place Attachment: Validity and Generalizability of a Psychometric Approach. *Forest Science*, 49(6), 830-840, <https://www.researchgate.net/publication/233712735> adresinden erişildi.
- Williams, J., & Lawson, R. (2001). Community Issues and Resident Opinions of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 269-290, [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00030-X](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00030-X).
- WTTC. (2018). *The Economic Impact of Travel & Tourism*. United Kingdom: World Travel and Tourism Council.
- WTTC. (2018). *Travel & Tourism - City Travel & Tourism Impact 2018*. WTTC.
- Yakartepe, E. Ç., & Binan, C. (2011). İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840-1914). *Megaron Journal*, 6(2), 79-94, http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_6_2_79_94.pdf adresinden erişildi.
- Yarcan, Ş., & Ertuna, B. (2002). What You Encourage is What You Get: The Case Of Turkish International Tourism. *An International Journal of Tourism*, 13(2), 159-183, <https://doi.org/10.1080/13032917.2002.9687131>.
- Yıldız, D., & Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*(1), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/507218> adresinden erişildi.

- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/213959> adresinden erişildi.
- Yolal, M. (2016). History of Tourism Development in Turkey. I. Egresi içinde, *Alternative Tourism in Turkey* (s. 23-33). Switzerland: Springer.
- Yoon, Y. (1998). Determinants of Urban Residents' Perceived Tourism Impacts: A Study on Williamsburg and Virginia Beach Areas - Master Thesis. *Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University*, 19-95, <https://vtechworks.lib.vt.edu/handle/10919/31124> adresinden erişildi.
- Yoon, Y., Gürsoy, D., & Chen, J. S. (2001). Validating a Tourism Development Theory with Structural Equation Modeling. *Tourism Management*, 22(4), 363-372, [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00062-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00062-5).
- Yüksek, G. (2014). *Turizm Destinasyonları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zelenka, J., & Kacetl, J. (2014). The Concept of Carrying Capacity in Tourism. *Economic Interferences*, 16(36), 641-654, <https://www.researchgate.net/publication/275657335> adresinden erişildi.

Ek-1. Anket Formu

Sayın katılımcı,

Bu anket İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan bir yüksek lisans tezi için geliştirilmiştir. Çalışma Bozcaada'da yaşayan yerel halkın turizmin etkilerine karşı algılarının ölçülüp değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu anket çalışması, akademik yayın çalışmasında kullanılacaktır ve edinilen bilgiler akademik çalışmalar dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Katkı ve destekleriniz için şimdiden teşekkür ederim.

Esin BİLDİN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü

- 1.Cinsiyet** ☐Kadın ☐Erkek
- 2.Yaş** ☐18-25 ☐26-35 ☐36-45 ☐46-60 ☐61 ve üzeri
- 3.Medeni Durum** ☐Bekar ☐Evli ☐Diğer
- 4.Eğitim Durumu** ☐Okur-Yazar ☐İlkokul ☐Ortaokul ☐Lise ☐Ön Lisans ☐Lisans ☐Lisansüstü
- 5.Meslek** ☐Kamu Personeli ☐İşletme Sahibi ☐Ücretli Çalışan ☐Serbest Meslek ☐Çiftçi
☐Emekli ☐Ev Hanımı ☐Öğrenci ☐Çalışmıyor ☐Diğer
- 6.Bozcaada'da mı doğdunuz?** ☐Evet ☐Hayır
- 7.Çocukluğunuz Bozcaada'da mı geçti?** ☐Evet ☐Hayır
- 8.Kaç yıldır Bozcaada'da yaşıyorsunuz?** ☐1 Yıldan az ☐1-3 Yıl ☐4-8 Yıl
☐9-15 Yıl ☐16-25 Yıl ☐26 Yıl ve üzeri
- 9. Hangi sıklıkla turistlerle etkileşim (selamlaşma, konuşma vb.)halindesiniz?** ☐Hiç ☐Nadiren
☐Bazen ☐Sürekli
- 10.Ailenizde sizin dışınızda turizmden veya turistlerden gelir elde eden var mı?** ☐Evet ☐Hayır

11. Sizin için uygun olan seçeneği işaretleyiniz lütfen.

- ☐Sadece turistlere hizmet veren bir işletmede çalışıyorum.
- ☐Hem turistlere hem de yerel halka hizmet veren bir işletmede çalışıyorum.
- ☐Turizmde çalışmıyorum.
- ☐Turizm sektöründe çalışmıyorum ama turizmden ek gelir elde ediyorum.
- ☐Turistik işletmelere mal/hizmet satıyorum veya satan bir işletmede çalışıyorum.

12.Sizin için uygun olan seçeneği işaretleyiniz lütfen.

- ☐Gelirim tamamını turizmden ve turizme bağlı iş kollarından kazanıyorum.
- ☐Gelirim büyük bölümünü turizmden ve turizme bağlı iş kollarından kazanıyorum.
- ☐Gelirim yaklaşık yarısını turizmden ve turizme bağlı iş kollarından kazanıyorum.
- ☐Gelirim az bir kısmını turizmden ve turizme bağlı iş kollarından kazanıyorum.
- ☐Turizmden ve turizme bağlı iş kollarından gelir elde etmiyorum.

13. Aylık geliriniz (TL)

☐1.500 ☐1.501-2.500 arası ☐2.501-3.500 arası ☐3.501-4.500 arası ☐4,501-6,000 arası
☐6,001-10,000 arası ☐10,001-20,000 arası ☐20,000 ve üzeri

Aşağıda Bozcaada ile ilgili bazı duygu ve düşüncelere yer verilmiştir. Lütfen her bir önerme için size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1=Hiç Katılmıyorum 2=Katılmıyorum 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4=Katılıyorum 5=Tamamen Katılıyorum					
1.Bozcaada benim için özel bir yerdir.	1	2	3	4	5
2.Bozcaada'yı kendimden bir parça gibi görüyorum.	1	2	3	4	5
3. Bozcaada'ya çok bağlıyım.	1	2	3	4	5
4.Bozcaada benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
5. Kendimi Bozcaada ile özdeşleştiriyorum.	1	2	3	4	5
6. Bozcaada'nın ekonomik, sosyal ve çevresel gelişimi benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5

Aşağıda Bozcaada'daki turizm gelişimiyle ilgili bazı önermeler yer almaktadır. Lütfen her bir önerme için size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1=Hiç Katılmıyorum 2=Katılmıyorum 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4=Katılıyorum 5=Tamamen Katılıyorum					
7. Genel olarak turizm faydalıdır.	1	2	3	4	5
8. Turizm, bölgemizin kalkınması ve gelişmesi için önemlidir.	1	2	3	4	5
9. Bozcaada'da turizm daha fazla gelişmelidir.	1	2	3	4	5

	Aşağıda turizmin yaratmış olduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerle ilgili bazı önermeler yer almaktadır. Lütfen her bir önerme için size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. 1=Hiç Katılmıyorum 2=Katılmıyorum 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4=Katılıyorum 5=Tamamen Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
EKONOMİK ETKİLER	10. Turizm, yeni gelir kaynakları yaratır.	1	2	3	4	5
	11. Turizm, bölgemizin ekonomik gelişmesine katkı sağlar.	1	2	3	4	5
	12. Turizm, başka sektörlerin de canlanmasını sağlar.	1	2	3	4	5
	13. Turizm, bölgemizde yeni iş imkanları oluşturur.	1	2	3	4	5
	14. Turizm, mal ve hizmetlerin fiyatını arttırır.	1	2	3	4	5
	15. Turizm, yerel yönetimlerin vergi gelirini arttırır.	1	2	3	4	5
	16. Turizm, bölgemize yeni yatırımlar çeker.	1	2	3	4	5
	17. Turizm, geleneksel üretim yöntemlerini destekler.	1	2	3	4	5
	18. Turizm, hayat pahalılığı yaratır.	1	2	3	4	5
	19. Turizm, emlak ve arsa fiyatlarını arttırır.	1	2	3	4	5
SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLER	20. Turizm, bölgenin diğer bölgelerle dengeli kalkınmasını sağlar.	1	2	3	4	5
	21. Turizm, bölgemizdeki kültürel faaliyetlerin sayısını arttırır.	1	2	3	4	5
	22. Turizm, bölgemizdeki eğlence faaliyetlerinin sayısını arttırır.	1	2	3	4	5
	23. Turizm, kadın ve gençlere iş imkanı oluşturur.	1	2	3	4	5
	24. Turizm, bölgemizde kadın hakları konusunda ilerleme sağlar.	1	2	3	4	5
	25. Turizm, bölgemizde hoşgörü ortamının olmasını sağlar.	1	2	3	4	5
	26. Turizm, bölgedeki tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkılmasını sağlar.	1	2	3	4	5
	27. Turizm, bölgedeki kültürün ticarileşmesine sebep olur.	1	2	3	4	5
	28. Turizm, bölgedeki yerel halkın yabancı dil öğrenmesine teşvik eder.	1	2	3	4	5
	29. Turizm, bölgedeki suç oranını arttırır (gasp, hırsızlık vb.).	1	2	3	4	5
ÇEVRESEL ETKİLER	30. Turizm, bölgede aşırı kalabalığa sebep olur.	1	2	3	4	5
	31. Turizm, bölgedeki geleneksel yaşam tarzını olumsuz etkiler.	1	2	3	4	5
	32. Turizm, bölgedeki uyuşturucu ve alkol tüketimini arttırır.	1	2	3	4	5
	33. Turizm, doğal çevrenin tahrip olmasına neden olur.	1	2	3	4	5
	34. Turizm, yerel halkın kullanabileceği yeşil alan ve parkların sayısını arttırır.	1	2	3	4	5
	35. Turizm, bölgedeki tarihi yapıların restorasyonu için itici güç olur.	1	2	3	4	5
	36. Turizm, bölgedeki çöp ve atık sorununu hızlandırır.	1	2	3	4	5
	37. Turizm, bölgedeki çevre temizlik bilincini geliştirir.	1	2	3	4	5
	38. Turizm, bölgede araçlar için park yeri ve trafik sorununa yol açar.	1	2	3	4	5
	39. Turizm, kirliliğe yol açar (hava, su, toprak, gürültü).	1	2	3	4	5
	40. Turizm, bölgede betonlaşmanın artmasına sebep olur.	1	2	3	4	5

Ek-2. ÖZGEÇMİŞ

ESİN BİLDİN

Email: esin.bildin@gmail.com

DATE OF BIRTH 02/03/1990

NATIONALITY Turkish

MARITAL STATUS Married

EDUCATION BAYRAM YUSUF ASLAN ANATOLIAN TOURISM VOCATIONAL HIGH SCHOOL

ADNAN MENDERES UNIVERSITY, TOURISM ADMINISTRATION, 2008–2013

HARSANYI JANOS COLLEGE BUDAPEST, 2012, ERASMUS PROGRAMME

ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY, TOURISM MANAGEMENT MASTER DEGREE PROGRAMME, THESIS, 2019, AUGUST

WORK EXPERIENCE

06/2017– 12/2018, ACCOR TURKEY HEADQUARTER OFFICE

INTERNATIONAL SALES COORDINATOR

Coordinating the sales team by managing schedules, filling important documents and communicating relevant information.

Handle the processing of all orders with accuracy and timeliness

Managing RFP process with respecting deadlines and analysing

requirements of each RFP

Following the international companies potential for Turkey

Inform the sales person who manages the account

Informing hotels in accordance with their wish lists

Supporting the sales team and organize daily tasks

11/2014– 12/2016, TURKISH DO&CO

FLYING SERVICE CHEF

Organizing of all complimentary of passengers on the ground and air.

Check all loading includes equipment and catering

Organize cabin crew for preparation of service.

Get feed backs (passengers' pleasure about the meal was served and serviced.)

Report to the company to obtain better results.

11/2013–11/2014, INTERCONTINENTAL HOTEL

LOBBY BUS GIRL

Assist waiters in filling orders for beverages and ensure that the condiments station is always well-stocked.

Assist waiters in taking order

Relay orders to the kitchen area and follow up on each order to ensure timely delivery etc.

**2009–2010–2011, May–September, ULUDAĞ KARINNA HOTELCUISINE
SUMMER INTERN**

**2007, May–September, CORINTHIA HOTEL TEKIROVA, ANTALYACUISINE
SUMMER INTERN**

2006, May–September, VOYAGE HOTEL TORBA, BODRUM

Commis de restaurant (ITALIAN, FISH)

LANGUAGE	ENGLISH (SCHOOL&ABROAD)
	FRENCH (BEGINNER)
OTHER SKILLS	COMPUTER
	MICROSOFT OFFICE PROGRAMS
CERTIFICATES	ISO 19011-INTERNAL EXAMINATION,2011
	ISO 14001:2004-BASIC TRAINING,2011
	ISO 9001:2008-BASIC TRAINING,2011
	OHSAS 18001:2007-BASIC TRAINING,2011
	BASIC EVENT/CATERING TRAINING, DO & CO ACADEMY,2014
REFERENCES	HAKAN ŞAMHAL
	FOOD AND BEVERAGE MANAGER, THE BODRUM BY PARAMOUNT
	05327150015
	ATILLA EREN
	LOBBY BAR – AMANDINE PATISSERIE MANAGER, INTERCONTINENTAL HOTEL, ISTANBUL
	0533570595
	KIVANÇ ÖZÜATEŞ
	GROUND TRAINER, FLYING CHEF, TURKISH DO & CO
	05557336439
	Canan ERÇELEBİ
	DIRECTOR OF SALES – ACCOR HQ
	05337472908
	Simge ÖĞÜT GÜZEL
	MARKETING MANAGER – ACCOR HQ
	Orkun PETEKÇİ
	VP OPERATIONS – ACCOR HQ

**ADDITIONAL
INFORMATION**

No smoking habit